

ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

СЛУЖБЕНИ ОРГАН
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

САДРЖАЈ

РОЂЕН-ДАН Њ. В. КРАЉА ЈУГОСЛАВИЈЕ АЛЕКСАНДРА I

I

У част доласка делегата хрватских градова на свечаност
Рођен-дана Њ. В. Краља:

Наши градови у слици:

Београд, Загреб, Љубљана, Сплит, Вараждин, Шибеник,
Сушак, Котор, Дубровник, Карловац, Славонска Пожега.

Представници Београда и Загреба.

Дочек представника Хрватских Градова на железничкој ста-
ници 16. XII. 1929:

Поздравни говор представника Београда г. Д-р Милослава
Стојадиновића, потпредседника О. Г. Б.

Свечана Седница Општинског Одбора од 17. XII. 1929. г.:

Драга браћо Хрвати — одлични Југословени! — Поздравна
реч г. Милоша Савчића, Председника општине града
Београда.

Загреб — метропола Хрватства и Југословенства — Д-р Вик-
тор Новак.

Краћи историјат Београда — Д-р Милослав Стојадиновић.

Романтика наших градова — Д-р Марија Илић.

Кроз Београд — Слободан Ж. Видаковић.

Сто година из живота Београда — проф. Јован Ђорђевић.

Прво позориште у Београду — Никола Трајковић.

Београд 1850. — Путописне белешке чешког књижевника
С. Капера, који је посетио Београд после мађарске буне
— Манојло Озеровић.

II

Чланци и расправе из комуналне и социјалне политике:

Питање социјалног и здравственог старања у општинској
политици — Д-р Драгутин Радишић.

Привредно подизање наших градова — Влада Миленковић.

Трамвајско раскршће „Српски Краљ“ — инж. Ал. Дојчи-
новић.

Службена тајна — Богомир Богић.

Замисао о стварању градских музеја — М. Марковић, пук.
у пензији.

Снабдевање Београда животним намирницама — Д-р Свето-
лик Стевановић.

III

СЛУЖБЕНИ ДЕО:

Рад Општинског Одбора:

Записник седнице од 14. новембра 1929. год.

Статут Дирекције Трамваја и Осветлења О. Г. Б.

Даљи резултати пописа на дан 15. априла 1929. — Број при-
сутних становника по писмености.

Службене вести.

Пијачне цене на дан 15. децембра 1929.

Н. В. КРАДЬ
АЛЕКСАНДАР I

ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

СЛУЖБЕНИ ОРГАН ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Изази двапут месечно	Београд, 17. децембра 1929.	Год. XLVII — Број 21
Годишња претплата 100.— дин. На пола године . . . 60.— дин. На три месеца . . . 30.— дин.	Уредник: Слободан Ж. Видаковић референт за штампу О. Г. Б.	Претплату слати унутрницом администрацији: Таксени Одсек О. Г. Б. Југовићева улица број 1.

РОЂЕН-ДАН Њ. В. КРАЉА ЈУГОСЛАВИЈЕ АЛЕКСАНДРА I

Пре стотинак година, у праскозорју нове Србије, појављује се шумадишки син Карађорђе.

Велики Бог, који вековима чува Србију, шаље јој га у најтрагичнијем часу њеног живота. Барбари су разапели на крст Српску отаџбину; опљачкали домове њене деце, поселили богате равнице и Србина учинили најбезправнијим робом, који је агама и агаларима водао опанке, док су они дивљачки мрцварили част његовога дома и његове светиње. Дошао је тада последњи чин велике трагедије. Османлиске наше и дахије отпочели су да листом удијају српске кнезове и главаре, оне који су били последња и једина нада нашем поробљеном народу. Онда је пукла прва устаничка пушка. Карађорђе на челу побуњеног народа ослободио је Српску отаџбину, разбио турске хорде и први пут прокламовао ослобођење Србије. Кад је то урадио, он се попут римскога Цинцината, вратио својој рали и својој стади.

Највећи, најзаслужнији син класичне Србије умире као сељак, скроман у својој величини, велики у својој скромности, без свог кнежевског орната, сиромашнији далеко више него онда када је као обичан сеоски домаћин зградио своју верну шишану и одметнуо се у гору ради слободе свога народа.

Прошло је од тада било деведесет година. На плавом и насмејаном небу Србије навлаче се понова мрачни облаци. А Бог, који од искона чува Србију, понова је пролио кишу суза над њеним мирним дубравама.

Овога пута обесни политички власници ударају на свој сопствени народ. Србин се

понова осетио поробљен. Они су му приредили читав низ тешких унутрашњих трзавица. Крв се народна опет просипала широм земље. Палим главама сејале су се њиве и дубраве; најбољом његовом децом напунише се апсане и робњашнице. И када домаће дахије спремише да подију хиљадама народних главара, оне у којима је народ гледао своје последње спасење, када је једно у истини болесно стање достигло степен пуне несношљивости, пукла је још једном ослободилачка пушка, која је на престо Србије довела Карађорђевог унука Краља Петра Ослободиоца.

Дошла је друга половина 1903 године, велика и незаборављена. Краљ Петар је повратио народу опекане слободе; од финансијски разорене Србије створио је у кратком времену богати Југословенски Пинјемонт, проширио је славним победама границе предкумановске отаџбине, повратио широм света пољуљану веру у будућност Српског народа. Никада за пет стотина година уназад наша мала отаџбина није била спокојнија, задовољнија и срећнија у својој националној идилји него тада.

И захваљујући Српски народ у својој душевном храму — а храм који народ носи у својој души већи је од свих оних које немари зидају — прогласио је свога доброга Краља Ослободиоца за Светог Краља Петра. Његову сецу икону урезао је у своју душу, и њој се годинама моли у данима поноса и бола.

Прошла је опет једна деценија. На граници престо сео је син Светога Краља, праунук Карађорђевог, наш љубљени Краљ

Александар. Пре него што је проглашен за владара, Он је витешки водио српске ратове из једне победе у другу, жањући трофеје какве до сада ни један војсковођа није пожњео. Цео свет Му се диви; Југословенски народ Га обожава. Краљ Александар је остварио наш велики национални идеал у његовом најсветијем обиму, у коме га ни један наш владар од доласка Словена са Карпата, из прастаре постојбине, па до победе на Кетеринку и Добром Пољу није остварио. Од мале Србије, бројно једва као Аустријски Беч, па чак и тако мале прегажене, подјармљене непријатељем, прогнане да нађе уточишта у Арбанским кршевима и Острву Смрти, Краљ је Александар створио велику и моћну Југословенску Државу од Беласнице до Триглава, од Тимока до Јадранског мора.

И нов живот понова почиње да бије снажно, а кикот здравља да се ори нашим замрлим дубравама. Али баш тада, када је наш заморени народ очекивао заслужени мир и срећу, наиђоше тешки и мучни дани. Дошли су горки часови када је требало велику отаџбину бранити од малих политичких главара. А ти главари су се прво завадили око државне крме, па кад је брод свом снагом ударио у камене литице, без мало да се разбије у комаде, повалили су они „злаћене ноже“ да се покољу, окривљујући се узајамно за ову фаталну несрећу.

Ишло се још црњим данима у сусрет. Велики трофеји били су обесвешћени прљавим рукама многих грабљиваца. Народ је почео да економски пропада. Мало је фалило па да победилац позавиди побеђеноме на спокојнијем животу. Закони су били постали бусијом, иза које се најбоље погађало; Општа невоља у велико је нагризала државно стабло; крваве и свете тековине народа и његовог витешког Краља изнете су биле на гладнаторску арену, а избезумљени фанатици сва три братска племена укрстили су мачеве бранећи своје престиже под маском одбране народних права. Тада се наш Краљ још једном појављује као наш Ослободилац. Једним снажним и божанским замахом Он пресеца Гордијев чвор, и пред задивљеним народом и запрепашћеним непријатељем показује да је Он исто тако

велики у миру као и у рату. Крму државног брода Краљ Александар узима у своје моћне руке и брод мудро броди кроз Сцилу и Харибду братске неслоге, племенске искључивости и гласвешинског егонизма.

Данас, за непуну годину дана од тог великог и судбиносног чина, виде се сјајне последице његове.

Нема више старе Краљевине и Срба, и Хрвата и Словенаца, затроване мржњом племенских и партиских вођа; место ње, постала је Југославија, јединствена Држава јединственог народа Српског, Хрватског и Словеначког. Нема више племенске крвожедне омразе, нема више бирократске Државе старог облика. Дошле су сада срећно рођене дановинске покрајине, огромне административне територије, читаве губерније, у којима народни геније има и сувише места да ршири своја крила!

Под таквим у основи измењеним, далеко бољим и срећнијим приликама ми данас славимо рођен дан нашег Краља.

Нека би добри Бог дао да и у будуће рођендан нашег љубљеног Краља затече остварен и други исто тако значајан део Његовог великог прегнућа, да се цео Југословенски народ једном широком, брзом и коренистом реформистичком акцијом на свима пољима његовог државног, економског и душевног живота ослободи свих старих недуга, и материјално и културно препороди и васкрсне.

Данас, када се на четрдесет и први рођендан Његовог Величанства Краља Александра I окупило око Његовог Дома хиљадама и хиљадама одушевљених поклоника, као изасланика Југословенског Народа, у души свакога од њих букти само једна мисао и само једна жеља:

ДА ДОБРИ И ВЕЛИКИ БОГ, КОИ ЈЕ ВЕКОВИМА ЧУВАО МАЛУ СРБИЈУ, ОД САДА ЧУВА ВЕЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ И ДА ПОДАРИ ДУГ ЖИВОТ И СНАЖНО ЗДРАВЉЕ ВИТЕШКОМ И МУДРОМ ЈУГОСЛОВЕНСКОМ КРАЉУ АЛЕКСАНДРУ I, КАКО БИ ДО КРАЈА МОГАО ДА ОСТВАРИ НАЈВЕЋИ САН СВОЈИХ ГРАЂАНА: ДА ОСТВАРИ ПРИВРЕДНО-КУЛТУРНИ ВАСКРС ЈУГОСЛОВЕНСКОГ НАРОДА ИСТО ОНАКО КАО ШТО ЈЕ ПРЕ ДЕСЕТ ГОДИНА ОСТВАРИО ЊЕГОВ НАЦИОНАЛНИ ВАСКРС, А ПРЕ ГОДИНУ ДАНА — ЊЕГОВ ДУШЕВНИ ВАСКРС!

U čast delegata Hrvatskih gradova
na svečanost Rodjen-dana Nj. V. Kralja:

NAŠI GRADOVI U SLICI

BEOGRAD

ZAGREB

LJUBLJANA

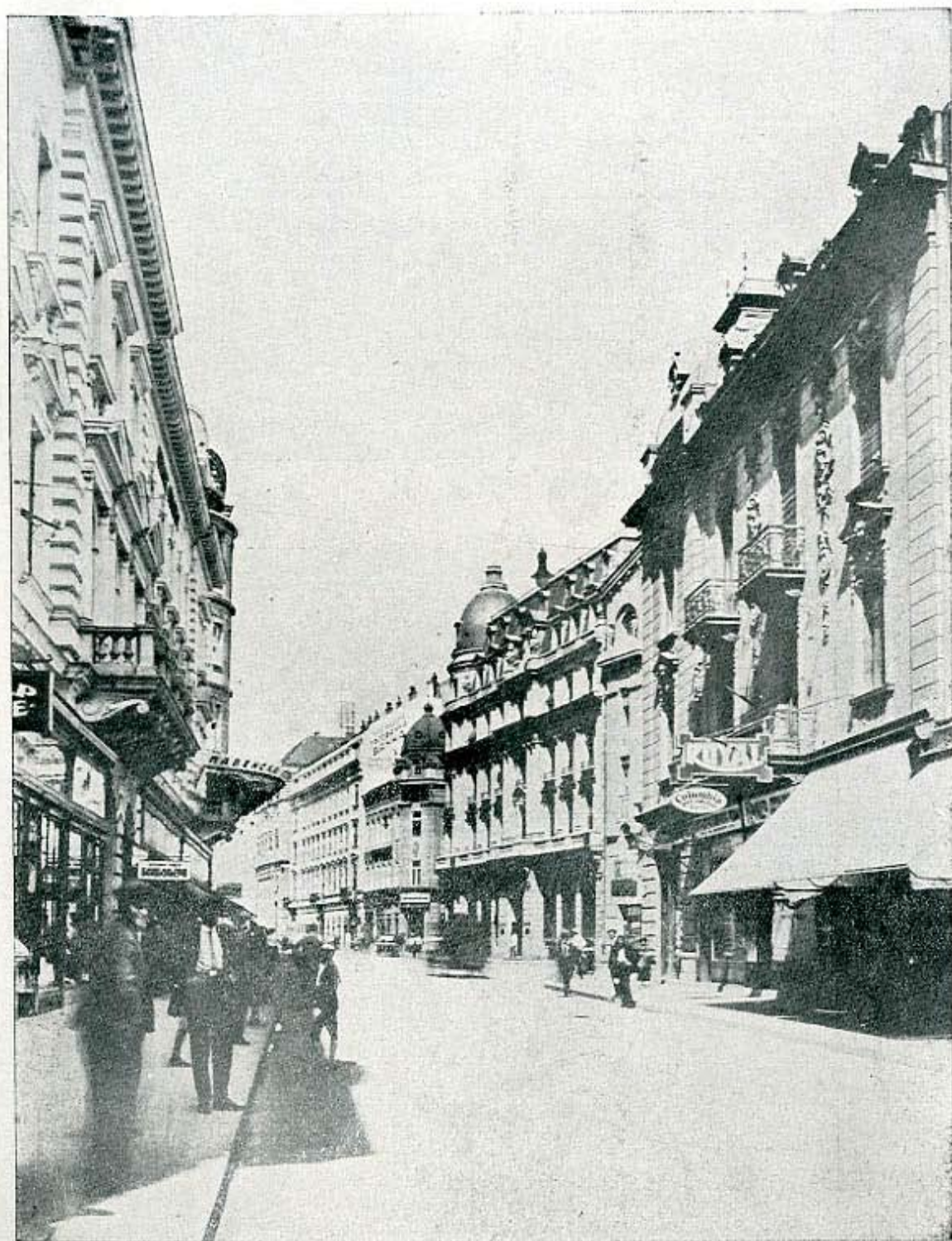

BEOGRAD: STARI DVOR

BEOGRAD: STARI GRAD

БЕОГРАД: УЛИЦА КНЕЗА МИХАИЛА

SI LUETA NOVOG BEOGRADA

IZGLED BEOGRADA PRE 35 GODINA

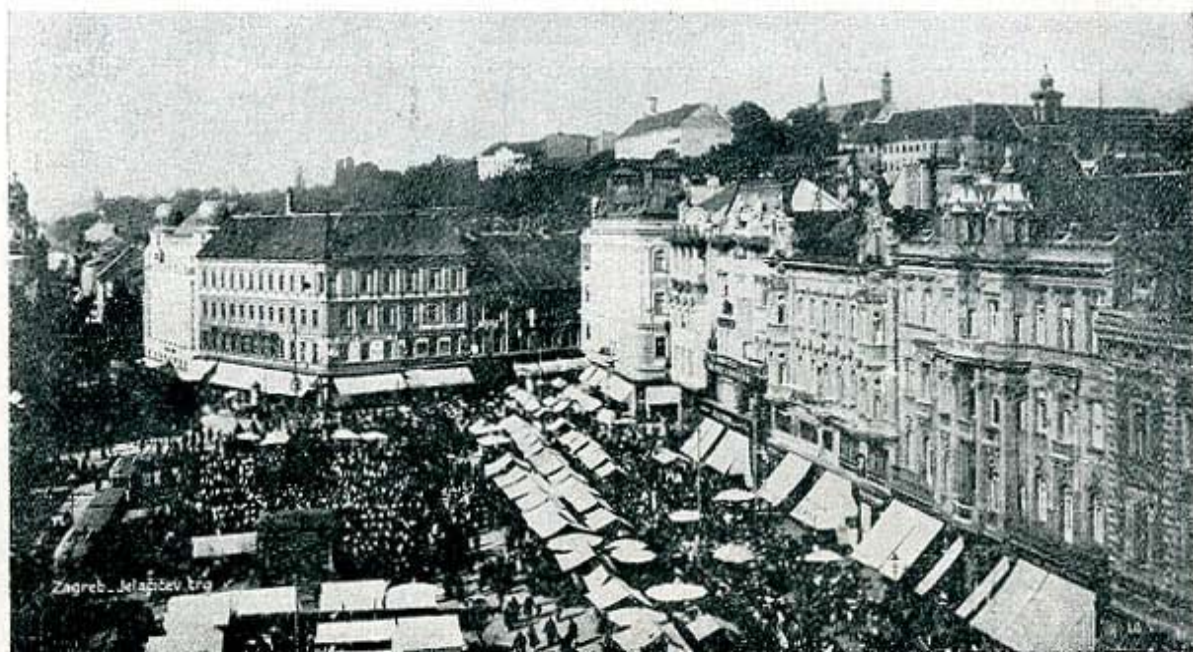

NOVI ZAGREB

ZAGREB: AKADEMIČKI TRG

ZAGREB: JELAČIĆEV TRG

ZAGREB: IZGLED MAKSIMIRA

SPLIT: DIOKLECIJANOVA PALATA

VARAŽDIN: STARI GRAD

ŠIBENIK

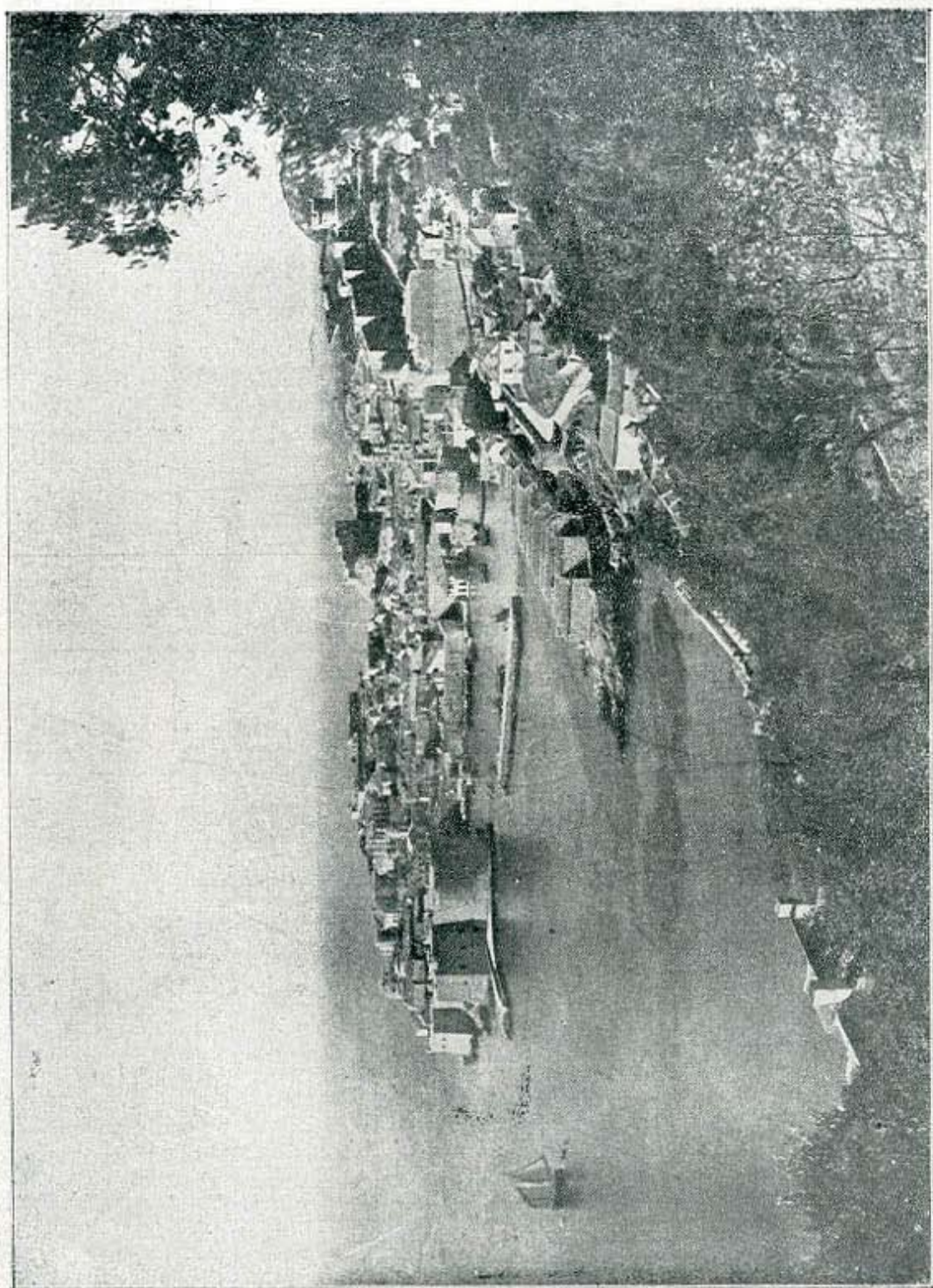

SUŠAK

KOTOR

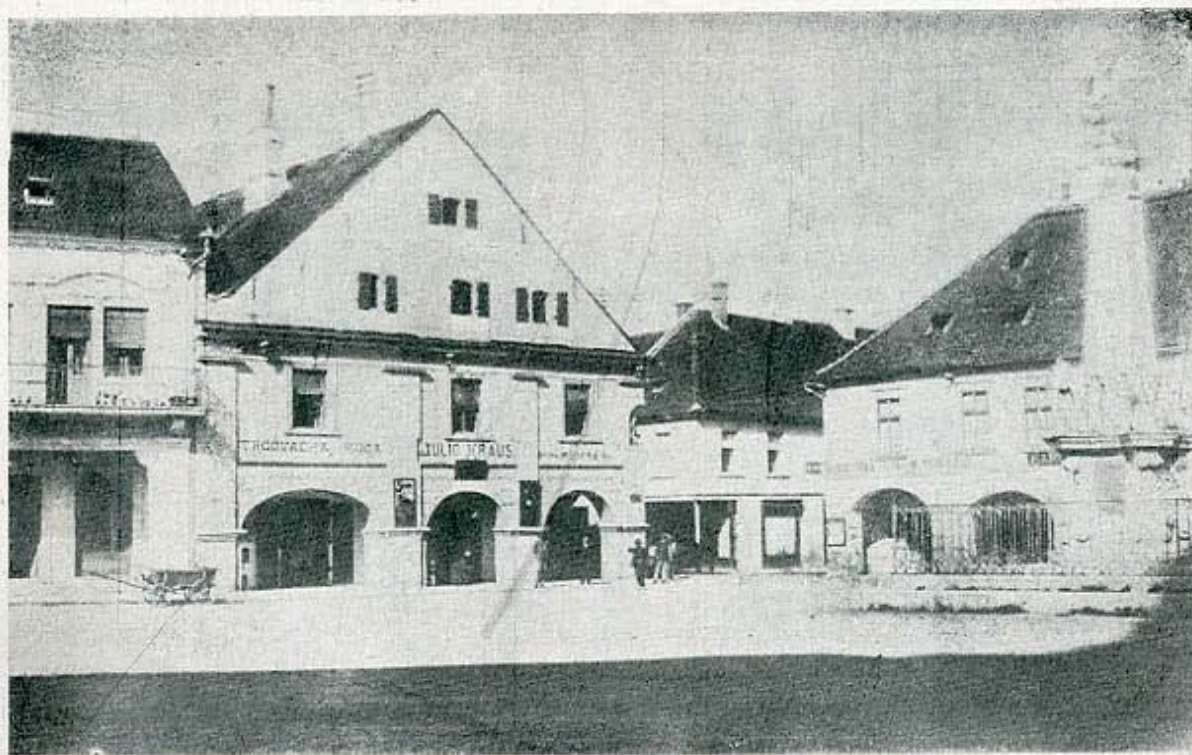

DUBROVNIK

KARLOVAC

SLAVONSKA POŽEGA

ПРЕДСТАВНИЦИ БЕОГРАДА И ЗАГРЕБА

Д-р СТЕПАН СРКУЉ,
Градоначелник Загреба

Г. МИЛОШ САВЧИЋ,
Председник Општине Града Београда

Г. ВОИСЛАВ ЗАБИНА,
Потпредседник О.Г.Б.

Г. Д-р МИЛОСЛАВ СТОЈАДИНОВИЋ,
Потпредседник О.Г.Б.

DOČEK PREDSTAVNIKA HRVATSKIH GRADOVA
NA ŽELEZNIČKOJ STANICI 16. XII. 1929.:

Pozdravni govor predstavnika Beograda g. Dr. Miloslava Stojadinovića

Braćo i Dragi Gosti,

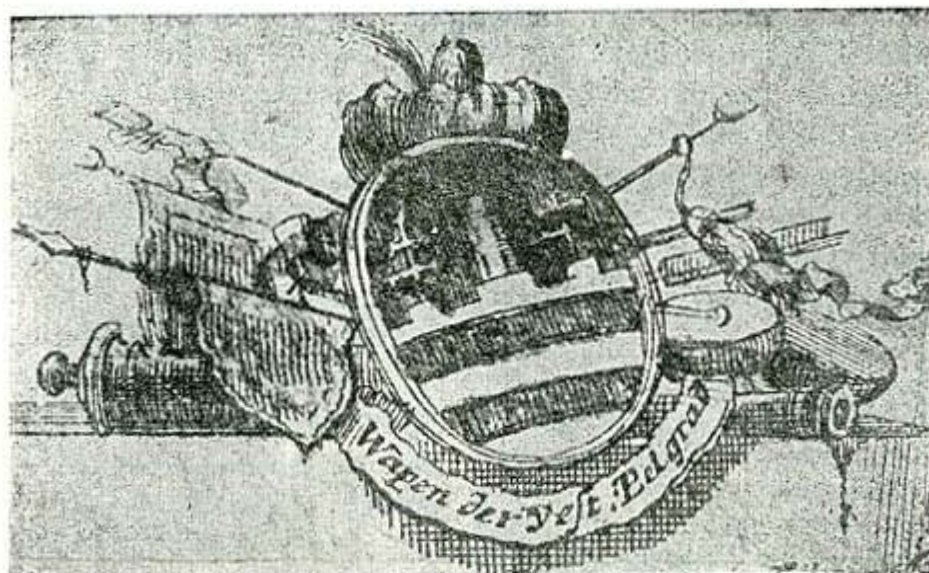
Dobro nam došli!

Taj bratski uzvik koji vam upućujem sa ovog klasičnog mesta borbe i stradanja našeg naroda potiče iz dubine duše svih Beogradjana, iskrenih, nepokolebljivih i uvek doslednih branioca ideje Jugoslovenstva. Iskrenošću smelog čuvara te ideje u nacionalnoj i državotvornoj doslednosti koja mu je uvek bila svojstvena i, iznad svega, zadahnut dubokom ljubavlju za vas — svoju braću — Beograd vam uz svoje tople pozdrave upućuje i želju **slivanja svih težnja naših u jednu nepokolebljivu, težnju čuvanja ovih skupo plaćenih tekovina jedinstva.**

Mi nikada nismo prestajali da verujemo da se u našem narodu skrivaju neiscrpe snage rada i poleta, snage koje stvaraju i ujedinjuju i koje će se uvek staviti u žilavi pokret borbe radi odbrane našeg jedinstva. Mi smo verovali i onda u pobedu svesti naroda kada je u jednom mučnom periodu naše istorije izgledalo da nepovratno tonemo u ambis nesloge i rasparčanosti narodnih snaga, onda kada su ružne strasti i ambicije sitnih uspele da nas odstrane od pravih za-

dataka i učine da zaboravimo čak i na svetinje koje su nam ostavili u nasledje naši veliki pretci a naročito oni koji prineše svoje živote na oltar nacionalne slobode. Taj naš optimizam s obzirom na veliku budućnost Jugoslovena, punih rasnih preimućstava i neiscrpe snage na svima poljima nacionalnog stvaralištva zasnivao se na neumitnim zakonima istorije ko a nas uči, da nikada ne može da trijumfuje bezumlje nad razumom, nikada pometenost stvari i duhova nad socijalnom ravnotežom, redom i disciplinom koji su od vajkada bili prvi i glavni uslov za stvaranje svakog napretka. Ali mi smo, našto to kriti, pod uticajem negativnih struja krenuli u istini stranputicom, i na mesto da tražimo sreću i blagostanje naroda u njegovoj slozi i ljubavi, u radljivosti i spretnom iskorišćavanju Bogom danih uslova Jugoslavije, mi smo brigu jačanja narodnog blagostanja preostavili onima koji od naše plemenske, verske i staleške zavidjenosti napraviše sebi lukrativno zanimanje i koji nas dovedoše do blizu propasti.....

Pod tako teškim okolnostima, težim no što su se ikada mogle zamisliti u životu

Grb Beograda

jednog naroda, na povećanju velikih društvenih poremećaja i trzavica koje bejahu neizbežne, na posletku u momentu kada je ne samo izgledalo, nego stvarno bilo ugroženo i samo jedinstvo Jugoslavena došao je 6 januar kao spasonosni izlaz iz stanja čije se teške posledice nisu mogle do- gledati. Posle ciglo nekoliko meseci možemo već da pravimo tačna uporedjenja dvaju stanja sa svima nesravnjenim preimućstvima za ovo koje je stvoreno istoriskim manifestom našeg Kralja. Za ovo kratko vreme nizale su se jedna za drugom velike reforme koje odaju u svemu period punog nacionalnog preporodjaja i bacaju u zapećak onaj tromi koji mu prethodi kroz čitavu deceniju nerada i lutanja. I, što je bitno u svemu, značajni akt od 6. januara bio je tek nago- veštaj onoga što je zatim došlo uz stalno i sistematsko snaženje svih grana i oblika nacionalnog života. Izmena bivšeg stanja, znači, nije bila sama sebi cilj, nego je služila kao sredstvo da se u jednom patriotskom nadah- nuću i primenom boljih i bržih metoda rada dodje do ostvarenja daleko većih ciljeva.

Braćo, kada vi u ovom istoriskom času dolazite u Beograd, svoju prestonicu, da se poklonite svome narodnom Kralju i kada je ta vaša spontana težnja dobila karakter čitavog pokreta svih društvenih slojeva grada i sela, onda ja mislim da ću biti najskrom- niji tumač pravog raspoloženja ne samo Beo-

gradjana nego i sviju vas ako kažem, da mi tom manifestacijom naših osećaja lju- bavi prema svome Kralju — Preporodi- telju — simbola naše nacionalne slobode i jedinstva, dokazujemo da smo narod koji ume da ceni svoje velikane i da je u tome zaloga za našu sopstvenu veli- činu i budućnost. U kultu te ljubavi prema našem Kralju, čiji rođendan danas proslavlja cela zemlja sa nepodeljenim osećajima pije- tela i odanosti za Njega i Njegov Kraljevski Dom, mi gledamo najsigurnije zaloge za širi napredak Jugoslavije i za čuvanje jedinstva čiju neprikosновенost moramo istaći iznad svega.

Posmatrana sa te tačke gledišta vaša po- seta nama je u toliko milija jer ne samo da označava početak jedne potpuno nove ere u životu svih Jugoslovena, nego je tako isto svečana potvrda vaše rešenosti da ćete večno ujedinjeni sa nama, svojom braćom, suzbijati svaku opasnost koja bi ma sa koje strane i u ma kom bilo vidu ugrožavala nesmetani razvitak naše otadžbine.

Neka bi ovo naše zajedničko slavlje ro- djendana Nj. V. Kralja u novoj eri rada i nacionalnog preporoda dalo najšireg zamaha geniju naše rase za daleko veće stvaralaštvo, i neka bi se vaša poseta očuvala u trajnoj uspomeni i sa onom svežinom ljubavi koja u ovom trenutku prožima sve nas.

U to ime: dobro nam došli!

SVEČANA SEDNICA OPŠTINSKOG ODBORA
OD 17. XII. 1929:

Draga braćo Hrvati — odlični Jugosloveni!

Pozdravna reč g. Milloša Savčića, Predsednika opštine grada Beograda.

Otvarajući današnju svečanu sednicu Odbora opštine grada Beograda meni je retko kad bila tako prijatna dužnost da Vas, predstavnike hrvatskih gradova u ime prestonice Kraljevine Jugoslavije pozdravim najsrdačnijom dobrodošlicom i da budem u ovom svečanom, rekao bih istoriskom momentu, skroman tumač onih iskrenih osećaja pažnji i ljubavi, koje je Beograd uvek gajio, kao neustrašimi pobornik idije nacionalne slobode i bratstva našega naroda, a naročito prema braći Hrvatima — pionirima rada, napretka i snage naše mile Otadžbine.

Pozdravljajući Vas u ime svih beogradjana i ističući osobitu važnost ovog svečanog sastanka u meni se bude uspomene na one dane narodnog oduševljenja, kada smo, posle svih ratnih patnja i stradanja slavili Vaskrs narodne slobode, za koju je proliveno mnogo skupe krvi naših najboljih sinova.

Za vreme naše novije istorije koja beše puna unutrašnjih napora, trzavica, gorkih i poučnih iskustava, mi bejismo podlegli uticajima neželjenih struja, da bi se opet našli na terenu pune sloge i bratske ljubavi. Ovi svečani dani narodnog oduševljenja, koje nije veštačko niti nametnuto, već koje se javlja spontano iz dubine duša celokupnog našeg naroda prostrane nam otadžbine, najbolji su dokaz da je nastala era velikog nacionalnog preporoda, era rada i stvaranja u svima pravcima narodnog genija.

Otkuda taj preokret i čijom su inicijativom, ljubavlju i požrtvovanjem stvoreni bolji i srećniji uslovi za privredni i kulturni razvitak naše lepe Jugoslavije? To pitanje treba svi da postavljamo da bismo uvek bili svesni duga, koji dugujemo prema ocu naše

slobode i preporoditelju našeg naroda. Ovo naročito važi danas kada smo se svi okupili da svoje osećaje slijemo u jedan kolektivni osećaj pieteta i ljubavi prema onome, koji ne preza ni od kakvih žrtava, kada je u pitanju dobro naroda, njegov napredak i razvitak, sada i u daljoj budućnosti.

U vezi ovih napomena, ja mislim da ću biti takodje veran tumač pravog raspoloženja sviju Vas, ako sa ovog svečanog skupa izjavim toplu zahvalnost na velikom delu narodnog oslobođenja i preporodjaja našem uzvišenom Kralju Aleksandru I.

Draga Braćo Hrvati!

Današnji dan kada slavimo rođenje našeg ljubljenog Kralja, treba taj dan da bude naročito obeležen vidnim priznanjem našeg naroda, koji je od uvek umeo da ceni svoje prave velikane. Današnji rođendan Našeg narodnog Kralja slavimo prvi put u novoj eri nacionalnog preporodjaja koji se vezuje za Njegovo ime istoriskim manifestom od 6. januara, Njegove neustrašime napore i oćinsko staranje za dobro i sreću Jugoslavije. Mi tu zahvalnost dugujemo Našem Mudrom Kralju i mi je, eto, izražavamo istom ljubavlju, podaničkom odanošću i pietetom za Njega i Njegov Dom sa spontanom težnjama, koje niču iz dubine naših duša i sa opštom željom: da Bog još dugo poživi našeg Velikog Kralja i Njegov svetli Dom na dobro naroda.

Kada je tu skoro gradski zastupnik grada Zagreba g. Dr. Svetozar Ritig izjavio sa pune privrženosti i ljubavi prema narodnom jedinstvu njegovom neustrašivom čuvaru našem Viteškom Kralju, stavio je i predlog o odlasku u Beograd radi poklonjenja Nj. V. Kralju, i kada je taj mudri podvig kao inicijativa belog Zagreba prihvaćen i od svih

ostalih hrvatskih gradova, sada zastupljenih na ovom svečanom skupu, potpuno je razumljivo što smo tom odlukom bili bezkrajno ushićeni, a ushićenje će, čvrsto verujem, u buduće biti sve veće, jače do punog slivanja svih težnji naših u jednu nepokolebljivu težnju večne sloge i ljubavi celokupnog našeg naroda. Budemo li radili tako omogućiće se brzi kulturni i privredni razvitak našeg naroda, a naše nacionalne snage biće nesalomljive i služiće kao čvrsti granit o koji će se razbijati paklene namere onih, koji još uvek priželjkiju našu neslogu. Mislim da ću pogoditi i Vaše misli ako kažem, da je g. Dr. Ritig ovom svojom inicijativom bio najdosledniji branilac ideje svoga učitelja, besmrtnog Štrossmajera, toga velikog pobornika slobode i ujedinjenja svih Jugoslovena.

Naposletku ja ne mogu da propustim ovu priliku, a da ne istaknem solidarnost naših gradova na poslu, koji je za nas dužnost i potreba. Sakupljeni u ovu svečanu manifestaciju ljubavi i odanosti prema svome

hrabrome Kralju, naši gradovi pokazuju svoju čvrstu rešenost, da će istrajati u borbi za čuvanje narodnog jedinstva, da će uvek ostati pobornici rada i napretka, koji je tako tesno vezan za postanak, prosperitet gradova i gradske kulture. Radeći u tome pravcu i čuvajući ideju narodnog jedinstva, naši gradovi odgovaraju onoj velikoj misiji, koju im sama istorija dodeljuje u novom životu Jugoslavije. Moje je nepokolebljivo uverenje da će oni ispuniti nade, koje se na njih polažu, a da to bude, zaloga je današnja sjajna manifestacija sloge i svesti naših gradova, okupljenih oko svoga ljubljenoga Kralja, rešenih da svojim prisustvom uveličaju proslavu Kraljevog Rodjendana, veću i značajniju no ikada ranije.

U to ime ja Vas sve pretstavnike hrvatskih gradova, — iskrene Jugoslovene, ponova pozdravljam dobrodošlicom i sa uzvikom:

Da živi naš Mudri Kralj Aleksandar I!

Da živi naš Kraljevski Dom!

Da živi Jugoslavija!

PROGRAM**ZA DOČEK PREDSTAVNIKA
HRVATSKIH GRADOVA
U BEOGRADU****16. DECEMBAR**

Dolazak u 5 sati po podne. Doček na stanici; prisustvuju Sud i Odbor Opštine grada Beograda, predstavnici raznih korporacija i građanstvo. Pozdravni govor drži g. dr. Miloslav Stojadinović, potpredsednik.

Sa stanice povorka, sa muzikom na čelu, kreće ulicama: Nemanjinom, Miloša Velikog, Kralja Milana, pored Dvora do Terazija. Tu se povorka rastaje a delegate vode u hotele.

U 8 sati u veče svečana predstava u Narodnom Pozorištu.

17. DECEMBAR

U 10 sati pre podne svečana sednica Odbora (Zastupstva) grada Beograda. Prisustvuju svi izaslanici hrvatskih gradova. Pozdravni govor drži predsednik Beogradske Opštine g. Miloš Savčić, a na pozdrav odgovara g. dr. Ritig, odbornik grada Zagreba.

U 11 sati blagodarenje u Sabornoj Crkvi.

U 1 sat po podne banket Opštine grada Beograda kod „Srpskog Kralja“.

U 8 30 prijem u Dvoru.

U 9 sati skup izaslanika u dvorani „Kasine“ na Terazijama i zajednički polazak na stanicu.

18. DECEMBAR

U 10 sati pre podne jedna grupa od 25—30 delegata polazi na opštinskim automobilima na Ava. u da položi venac na grob Neznanog Junaka. Zatim ista delegacija produžuje put sa Avale za Topolu radi polaganja venca na grob Kralja Petra Velikog Oslobođioca.

Dr. VIKTOR NOVAK, Prof. Univ.:

Zagreb

Metropola Hrvatsva i Jugoslovenstva

Prvi počeci Zagreba gube se u dubokoj tami daleke prošlosti. Kad je moćni kralj Tomislav uspeo da ujedini sa dalmatinskom Hrvatskom i krajeve posavske ili panonske Hrvatske, Zagrebu se još ne može naći spomena u starim istoriskim spomenicima, niti domaćim, niti stranim. Šta više, niti kroz deseto i jedanaesto stoleće, dakle kroz čitav period pune hrvatske samostalnosti, nema o Zagrebu nigde spomena. Tek potkraj jedanaestog stoleća, u vezi sa događajima posle najsudbonosnije katastrofe hrvatskoga naroda, posle ubistva kralja Zvonimira 1089, iskrsava ime njegovo kao sedište novoosnovane biskupije. Kao da je katastrofa na kninskom Kosovom polju kod Petih Crikvah, prethodeći onoj u Petrovoj Gori, u kojoj je 1597 izdahnuo u borbi sa Madjarima Petar, poslednji kralj narodne krvi, odredila za daleku budućnost Hrvata, da se središte i osnov istoriskog razvoja pomakne sa žala Jadrana u severne krajeve, u kojima će sedište biskupije postepeno postajati središte razbivenoga i rasparčanoga Hrvatsva. Paralelno sa postepenim pomicanjem glavnog područja hrvatske istorije sa juga ka severu postaje značaj Zagreba za kulturnu kao i političku istoriju Hrvata sve veći i presudniji. Ovo središte srednjovekovne Slavonije, kroz vekove sedište i hercega i bana, sastajalište i zborište sabora, na kojima je hrvatsko visoko i nisko plemstvo odlučivalo sa sudbinom naroda, na saboru, koji se u njemu održao 7 marta 1557 ponosno se naziva kao *metropola kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*. Tako će se i u daljnim stolećima sve više sa Zagrebom vezivati sudbina hrvatskih zemalja. I onda, kad će te zemlje i kraljevine spasti na tragični naziv „ostaci ostataka nekadašnjeg hrvatskog kraljevstva“, kao i docnije u devetnaestom veku kad je na čelu narodnog preporoda, da mu bude otada i srce i duša. Od onda bejaše Zagreb Hrvatu, ma gde se nalazio, njegova nada i njegov ponos. Takav je on bio kad se rušilo moćno carstvo Habzburga, takav, kad se sa braćom Srbima i Slovencima ujedinjavao.

Posle Zvonimirove pogibije nastala su u hrvatskim zemljama teška vremena. Žena kralja Zvonimira Jelena bila je sestra tada jakog ugarskog kralja Ladislava. Uz njenu pomoć osnovala se u dalmatinskoj Hrvatskoj stranka, koja je odlučila da zemlju iz haosa izvede na taj način, da ponudi

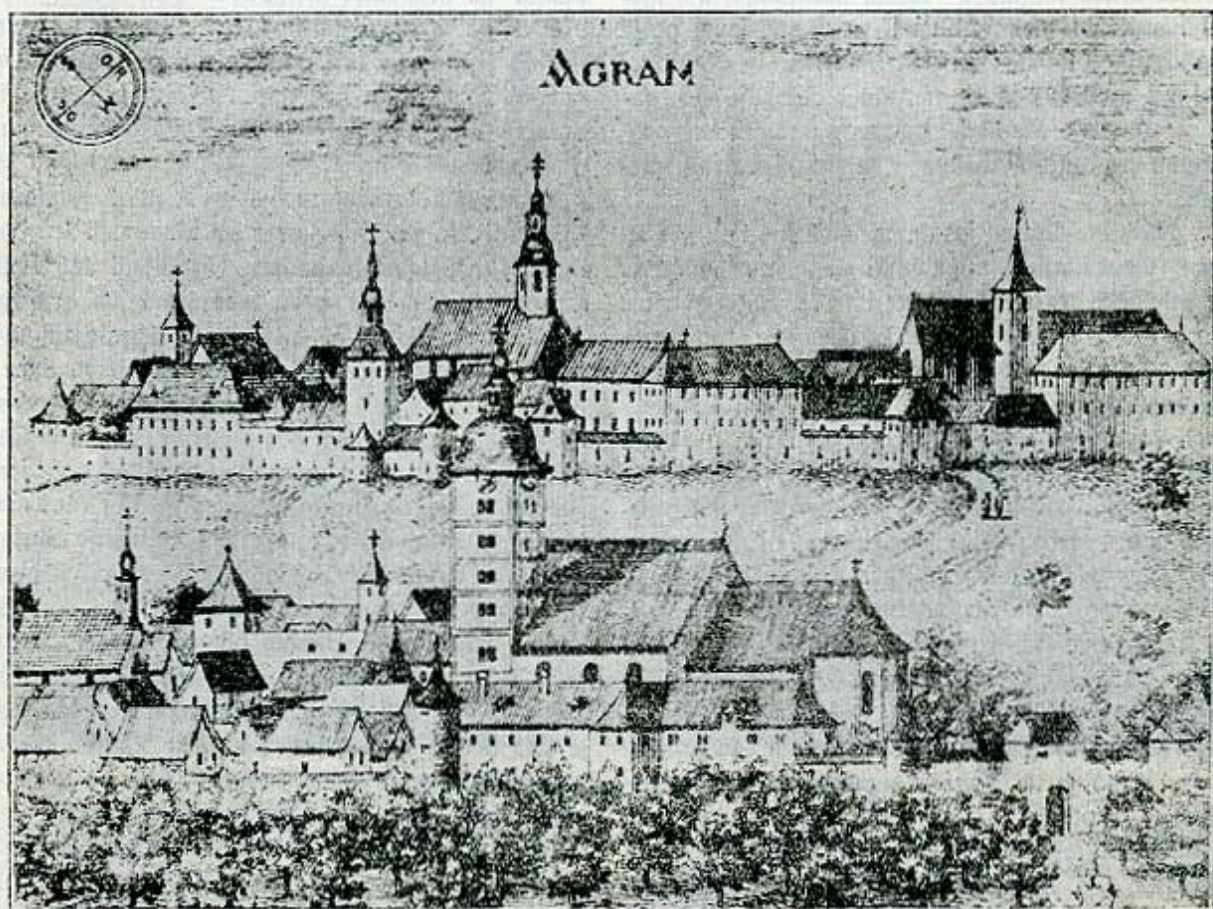
krunu Tomislava i Petra Kresimira madjarskom kralju Ladislavu. A nije ni čudo, kad se zna, kakve su borbe nastale kad je izumro rod kraljevski. Čuveni hroničar iz trinaestoga veka, Toma, arhidjakon splitski, snažnim rečima crta to vreme, kad kaže: „Pošlo je izumro čitav kraljevski rod, i nije bilo nikoga više ko bi zakonito imao da dodje na presto u hrvatskom kraljevstvu, poče medju svima velikašima kraljevstva nastijati velika nesloga. Ras-kidani tako u stranke, sada si ovaj, sada onaj, iz pohlepe za vladanjem, usvajaše vladavinu zemlje, odakle nastajahu nebrojene otimačine, pljačkanja, umorstva, i leglo svih opačina, jer nije prošao nijedan dan, da ne bi jedan drugoga progonio, napadao ili ubijao“. Tako je takozvana madjarska stranka nagovorila Ladislava da se primi hrvatske krune na osnovu baštinskog prava. Ali Ladislav je dobro znao, da, iako je to bio poziv jedne sigurno moćne stranke, da će trebati valjanih priprema da oživotvori Jelenine i svoje imperialističke težnje. I on se nije prevario. Ladislav je namenio ovu krunu svome sinovcu Almošu, koji je zajedno sa kraljem Ladislavom pošao u Hrvatsku (1091). Ubrzo je Ladislav osvojio posavsku Hrvatsku, gde i nije zapravo naišao na otpor. Očevidno se duže vremena kralj Ladislav zadržao u okolini Zagreba. I tu je Ladislav odlučio da podigne utvrđeno sedište nove biskupije, očevidno baš stoga, jer su tu bili svi ekonomski, kulturni i politički uslovi za jedno takvo visoko crkveno sedište. Daljne prodiranje kralja Ladislava kroz hrvatske zemlje bilo je sve više otežano, dok konačno naidje na žestok otpor Jelenine protustranke. Šta više on bude poražen negde kod Gora iza Petrinje, u istoriskom Gvozdu na granici između dalmatiške i posavske Hrvatske, te bude bačen natrag u posavsku Hrvatsku. Da osvoji ne delove Hrvatske što više uz sebe priveže, a i zato, da svome sinovcu olakša njegov boravak u novoosvojenim krajevima, on je sproveo svoju odluku glede osnutka biskupije, i to na mestu, koje je za to bilo i najpodesnije. To se dogodilo svakako između 1091 i 1095, dakle u ono vreme, kad je trajala vlast ugarskog kralja u posavskoj Hrvatskoj, gde je i opet zavladao poslednji kralj narodne krvi, imenom Petar i u svojoj vlasti držao čitavu Hrvatsku do svoje pogibije u Gvozdu (1097), da onda u Hrvatskoj potraje bezvladje i anarhija do sudbonosne 1102, kad su Hrvati sa madjar-

skim kraljem sklopili ugovor, po kojemu predje hrvatska kruna u ruke Arpadovaca. Sa Pacta Conventa, sklopljena je personalna unija između Hrvatske i Ugarske, koja se olada produžavala stolicima u neprirodnoj simbiozi, sve do 29 oktobra 1918.

I na ovoj istoriskoj prekretnici ulazi Zagreb u život istorijskih spomenika. Jer, nesumnjivo je, da je život onog ranijeg naselja, već davno pre osnutka biskupije i kaptola, zabeležio velike i važne

deo Zagreba, za današnji gornji grad, nekadašnji Gradec ili Grič, t. j. Mons Grechensis, što je Bedeković preveo sa „grčka gorica“. Toma Miklošić, stari kajkavski književnik i autor čuvenog „Stoletnog Kalendara“, tvrdio je da je sveti Marko propovedao jevandjelje u Zagrebu, dakako upravo na onom mestu, gde se danas nalazi stara crkva sv. Marka. Jer, jedna listina iz godine 1397, kojom su Gričani i Kaptolčani, koje je delio mali potok, natopljen toliko puta krvlju zavadenih suseda, uglav-

Zagreb godine 1689

dogadjaje, koji su propali u nedostatku istorijskih spomenika, ostavivši nauci hipoteze i nagadjanja. Tako učeni sveštenik-pavlin J. Bedeković, u 18 stoleću ispitujući poreklo svetog Jeronima, usput tvrdi, da su Zagreb osnovale izvesne grčke porodice, ništa manje nego u petome stoleću pre Hrista, i to upravo šesnaeste godine peloponeskog rata (415). One su, naime, tražeći povoljne uslove za miran život pošle u Ilirik, i tako uz ostale brojne kolonije, osnovale i Zagreb. Nema sumnje da je Bedekovića na ovu fantastičnu i sasvim proizvoljnu misao navelo srednjevekovno ime za stari

ljujući mir, kaže, da je jevandjelista Marko zaštitnik Gričana, koji su Hristov nauk upoznali upravo od samog apostola Marka. Istorič zagrebačke crkve, Baltazar Krčelić, (XVIII st.), kombinuje na osnovu imena grada, da ga je osnovao neki Zaberga, koji je bio vođa turanskih Kuturgura, koji su u VI stoleću pljačkali po Iliriku. Još je čitava serija teorija i hipoteza, koje gledaju u raznim rimskim kolonijama i njihovim imenima začetak i postanak Zagreba. Izgleda, da je mišljenje Šime Ljubića najbliže istini, koji drži, da je prigodom seobe naroda došlo do osnivanja novog naselja, i to od

strane begunaca rimske Andautonije ili današnjega Šćitarjeva. Tako bi stanovnici Andautonci bili ujedno i prastanovnici Zagreba, u čijoj se neposrednoj blizini smestilo i sedište novo osnovane biskupije, oko 1094. To je sigurno utvrđeno naselje preživelo sve one važne faze doseljenja Hrvata, kao i one borbe Ljudevita Posavskog, prvog opšteg jugoslovenskog vodje protiv silovitih Germana, pa i vremena kad je Posavinom zavladao panonski knez Kocelj, u čije su vreme upoznali i ti Hrvati i svetu braću i njihova velika nastojanja, a i ujedinjavanje hrvatskih oblasti za Tomislava, posle strahovitih provala divljih Madjara, i sav onaj slavni i moćni period narodne dinastije do ponovne invazije Madjara i njihovog definitivnog sporazuma sa predstavnicima dvanaest hrvatskih plemena.

Na stare Latine još danas čuva spomen Vlaška ulica, (vicus Latinorum), a na Romane, u prvom redu na mletačke trgovce, a, možda i graditelje crkve svetoga Marka stara, Mleiačka ulica, na brdu gričkom. Jednako numizmatički i arheološki rimski predmeti sa zagrebačkog terena živi su svodoci toga, pa i još ranijega doba. Za to i nije isključeno da je villa Zagrabiensis, pored vicus Latinorum, naziv iz XII. st. za novo slovensko naselje pored starog rimskih begunaca iz Andautonije, kako nas o tome sigurni kasniji izvori uveravaju. Ne samo postanak nego i ime varoši zadaje naučnicima prilike za najoprečnije kontroverse Tradicija je u pričama ostavila materijala za razna nagadjanja, naročito u vezi sa vrelom zvanim Manduševac, i o devojci, koja je žednome banu *zagrabila* vode. Kako je reč Zagreb sigurno slovenskog porekla, (i izvodi je se od glagola zagrepsti), po tome bi onda Zagreb označavao mesto koje se nalazi za grabama, t. j. za okopima, koje je bilo protiv neprijatelja na ovaj način učvršćeno i osigurano od neprijateljskih iznenadjenja. Dakle najstariji deo Zagreba valja tražiti, kako misli njegov najbolji istorik, Ivša Tkalcic, na levoj obali potoka Medveščaka ili Cirkvenice, jer se za desnu stranu toga potoka kazivalo u srednjem veku da se nalazi pored Zagreba. Pa i Vlaška ulica spadala je u sudskoj upravi pod zagrebačkog biskupa, dakle pod njegovu opštinu, pa je nesumnjivo da je prastari Zagreb bio u neposrednoj blizini. Most je spajao sedište biskupije sa utvrđenim gradom koji se posle utvrdio na brdu i učvrstio jakim zidinama. Prema tome se u pravi Zagreb posle osnutka biskupije ubraja Kaptol zajedno sa starim latinskim naseljem, u području ispod Kaptola u današnjoj Vlaškoj ulici.

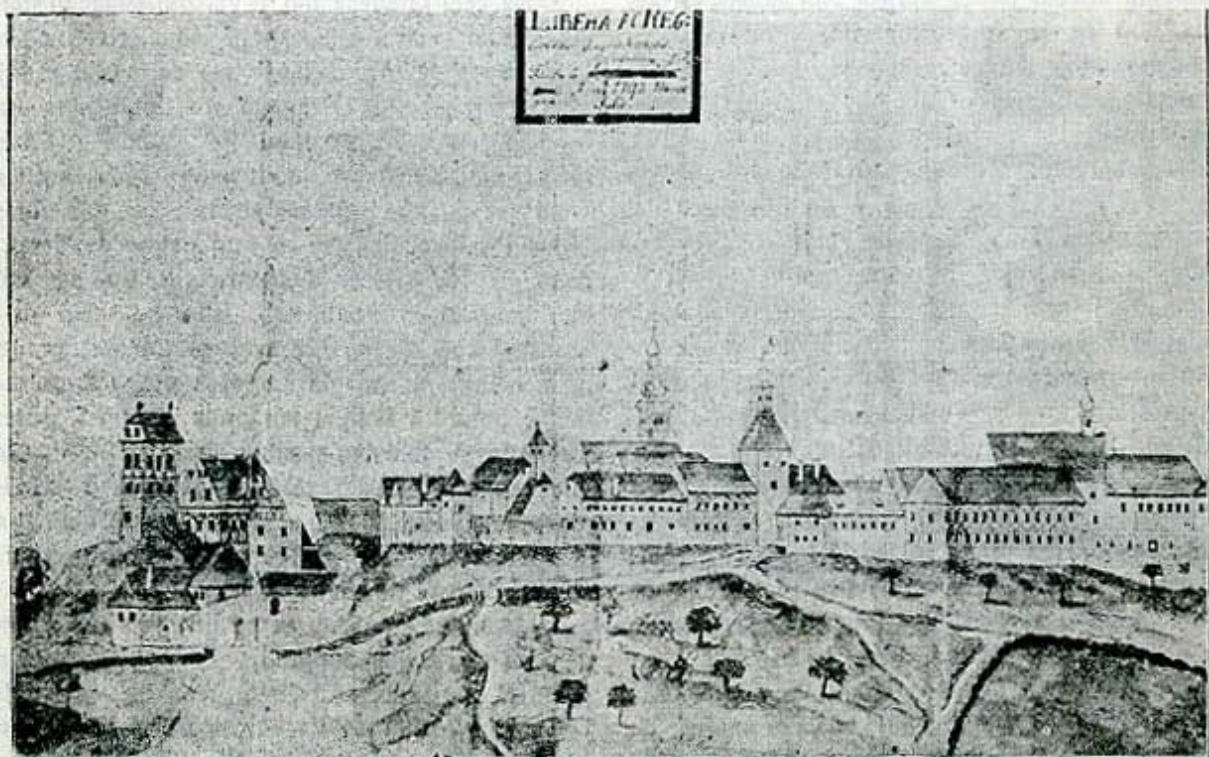
Nema nikakove sumnje da se na susednom brdu nalazilo hrvatsko naselje, kao središte župe, već veoma rano (u IX. stoleću), koje se do dvanaestoga stoleća razvilo u dobro utvrđeni grad, u pravu opštinu, sa desne obale potoka Medveščaka. Taj *gradić* ili staroslovenski Gradec, u latinskim je spomenicima Gradyz, Grech, Grecz, ili Grec, kao i na starom pečatu Grac, bio je najpre sedište župana i pod njegovom vlašću. I ovaj Gradec za provala Tatara učini velike usluge kralju Beli IV. koji ga uzvisi zlatnom bulom na *slobodan kraljevski grad 1224*, oslobodivši ga tako županske vlasti. U to teško vreme, ma da je minula opasnost od divljih Tatara, Gradec se obzida sa kamenitim zidinama, (što je bio naročiti privilegij. To je izvedeno tokom punih dvadesetčetiri godine. Ovaj visoki i utvrđeni kraljevski grad uzdizao se na brdu, nad Kaptolom, t. j. nad krajem na kome su stanovali kanonici i ostali sveštenici, a podajle i gradjani iz Vicusa Latinorum, za koji grad već 1266 kaže blagodarni kralj Bela IV, „da su verni gradjani utvrđivanju ovoga grada, gradeći u njemu kuće i prenoseći onamo svoja zdanja, imali ogromne troškove, neprekidnog posla i silne štete“. U tome gradu je već pre ovog sasvim temeljitog utvrđenja stanovao hercog Andrija, docniji kralj Madjara i Hrvata, podeljujući u njemu razne privilegije. Sin njegov Bela IV odužio se gradu kraljevskom privilegijom za strahovite tatarske provala, kad su i kaptolski Zagreb i kraljevski Gradec bili opustošeni. Zlatna bula Bele IV utvrdila je sve povlastice Gradecu, kako su to sami gradjani predložili kralju, i koja je bila osnov za sva prava koja je Zagreb uživao uz pojedinačne promene sve do 1850. Ta je zlatna bula učinila grad u izvesnim stvarima potpuno autonomnim i neovisnim od banske i županske vlasti. Grad je bio izravno podložen kraljevskoj kruni, zapravo šefu kraljevske komore ili taverniku. Gradec je imao pravo da se sam upravlja, pa su mu gradjani u punom smislu reči bili slobodni, t. j. mogli su sami svojom imovinom odlučivati. Gradjani su sami birali svoga suca, kao i ostale poglavare, a svake nedelje imali su pravo da dva put održavaju sajmove. Sem toga kralj ih je obdario i velikim zemljišnjim posedima. Za sve ove istinski velike privilegije, gradjani su imali i prema kralju svojih obaveza. Tako, kad bi kralj došao u njihov grad morali su ga gradjani ugostiti zajedno sa njegovom pratnjom. Svaki put za ručak trebalo je velikoj pratnji 12 volova, 1000 hlebova i 4 akova vina. Hercogu kraljevske krvi pripadala je polovica od tog gostinskog poreza. Ban nije mogao da uživa te povla-

stice, sem kad je bio uveden u svoju čast, pa bi mu tad opština bila dužna da dade na uveselenje jednoga vola sa 100 hlebova i akovom vina. Tim su se pravom koristili i kraljevi tokom srednjega veka, pa i banovi, sve do u XIX stoleće, pridržavajući se dobrih starih običaja.

Bula kralja Bele učinila je, da je Gradec stao lepo napredovati, pa je on postao privlačan i za strance, koji su nalazili i zarade i dobro gostoprinstvo. Naročito su se u njega navraćali Nemci,

svoga kaptola, izmolio je od kralja zemljište na brdu Medvednici, na gori Slemenu (Mons Zelemen), za izgradnju jednog utvrđenog grada, za slučaj kakvih nepredviđenih ratnih opasnosti. Medvedgrad, ponos Kaptola, onda pojedinih kraljeva i velikaša, sa svojim kulama, velikim dvoranama, jakim zidinama i kapelom svetog Jakova već je 1254 potpuno izgrađen. Ovaj vanredno utvrđen grad, i njegovo posedovanje dalo je povoda strahovitim sukobima između kraljeva i bi-

Gornji grad Zagreba god. 1792

zanatlije. Ti se stranci useljavaju u sam grad, ali grade svoje kućice i domove i ispod i u nedalekoj blizini gradskih zidina. Ali napredovanje Gradeca izazvalo je očigledno takmičenje susedne kaptolske opštine i opštine Vlaške Vesi. Razorena katedrala i opustošeni Kaptol za tatarske invazije potaknulo je biskupa i kanonike da izmole od Bele IV da im potvrdi stara prava varoška u pitanju podložništva opštine Vlaške Vesi i sudovanja, što im je kralj i dao 1244. Sem toga oni su dobili uskoro pravo da za svoju i svoga imetka sigurnost izgrade kulu na području Gradeca, što su oni i učinili, i to na severnom rtu gradečkih zidina. Ova se kula već u XIV stoleću naziva Popov Turen, (današnja zvezdarnica), koja je postala češće trn u oku gordih gradečkih purgera, pa su se te i slične razmirice rešavale redovno prolivenom krvlju. Šta više, biskup u brizi za svoje blago kao i

skupa, a i docnijih velikaških njegovih gospodara, naročito sa Gradecom, koga su često gospodari Medvedgrada uznemirili i držali u strahu.

Tokom trinaestoga stoleća, a pogotovo tokom četrnaestog, obe susedne opštine stalno napreduju. Ugled Gradeca je već toliko porasao da se u njemu 1273 sastaje prvi dosad nam poznati slavonski sabor pod banom Matijom, od plemena Čaka Trenčinskih. Na tom se važnom saboru raspravljalo o sudstvu uopšte i sudjenju, o vojnim dužnostima i porezima. Saborovanje, koje je počelo 20. aprila trajalo je nekoliko dana. Kod te zgođe ban Matija je morao, očevidno po presudi sabora, da Gradecu vrati na uživanje posed Dediće, na podnožju zagrebačke gore, koje je posede prisvojio ban Matija kao kastelan medvedgradski. U listini, koju je izdao odmah prvog dana saborovanja, naredio je još sem spomenutog vraćanja i stroge opomene za

sve buduće kastelane, da ne uznemiruju građane u njihovim pravima. Ali ova opomena često je bila prazno slovo, kojih se nisu držali ni kastelani, kao ni bani u sličnim uzurpacijama, osnovanim samo na nasilnoj samovolji. Odatle i česte tužbe slobodnih građana na najviše velmože i bane pred samim kraljem, kome su se oni uticali za pravdu i pomoć u ugroženim pravima, koja su oni zbilja neobično svesno i svagda branili.

Takmičenje građana sa Griča sa svešteničkom opštinom, dovelo je već krajem XIII stoleća do sukoba, koji će se onda stolećima produžavati, i za najneznatnije sitnice meštanskih interesa. Retko je naći u istoriji ovakve tako blize, susedne opštine, koje je razdvajao samo jedan mali potok, koje bi se medju sobom toliko krvile, kao Grič i kaptolski Zagreb. Nije čudo, da se još u XVIII stoleću taj potok nazivao: Medvenschicza vulgo Kervavi potok. Ali one su znale da budu i političkog karaktera, kad su jedni i drugi građani pripadali protivnim kraljevskim strankama. Na tome polju sudario se Gradec i Kaptol u borbi o ugarsko-hrvatsko prestolje, koja se vodila izmedju pristaša poslednjega Arpadovića Andrije II i anžuvinskog pretendenta Karla Roberta, koga je pozvao na prestolje moćni rod knezova bibrirskih Šubića sa silnim Pavlom na čelu. Gradec je bio uz Andriju a Kaptol uz Karla Roberta. Krvave borbe bile su osobito žestoke posle 1295. Pogotovo je Gradec bio u nezgodnoj situaciji, kad je bibrirski knez Juraj, brat Pavlov, doveo u Zagreb samoga Karla Roberta. Smrt Andrijina (1391), dala je mogućnost Gradecu, da se diplomatski opredeli za Anžuvince Karla, i da tako dodje do izvesnog mira sa anžuvinskim Kaptolom. Kralj Karlo se nije nikako osvećivao nekadašnjem svom protivniku. Naprotiv. Kralj je u nekoliko mahova potvrdio stara gradska privilegija, odajući time svu svoju naklonost. Izgleda, da mu se Gradec osobito svideo što je pokazao i time, da je dao u njemu sagraditi i svoju palatu, koja je imala da posluži kraljevima i hercezima za njihova boravka u Zagrebu. Pored kraljevske palate podigao je bansku čuveni ban Mikac, koji je ispod nje dao u zidinama otvoriti mala vrata, zbog čega je došao u sukob sa opštinom. Sada je u XIV stoleću Gradec pretstavljao znatnu i lepu varoš, u koju se moglo ulaziti već na četvera vrata, dok je to pre bilo moguće samo na dvojica. Najstarija su još danas sačuvana „Kamenita vrata“, i „Mesnička“, kojima nema više traga. Prva su vodila prema Kaptolu sa jugo-istoč-

ne strane, a druga prema jugozapadu. Mikčeva vrata su na mestu današnjih „Dverce“, dok se kod Popovog Turna probila krajem XIV stoleća takozvana Nova vrata kao izlaz prema severnoj strani varoši. Znači, da je u to vreme bio veoma živahan saobraćaj sa Gradecom sa svih strana, koje su okružavale trougaone zidine gradske. Jedan statut za čuvanje ključeva gradskih kapija spominje u drugoj četvrti XV stoleća devet kvartova, na koje je bio tada podeljen Gradec.

Na čelu Gradeca bio je varoški sudac ili starešina (maior villae, villicus, ili iudex civitatis), kojemu je najglavnija dužnost bila da medju građanima kroji pravdu. U upravu gradsku, u magistrat, birali su slobodni građani još osmoricu prisežnika (iurati cives) na dan svetog Blaža, koji su vršili sve poslove gradske samouprave. Uz njih se biraju još i većnici, čiji je broj najpre dvadeset, a docnije u XV stoleću dvadesetčetiri, koji su sačinjavali gradsko zastupstvo. Izbor se vršio ili u gradskoj kući ili na trgu svetoga Marka, gde se poimenično i javno glasalo. Izabranoga suca morao je potvrditi kralj, i tek onda su on i prisežnici polagali zakletvu u crkvi svetoga Marka, kojom zgodom predalo se sucu žezlo, kao simbol njegove sudačke vlasti, a ključevi varoši u znak njegovoga starešinstva. Tek sada je novi magistrat mogao da vrši poverene funkcije.

Uz zidine gradske, sa spoljne njihove strane, rano su se razvila podgradja (suburbia), koja su takodjer potpadala pod vlast gradskog magistrata. To su bila Šošarska Ves ili, takodjer po sastavu svojih stanovnika, Nemačka Ves (vicus Teutonicorum seu sutorum), zatim Nova Ves varoška, od XIV stoleća Lončarska Ves ili Ilica, po potoku Ilici, koji je kraj nje tekao.

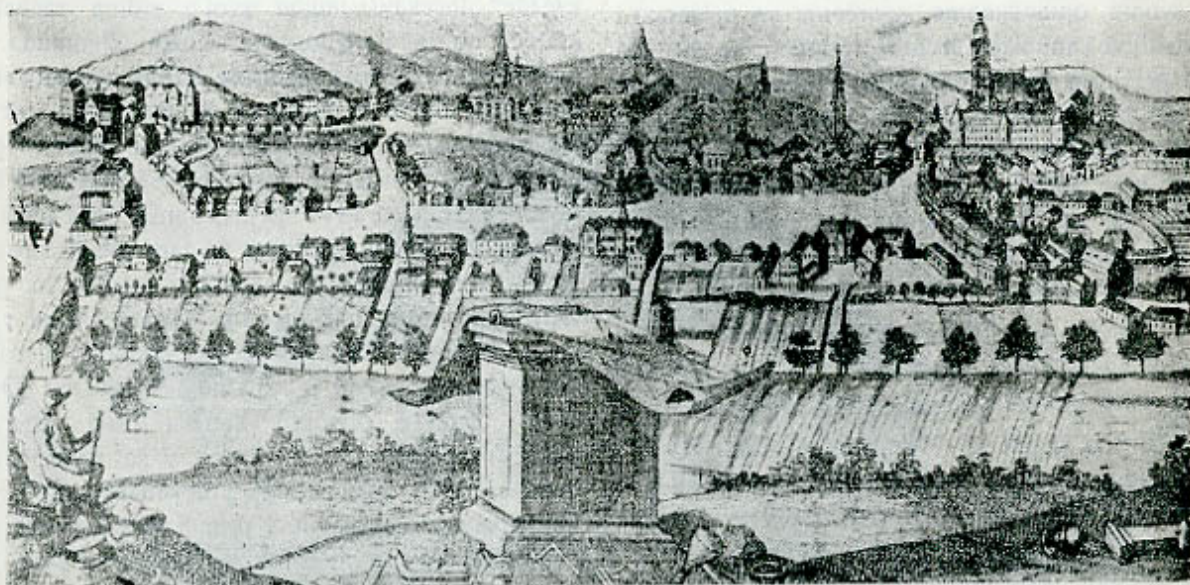
Stari Gričani i ako su se krvili sa sveštenim Kaptolićanima, oni su bili i nabožni, kako je to već u srednjemu veku i dolikovalo dobrim i čestitim građanima. Upravo usred varoši bila je starodrevna crkva, posvećena apostolu Marku, koji je još danas zaštitnik varoši, kao i talijanskim Mlecima. Svakako je čudno, da je u varoši postojala i Mletačka ulica, verovatno po karakteru nacionalnosti stanovnika. Neki sadašnji delovi crkve govore, da pripadaju XIII stoleću, dok je inače starija crkva morala pripadati ranoj romanici, na što slute neki arhitektonski detalji (nedavno otkriveni kod priprema novih fresaka). Dakle, možda iz vremena pre osnutka zagrebačke biskupije. Unutar zidina, pored ove župne crkve, bila je još kapela svete Katarine,

koja je pripadala redu dominikanaca. U podgradju bila je crkva svete Margarite, koja se spominje već u XIV stoleću. (To je današnja pravoslavna crkva). I ova je crkva bila župna, kao i još jedna u podgradju, na desnoj obali Medveščaka, u Šoštarskoj Vesi, posvećena franačkom svetitelju Martinu, negde u blizini „Pisanog mosta“ (odnosno docnije zvanog „Kivavi most“).

Samo je po sebi jasno, da je s onu stranu Medveščaka, u samoupravnoj sveštencičkoj i biskup-

u Novoj ili Lepoj Vesi, gde su bili nastanjeni kaptolski koloniste, sagradi 1347 čuveni pravnik Ivan, arhidjakon gorički, crkvu na čast Ivana Krstitelja, koja posta ujedno i župska crkva. Ali versku i opštu prosvetu širili su u toj sveštencičkoj republici i monasi raznih redova. Biskup Prodan sagradio je manastir templarima ili božjacima u drugoj polu XII stoleća (1181 – 1185), tek do Kaptola, na početku Nove Vesi, očevidno i sa manastirskom crkvom. Taj je bogati red postojao sve do njego-

Zagreb oko god. 1830

skoj varoši, pravome Zagrebu, bilo i više crkava i manastira, nego je to bilo na laičkom Gradecu. Središte su bili biskupski dvori i stara romanska katedrala, koja je posle osnutka biskupije mogla da bude osvećena tek 1217. Ali divlji tatarski nalet opustošio je i uništio uz biskupske dvore katedralu, koja se onda posle te nesreće iz osnova obnavljala sve do početka XV stoleća. Kako se predviđala duga gradnja nove katedrale, to je odmah u početku iza povratka u porušeni Zagreb sagradio biskup Stjepan II iz velikaške porodice Babonića, pored dvora, malu i lepu crkvicu na čast svetome Stjepanu, čiji su delovi sačuvani u današnjoj nadbiskupskoj privatnoj kapelici. U XIV stoleću nalazi se već pred stolnom crkvom i župska crkva svetog Emerika. U Vlaškoj Vesi nalazila se župna crkva svete Marije, možda najstarija u prastarom Zagrebu. Posle tatarske provale sagradila se nova, posvećena talijanskom svetitelju Antunu, što bi takodjer dalo slutiti, da je još u XIII stoleću bilo potomaka starih Latina u ovome najstarijem delu Zagreba. Na kaptolskom zemljištu,

vog ukidanja (1312). Oko 1315 pojavili su se u Zagrebu cistercite, koji su sagradili manastir pored već postojeće crkvice svete Marije, doselivši se iz nedalekog manastira svetog Jakova kod Save. Njih su po crnobeloj odori prozvali Srakari. (Kod poslednje regulacije Dolca nestalo je i poslednjih ostataka toga manastira). Pored cistercita bilo je u Zagrebu i dominikanaca, koji su imali u našim krajevima naročiti zadatak da propovedaju protiv bogumila. U Vlaškoj Vesi imali su manastir i crkvicu svetog Nikole. Na glasu su bili i franjevci, koji se nalaze na Kaptolu već oko 1280, gde im na istom mestu i danas stoji i manastir i crkva.

Na Kaptolu su kanonici imali svoje dvorove, kurije, njih 32 na broju. Ali već od druge polovice XIII stoleća postoji i zbor prevendara sveštenika, koji u crkvi vrše sa kanonicima sve obredne funkcije, u ovoj sveštencičkoj varoši, na Kaptolu, nije sem činovnika i ostalih svetovnih službenika bilo laika, dakako ne gledajući na služinčad i kmetove, koji su stanovali na njihovim posedima. I kanonici, kao i prebendari, tokom vremena su se veoma

obogatili imajući silne posede, a na njima brojne kmetlove, koji su im radili zemlju i plaćali desetak, koji su oni ne baš sa mnogo hrišćanskog srca ubirali. Zato su bile i česte pobune bednih seljaka upravo na kaptolskim i biskupskim dobrima. A oni su upravo zbog ovog desetka dolazili i u borbe sa građanima sa Gradeca, koji također nisu bili pošteđeni od tog strahovitog srednjevekovnog harača. Biskup se znao poslužiti u takvoj borbi i sa prokletstvom, koje bi bacaio na nepokorne građane. U svome opravdanome ogorčenju na pohlepne i nezasićljive kanonike i biskupe, građani su znali da i sa prezirom predju preko takve kletve, dok ih ne bi na to i sama kraljevska vlast na predavanje desetka prisilila. Ali u pogledu tih borbi za čiste materijalne popovske interese, bilo je i takovih, u kojima je na jednoj strani stajao biskup, a na drugoj kanonici, ozlovoljeni samovoljom biskupovom u prikupljanju zemaljskih dobara.

Dok su na Kaptolu i u Novoj Vesi glavnu vlast vršili kanonici, dotle je u Vlačkoj Vesi svu vlast vršio sam biskup, uz pomoć svoga suca.

Važno je, da je i Zagrebački Kaptol bio u nedostatku javnog notarijata, mesto verodostojnosti (*locus credibilis*), koje je pravo uživao sve do polovice XIX stoleća. Pred kaptolom su se mogli sklapati punovažni ugovori, razvodi, oporuke, potvrdjivati prepisi Istina i t. d. U ovoj važnoj pravnoj funkciji držao se kaptol na visini, pa je uživao kod sveta veliko poverenje, koje nisu pokolebala ni pojedinačna prevarena dela nekih kanonika, zbog čega su oni znali da iskuse i teške kazne.

Kroz stoleća su nam sve obilniji pismeni svedoci putokazi, koji nas izveštavaju o kulturnom i ekonomskom napredovanju obe ove susedne varoši, koje su i pored stalne krvave zavade bile upućene na mnogo toga zajedničkoga. Za to se i u mnogim prosvetnim, pravnim i ekonomskim prilikama njihovog na oko posve samostalnog života, javlja postepeno obostrani uticaj. Semenišna škola uz biskupa uzgajala je ne samo podmladak sveštinički, nego se u njoj obrazovao i mnogi plemići bogati građanin. Dakako, te se škole nisu mogle meriti sa sličnima na ostalom zapadu. Ali i njihov primitivni značaj učinio je za opštu prosvetčenost veoma mnogo. Nema sumnje, da je sva ova, ma i najprimitivnija civilizaciona institucija, bila određena samo za gornji deo staleža. Seljak je još tada bio više smatran za stvar gospodara, nego li ličnost, kojoj bi također trebalo obrazovanosti.

I jedna i druga opština teško su osetile borbe između kraljevskih stranaka, posle smrti Anžuvina Ludovika I. I tada su obe varoši bile uz protivne strane. Gradec za Ludovikovu kćer Mariju, dok je čuveni biskup Pavao bio uz protukralja Karla Dračkoga. I opet je pala krv među najbližom braćom, i opet za tuđe interese, kao i toliko puta pre i toliko puta posle ovog strahovitog doba, kad je Gradec počastvovan priznanjem kao „varoš koja nadvisuje sjajem vernosti kao mesec zvezde“ dočekavši unutar svojih zidina zahvalnu kraljicu Mariju i njenog muža, cara Žigmunda. A ovakve i slične borbe razdiraće daljne napredovanje oba grada. Ipak, na Griču su se postepeno razvijali zanatlijski cehovi (*esnaf*), koje je naročito pomagao kralj Matijaš Korvin, koji je i sam često boravio na Gradecu. 1481 bio je u varoši kroz puna tri meseca, kad su imali prilike da mu zablagodare cehovi krznara, uzdara, remenara i šoštara, za povrde njihovih statuta, koji im je on u razna vremena za dugog i blagotvornog vladanja utvrdio. On je bio onaj, koji je opasnost tursku od Gradeca i Zagreba otklonio, kad su Turci već i u blizu Turapolje provalili. Sada su se našli zavedeni Hrvati zajedno, i građani su rado kanonicima sve zaboravili, i primili ih iza svojih zidina sa najširim hrišćanskim osećajem, zaštitivši ih tako od nekrsta. Tada je i Kaptol dobio dozvolu da se kamenitim utvrdama ogradi za obranu od sve to veće turske opasnosti. I sa Kaptola su na sve strane zidina četvera vrata otvarala strancu i domaćemu ulaženje i izlaženje. Zar je čudo, da je kralj Matijaš onda dugo ostao u pameti i sećanju narodne tradicije, koja za njega, pravednog čuvara i pomagača starih pravica, našla častan distih: „Pokle kralj Matijaš spi, ni takve pravice ni“.

Dok su hrvatske zemlje stenjale pod igom Turaka, i dok su se te zemlje hrvatskog kraljevstva sve to više smanjivale, dotle su i Gradec i Kaptol sve to više slabili i saosećali nevolju celoga naroda. Obe opštine u svojim međusobnim trzavicama trgle su se u zajedničkoj nevolji 1502. kada je obe opustošio strašan potres, 26. marta, posle podne, razdrnavši jake zidine, a srušivši sa zemljom veliki zvonik Sv. Marka. Ali sve te nevolje nisu varošanima jedne i druge opštine utukle volje, da se i dalje ne odnose među sobom krvavo. Posle mohačke katastrofe (1526) i opet su obe varoši podeljene na dve protustranke. Gradec je bio uz Habzburgozca Ferdinanda, a Kaptol uz Ivana Zapolju. I opet more krvi proliveno pod

zidinama Gradeca i Kaptola — dakako za strance!

Sa XVI stolećem stalo se prenositi na obe varoši jedno ime: Zagreb. Možla su i zajedničke nevolje, koje su dolazile od stalne turske opasnosti polako upućivale i jedne i druge na zajednička istupanja, pa su to zapazili upravo oni Hrvati, koji su bili izvan obli opština, i stali obe nazivati zajedničkim imenom. Gradec se nije nikad tome opirao, jer Gradecu je u smanjenom kraljevstvu sve više

zastavu za čovečanska prava i onih dotad bespravnih seljaka, na način i sa idejama, na dvesto godina ranije od francuske revolucije, čiji se vođe ne bi trebali stideti i ovih svetlih čovečanskih ideja st. bičkog seljaka.

Sa prodiranjem Turaka u Slavoniju doselile su se u Zagreb brojne porodice, mahom plemićkoga koljena. Usled toga stao se stari demokratski Grč aristokratizirati, što je najbolje pokazao i njegov statut od 1609, sa kojim su starija demo-

Kaptolska većnica (danas porušena) iz prve polovice XIX stoleća

rastao ugled. Hrvatski sabor godine 1557, uočivši svu opasnost, koja je i poslednjim slobodnim ostacima pretila, opominje i moli kralja Ferdinanda, „da bi se udostojao pobrinuti za svoju kraljevsku varoš na brdu Gradecu, koja je metropola ovih kraljevina Njegova Veličanstva, koju da i dalje milostivo neka utvrđuje i jača, da ne bi nakon gubitka njezina, što neka Bog odvrati, i ostaci ovoga kraljevstva po njoj propali, te ostalim kraljevinama Njegova Veličanstva očita pogibao zapetila“.

U XVI stoleću bio je kraljevski Zagreb svodok svireposti feudalne gospode, koja su na strahovit način kaznila vodju pobunjenih seljaka, besmrtnoga Matiju Gupca, koji je 1573 podigao

kratska načela zamenjena više sa gospodskim, naročito u pogledu biranja doživotnih senatora na mesto ranijih prisežnika. I to je dalo povoda za duge unutrašnje sukobe, jer je bilo još dovoljno građana, ko i su umeli, da protiv aristokratskih došljaka, čuvaju stare svetle tradicije. Sem ovih opštih socialnih promena, dogodi se u XVII stoleću još jedna osobito važna, koja je bila u vezi sa ožanzivnom protureformacijom. Ta se težnja jednako javlja na Kaptolu, kao i na Grču. Jer, protestantski nauk prodro je i na hrvatsku Akropolu. I Luter i Kalvin našli su i medju konservativnim purgerima svojih oduševljenih pristaša. Tu „prokletu zarazu“ trebalo je lečiti. Jer, protestanti nisu samo verski reformisali svoju sredinu, nego u

mnogome i socialno, ma da je uz njih pristajala i naprednija aristokratija, dižući svest čovečnosti na štetu feudalnih privilegija. Da se spreči daljne širenje protestantizma u starodrevnoj varoši, bude u nju pozvana borbena vojska Isusova, da iskoreni „jeretičko seme u svome začetku“. Tako se već u početku XVII stoleća udomiše jezuite, čuvena verska i prosvetna organizacija Španjolca Ignacija Lojole. Dostojna su se oni uselili u nekadašnju zgradu dominikanaca, sa crkvom svete Katarine. Tu su jezuite otvorili 1607 prvu gimnaziju. I upravo ova škola sabrala je u Zagrebu cvet hrvatske inteligencije, koja je slala u Zagreb svoju decu na školovanje kod učenih jezuita. Razvoj ove škole je veoma brzo napredovao, tako da su jezuite dostojno otvorili i akademiju, u kojoj se predavala filozofija i teologija. Dakako uz svoje pedagoške poslove jezuite su najvećim žarom radili na uklanjanju protestantizma u samoj varoši. I to sa najvećim uspehom. Njima su pomagali i drugi doseljeni redovi, tako kapucini, koji su sagradili i svoj veliki manastir (spomen je na njim sučuvala današnja Kapucinska ulica), nekako u isto doba kad su se u varoši pojavile i prve monahinje klarise, (na koje čuva danas spomen Opatička ulica). Dakle ova liberalna varoš, koja je ranije osetila na svojim ledjima interdikt zagrebačkog biskupa, preobražavala se u jednu neverovatno mnogobrojnu popovsku varoš. Sa time u vezi su i gradnje novih crkava i kapela. Pa kakovo onda čudo, da je to napredovanje svešteničkog staleža raslo u nedogled. I Zagreb, koji je krajem XVIII stoleća manji od Varaždina, a broji svega osam hiljada stanovnika, od toga ima ništa manje nego tri hiljade popova! Uza sve to javljaju se u doba jozefinizma i prve slobodnozidarske lože, dajući velikom delu tadašnjih intelektualaca pobuda za svetle čovečanske ideale. Ali mora se priznati, da upravo zagrebačka biskupija i njeni poglavari učiniše veoma mnogo za prosperitet samoga grada. Jezuitima pripada slava da su u Zagrebu osnovali prvu štampariju, ali u njoj nisu ništa štampali. Tek, kad je s njom stao upravljati prema odluci hrvatskoga sabora od 1694 književnik i istorik Pavao Ritter Vitezović pojavi se iz nje 1695 i prva, u Zagrebu, štampana knjiga. Iza Vitezovića do Gaja bili su brojni štampari, koji su zaslužni za procvat hrvatske knjige. Ali pre Ljudevita Gaja za narodni preporod, koji se biološki decenijama spremao, najviše je bio zaslužan jedan od najdostojnijih vladika na stolici za-

grebačkih biskupa, Maksimilijan Vrhovac, koji je zadužio sa svojim prosvetiteljskim radom narod na večnu blagodarnost, kao direktni preteča narodnog preporoda. Zagreb duguje jedan velik dug ovome velikome Hrvatu, kome i varoš ima da zahvali silno mnogo. Kad je papa Klement IV ukinuo jezuitski red, onda nije carica Marija Terezija ukinula gimnaziju i akademiju, nego ih je pretvorila u kraljevske institute, u kojima su predavali profesori sveštenici i laici. Tadašnja akademija od 1776 imala je tri fakulteta: teološki, filozofski i juridički. Jezuitima će Zagreb otvoriti i opet vrata i primiti ih u svoju sredinu u drugoj polu XIX stoleća. Tako pripravljen i uzgajan Zagreb mogao je da polako osluškuje pretpreporoditeljske reči i saveće Vrhovca, da onda u vreme novotarskih ideja Gaja, koje su nesumnjivo bile u svojim odnosima dobro pripravljen, plane u narodni požar, koji razbudi ne samo Zagreb, nego i sve Hrvatsko, koje je stalo da oseća svoju porodičnu srodnost sa čitavim slovenskim Jugom. I u tome malom još tada Zagrebu, pripadne vodeća uloga. A upravo neobično velika prosvetiteljska uloga biskupa-masona, Vrhovca, dala je Zagrebu na prelazu iz XVIII u XIX stoleće toliko jak zamah u njegovom napredovanju, da je sada doista Zagreb i mogao da na sebe preuzme pravu mesijansku ulogu okupljanja čitavog tada još potpuno razbivenoga Hrvatsva.

Ovakav Zagreb mogao je da ponosno sačeka daljni politički i kulturni polet Hrvatsva koje je u pobedonosnom hodu rušilo pred sobom sve, germanizatorske Josipove reforme i Meternihove paklene planove, kao i jednaku zamenu germanizaciji, ekspanzivnu silu madjarizacije.

Dok je Francuska u najživljem požaru revolucije, tada i u Hrvatskoj odjekuju slobodarske i revolucionarne misli, čiji istinski sadržaj je doveo i do pada strahovito omraženog bana Balaše. A taj grozni režim dramski su crtale ove reči, upućene hrvatskome narodu:

„Devet let se za te bati su kovali,
S kojim se na tla tva sreća povali,
Sloboščina tvoja, starinske pravice,
Zaprte su bile kakti vu temnice“.

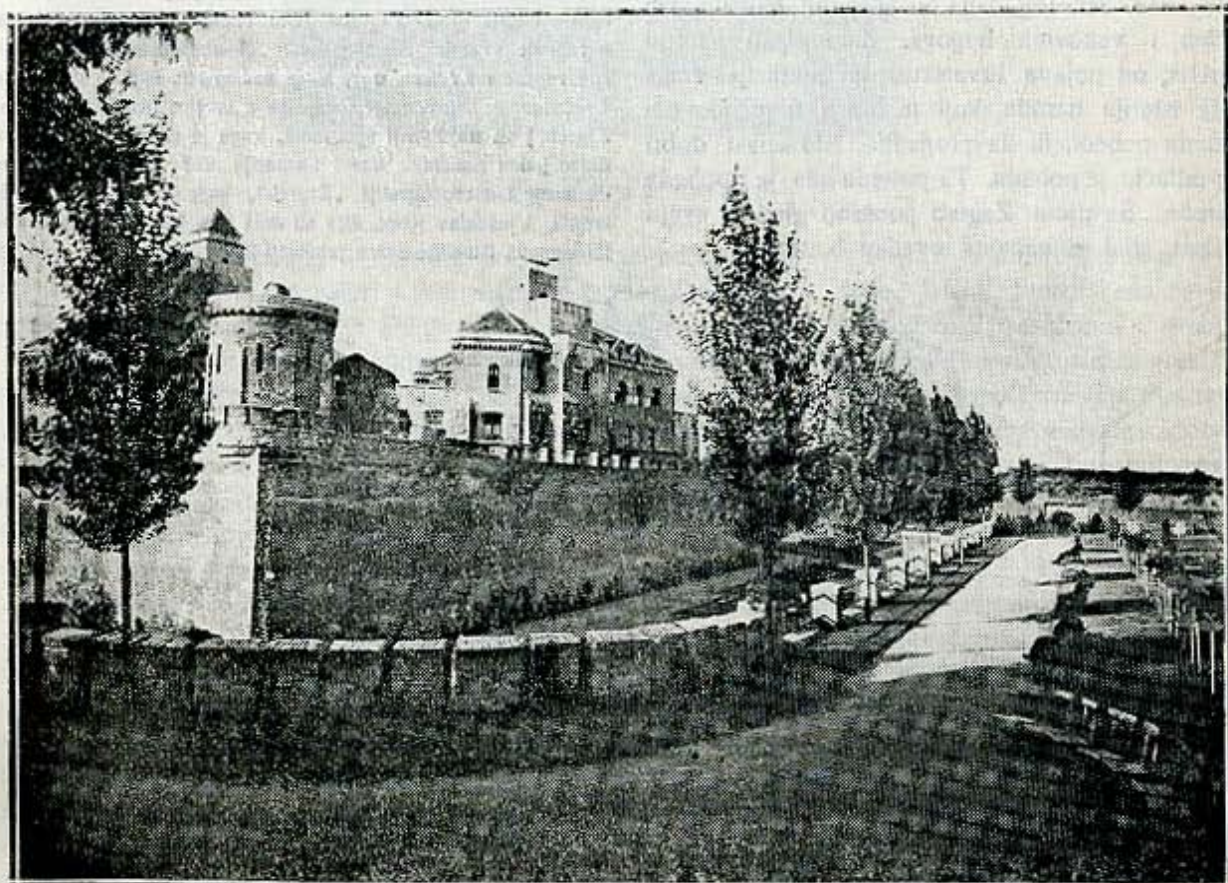
I sada je trebalo samo da padne na pripravljenom tlu božje seme, i plod ne će izostati. I na tu njivu posejali su svoje seme Gaj i njegovo kolo, koje je razumelo božanski poziv vekovima napaćene i razjedinjene nacije.

Zato će, pred okom današnjeg istorika, sasvim prirodno izgledati u XIX stoleću i tri godine prekretnice, jednako važne za Hrvate kao i za sve Jugoslovene. 1835—1848—1860, povezane sa tri najveća imena toga stoleća: Gaj — Jelačić — Štrossmayer. I u ta tri svetla hrvatska imena ovaploćen je sav borbeni ponos Hrvata, kao i njihova istoriska uloga u okupljanju Hrvatsva, a s njime i svega Jugoslovenstva. Zagreb je i odgovorio pozivu istoriske misije.

Jer i sasvim duhovni preporod Gajev nije bio nikako plod ili pojav slučaja. Još manje to beše Jelačićev pohod na Mađare, i vatreno krštenje srpskohrvatskih interesa na poljanama i razbojištima mađarskim i austriskim. A najmanje to beše nekompromisni stav velikog propovednika narodnog jedinstva i odlučnog neprijatelja Mađara i Austrijanaca, decenijama pravog vodje naroda, neumrlog vladike Josipa Jurja Štrossmajera koji je ve već 1848 razvio u Zagrebačkim „Narodnim Novinama“ svoju besmrtnu južnoslovensku ideologiju, da je nikada više u životu svome ne napusti

I dok se u Zagrebu, s jedne strane spontan i elementarnim izrazima javlja široko Jugoslovenstvo, dotle mu se nasuprot stavlja čistoća plemenskog starog gentilizma, i uskog separatizma kao rasna baština od milenija, ovaploćena u idealnom fanatiku i mučeniku Kvaterniku, i besmrtnom tribunu Starčeviću. I ova dva suprotna elementa u svojoj suštini i u stalnoj borbi imali su uvek i svojih zajedničkih ciljeva. Oslobodjenje od vekovne austromadžarske simbioze, koja je vekovima pretila životu narodnoga duha, bio je zajednički cilj vojaka naroda na svim frontovima. To je spoznao Štrossmayer, to Starčević, a to su osećali i videli, i Beč i Pešta. Zato i Štrossmayer i Starčević postaju idoli velikih hrvatskih masa. Kroz krv i nerve Zagreba u ova vremena, koja su preporadjala naciju, strujale su ove bure, da se nadju uvek zajedno protiv zajedničkog neprijatelja. I u tome je misterija ovih suprotnosti, i tragična veličina Zagreba. Jer, kroz njega je strujao duh prave i čitave Hrvatske sve od momenta, kad mu je Gaj namenio ulogu predoradjanja i ujedinjavanja. Gaj duhovnog,

Калимегдан

a Štrosmajer mnogo dalekovidnijeg, i onog, koje je sa svojom konstruktivnošću vodilo stvaranju nove države.

A skup svih tih najplemenitijih snaga, ma i često toliko suprotnih, stvarao je najveća dela, koja su tada uopšte bila moguća. Na kulturnom kao i na političkom polju „Narodni dom“ Iliraca, „Gospodarsko društvo“, „Narodni Muzej“, „Matica Ilirska“ (docnije „Matica Hrvatska“), „Jugoslovenska Akademija“ i „Jugoslovensko Sveučilište“ samo su niz stalnih manifestacija kulturnog i političkog stremljenja Hrvatsva, a sa njime i Jugoslovenstva. Koliko napredovanja u kulturi Zagreba, koja je danas ponos Hrvatsva i Jugoslovenstva. I to na svim stranama nekad dualističkog, srednjovekovnog Zagreba. Hrvatski devetnaesti vek, koji je usredotočio svo u istoriju upravo u Zagrebu, mogao je da vidi i jednu žrtvu, koju zna samo Stari Zavet, žrtvu koju je on, Zagreb, stalno prinosio Hrvatstvu i Jugoslovenstvu. Za to je On i preturio sve nevolje kroz koje se probijala od čuvene jugoslovenske godine 1905 ideja hrvatskosrpske koalicije, koja je mogla da slavi svoj trijumf i dvadesetdevetoga oktobra 1918. Jer, tog dana bio je suton habzburških moćnih i vekovnih bogova. Zato pisati istoriju Zagreba, od pojava hrvatskosrpske koalicije, znači pisati istoriju naroda, koji je bio u tragičnom naponu da pobedi, ili da propadne. Slovenski dobri bog odlučio je pobjedu. Ta pobjeda bila je i pobjeda Zagreba. Sa njom Zagreb ponosno gleda u svoju prošlost, ali i sa nadama u veliku budućnost.

Veliki Franjo Rački, polovina duha i srca Štrosmajera, središte naučnog života u drugoj polu XIX stoleća, kad je 1836 putovao za maćušku Rusiju, preko Beograda za Odesu, njega su snašle ove Bogom nadahnute misli, na parobrodu koji je plovio Savom, tom svetom jugoslovenskom rekam:

„Parobrod oisnuvši se od stanice ulazi u ušće Save, pa onda u Dunav koji se oku motrioca stupnjevito prikazuje u čarobnoj slici. *Gledajući s jedne strane prijestolnicu Srbije, a sa druge zagrljaj sa Dunavom naše Save, koja dolazeći iz Slavonije i prolazeći mimo našega Zagreba i duž cijele Hrvatske gubi se u naručju Srpstva, sjetih se lijepih rodoljubnih riječi našega M. Pucića: „Šta će Srbini bez Hrvata? Što i brat bez brata! A bez Srbina Hrvat? Što i bez brata brat“. Sama narav, položaj zemalja, zajedinstvo narodnih i prosvjetnih interesa potkrjepljuje ovu istinitu, sto put izuščenu, a toliko put zaboravljenu misao“.*

Sa ovim mislima očekujemo Zagreb u Beogradu na dan 17. decembra.

Na svoju prošlost može današnji Zagreb da sa ponosom ukazuje i u štampanim vrellima, koja je kritički sabrao i opisao istorik grada Zagreba, Ivan Tkalčić. Njegovih jedanest o,romnih svezaka sjajnog dela: „*Monumenta historica libertatis regiae civitatis Zagrabiae, metropolis regni Croatiae et Slavoniae*“, koje je o svojim troškovima izdao Zagreb, i su najdivniji spomenik, koga je rodnome gradu podigao i dan naučnik. Brze informacije može znatičljivi čitalac da nadje i u monografiji „Zagreb“, koju je napisao hrvatski istorik, Vjekoslav Klatić, čija su dela bila pri ruci i meni kod izrade ove istoriske skice prošlosti Zagreba.

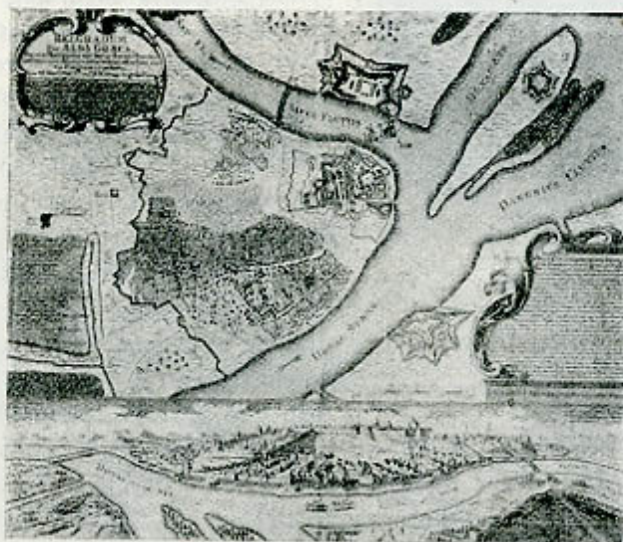

Dr. Miloslav Stojadinović

Kraći istorijat Beograda

Prastari Beograd, od Rimljana nazvan Singidunum, nalazi se u užem delu koji je danas opasan Beogradskom tvrđavom (gradom). Daleko jasniju predstavu veličine i lepote poznijega grada imamo danas zahvaljujući postepenom pretvaranju tvrđave u park, koji će samim tim, van svake sumnje, postati jedan od najoriginalnijih, možda i

Samim tim što je život starog Beograda bio skoncentrisan u samoj tvrđavi i što je u ovoj bilo sedište gospodara koje su njime upravljali, sedište vlasti i administracije, proučavanje tvrđave za Beograd ima osobiti značaj, usled čega i razumljivo staranje Opštine kao i Države, da se karakter tvrđave ovakav kakav je danas ne izmeni moder-

Plan Beograda u 1719. god.

najlepših parkova u Evropi, — zahvaljujući ne manje bregu na kome se nalazi i jedinstvenom pogledu na ravnicu preko Save i Dunava.

Nije slučaj da je Beograd podignut na tom mestu, pri samom ušću Save u Dunav. Onaj koji je gospodario ovom tačkom stvarno je i u ranijim epohama bio gospodar na ovom delu Evrope i držao, ako bi smo tako mogli reći, zlatne vratnice koje vode sa Zapada na Istok. I docnije kroz mnoge vekove varoš je bila u današnjoj tvrđavi, t. j. u tako zvanom donjem gradu čiji je prostor bio dovoljan da zadovolji potrebe gospodara Beograda u užem ekonomskom obimu. Docnije za vreme Madjara, Bugara, Srba, Turaka pa i Austrijanaca donji grad su velike ulice u svakom pogledu. Stvaranjem jačih naseobina, usled priliva masa u Beograd, koji je uspeo da dobije i veći ekonomski značaj uz podizanje koje prati sva slična mesta, ovaj veliki strategijski značaj varoši se postepeno širi levo i desno od današnje tvrđave, da bi docnije izbio na gornji deo na kome se sada nalazi centar, sa obe strane od Knez Mihailove ulice.

niziranjem koje se sprovodi u obliku gradnje velelepni parkova. Nije daleko vreme kada će u gornjem gradu po svoj prilici vaskrsnuti i jedan dobar deo starih palata koje su postojale za vreme velikog Srpskog Vladara Despota Stevana, pa se kao takve i sa izvesnim izmenama očuvale i docnije, dokle za vreme Turaka nisu gotovo potpuno upropašćene. Prvi put su Srbi osvojili Beograd 1284 godine za vladavine Kralja Dragutina, gde je on osnovao i svoju prestonicu. Pre toga držali su ga Bugari i Madjari čije su borbe karakterisane naročito rušenjem starih utvrdjenja Beograda. U petnaestom veku sve do smrti Despota Stevana, 1427 godine, Beograd pokazuje veliki polet. Posle propasti Srpskog carstva na Kosovu nacionalni život Srba pomera se više na sever, usled čega Beograd i Smederevo dolaze u političkom, kulturnom i ekonomskom pogledu do daleko jačeg izražaja. Nije slučajno da se Beograd razvija naročito za vreme Despota Stevana. Srbi u njemu vide svoj grad i bore se da mu dadu pretežno nacionalno obeležje. Svi drugi narodi gledali su u Beogradu

Jednu važnu strategisku tačku za prodiranje na Balkan ili na sever (slučaj sa Turcima). Otuda oni nisu imali ni razloga, ni interesa da ga kulturno podignu. Utvrditi ga što više i dati mu što jači značaj, to je bio cilj svih zavojevača Beograda. Tu bitnu razliku u podizanju Beograda i iskoriš-

Alegorija stradanja Beograda:

Jedan mladić, zmija i divlja svinja,
Zapali istovremeno u borbu smrti:
Svinja ubodom, mladić umire otrovom,
A zmija zgnječena nogom.

čavanju njegovog položaja, s obzirom na odnos Srba prema drugim zavojevačima, treba naročito uočiti kad je reč o Beogradu. Od 1427, t. j. smrti Despota Stevana pa sve do 1521 godine Beogradom vladaju Mađjari, a te godine pao je prvi put

Beogradu sa armijama Cara Leopolda koje je predvodio hercog Maksimilijan Bavorski. Te iste godine, 26 jula, Česarska vojska prešla je kod Šapca u broju od 70.000 vojnika, a 11 avgusta počela je poznata opsada Beograda. Ove borbe bile su neverovatno krvave i značajne po broju armija koje se tu pojavljuju. 6 septembra armije hercoga Maksimilijana ušle su u Beograd, gde su se zadržale sve do oktobra 1690 godine. 1717 godine otpočinje uspešna ofanziva znamenitog vojskovođe Princa Evgenija Savojskog koji osvaja Beograd i omogućava dominaciju svojih gospodara sve do 1740 godine. U obe ove periode, a naročito u ovom drugom, Beograd dobija sasvim drugi izgled i pored moderniziranja tvrđave i okolnih utvrdjenj, u kome se vrši sistematska kolonizacija u kojoj su bili zastupljeni i Nemci, pored Mađjara, Srba i drugih Levantinaca.

Da bi se jače obezbedio od Turaka, kao i od najezde zavojevača uopšte, u ovom periodu podignute su i moderne tvrđave, za koje se sada veoma malo zna na drugoj strani Save, t. j. na delu gde se sada nalaze plaže, a tako isto i moderna tvrđava na Banatskoj strani Dunava, kao i na samom današnjem Ratnom Ostrvu. Zahvaljujući srećnoj okolnosti da nam je taj period ostavio dosta dragocenih dokumenata, crteža i opisa, možemo proučavati Beograd u svima detaljima i sa

Beograd pod Turcima u XVI. stoleću

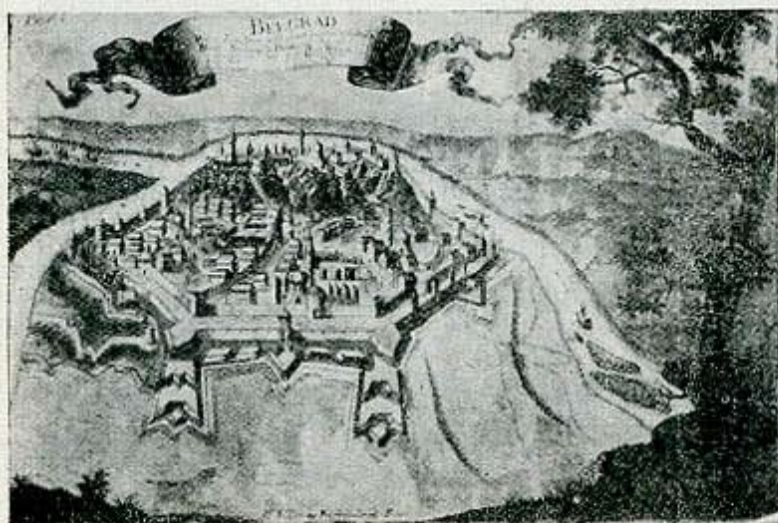
u ruke Turskih zavojevača. I pre toga Turci su činili velike napore da Beograd osvoje, pri čemu treba naročito istaći značaj velikih pokušaja sultana Murata II u 1440 godini, pa i smele napade Muhameda II 1456 godine, koji su se obnavljali više meseci i nezavisno od delimičnih uspeha (tako su bila osvojena prva utvrdjenja) ipak su svi ti napadi bili snažno odbijeni uz hrabro učešće samih Srba. Pretrpeći poraz kod Beča, Turska sila je u osjetnom opadanju. Ciglo tri godine posle toga poraza ona je morala da izdrži ozbiljnu borbu u samom

punom izvesnošću stanja, naročito u urbanskom pogledu, koje je tada postojalo. Prema dokumentima toga doba raspoložemo i podacima o grbu Beograda, koji sam ja otkrio i objavio u knjizi „Beograd u prošlosti i sadašnjosti“. Pri ovome bih učinio i napomenu da drugi grb Beograda, koji je objavljen prema podacima iz Brokhauzenovog leksikona, apsolutno nije tačan i pre bi odgovarao starom Taurinumu — Zemunu a ne Beogradu — stvar sa kojom će se uskoro zaba- viti i sama Opština Beogradska kod definitivnog

odlučivanja o pitanju grba. Srpski Beograd za vladavine Despota Stevana takode nam je poznat po slici koja pokazuje velelepnot i originalnost donjeg i gornjeg grada (vidi o tome bliže podatke u već pomenutoj knjizi „Beograd u prošlosti i sadašnjosti“). Docije za vreme Madara oblik donjeg i gornjeg grada nije mnogo izmenjen, pa to isto utvrđujemo i po podacima i slikama Beograda za vreme Turaka po osvajanju njegovom u 1521. godini. Isto tako pruža nam dobre podatke o izgledu Beograda jedna alegorična slika staroga umetnika, koji je svakako Beograd snimio za vreme pome-

peju. Krajem 1806. god. ovi hrabri junaci Srbi u gunju i opanku uspevaju da zauzmu Beograd, ali su mogli u njemu ostati samo 7 godina. U početku 19. stoleća i dalje odpočinje naseljavanje Beograda srpskim življem, koji je uspeo da Beogradu da potpuno nacionalno obeležje, potiskujući u svima pravcima stanovništvo stranoga porekla, a naročito staleža. Ovaj proces nacionalizovanja Beograda utvrđujemo i kod svih drugih gradova Šumadije, za koje s pravom možemo reći da imaju čisto nacionalno obeležje. Značajna je 1876. godina, kada su Turci definitivno napustili beo-

Izgled Beograda pod Turcima od 1690. do 1700. god.

nute ofanzive hercoga Maksimilijana 1688. godine. Interesantno je i alegorično prikazivanje užasa borbi vođenih pod zidinama Beograda u to vreme, gde je slikar u odnosu između zmije, mladića i divlje svinje, koji svi ginu u međusobnoj borbi, hteo da pokaže da su te borbe bile toliko krvave, da tu nije moglo biti ni pobedioca ni pobedenih u širem alegoričnom smislu reči.

Pokušaj Austrijanaca da utvrde Beograd kao i da ga uopšte podignu u smislu svojih namera i želja osujećen je time što je Sviškovskim mirom (1791. god.) Beograd ponovo pao u turske ruke, od kada počinje da dobija karakter prljave, neuredene i u svakom pogledu zapuštene varoši.

Za Beograd nastaje nova era kad je u početku prošlog stoleća (1804.) srpski narod, vođen genijem Vožda Karadorda učinio smeće pokušaje da zauzme Beograd. S obzirom na mučnu istoriju naše prestonice kao i našeg naroda uopšte, ova značajna borba Srba predstavlja čitavu epo-

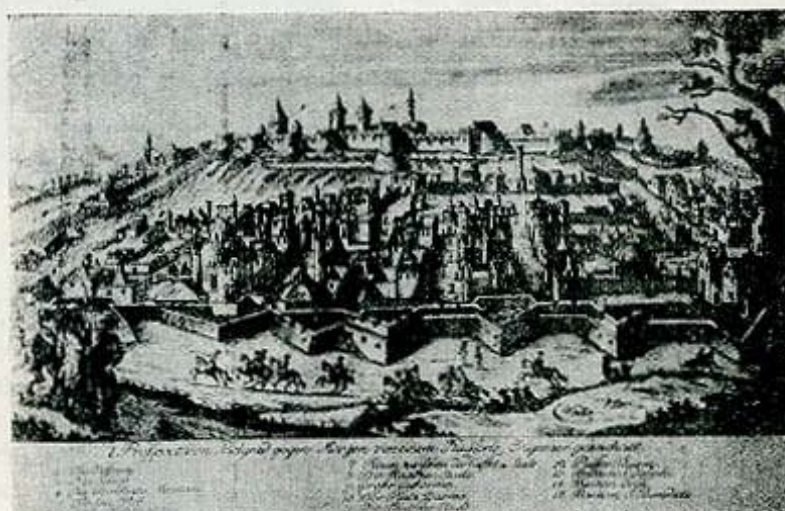
gradsku tvrđavu, ustupivši je Srbima da njome definitivno gospodare, uz priliv jugoslovenskog elementa koji je nastao posle oslobođenja i koji je razumljiv s obzirom na veliki istorijski preokret, koji je postao time što je Beograd prestonica svih Srba, Hrvata i Slovenaca.

Sve do druge polovine prošloga stoleća varoš se nalazila na užem delu levo i desno od grada kao i na prostoru od Kalimegdana pa do današnjeg Pozorišta, gde se nalazila poznata Stambol-kapija i turski šanac koji je opasivao staru varoš primitivnog oblika. Tek osamdesetih godina prošloga stoleća varoš počinje da se širi izvan linije koja je bila obeležena stariim turskim šancem, a u oči rata ona zauzima prostor Terazija, Slavije i ka Topčideru i sa obe strane puta koji vodi za Smederevo. Razvitak Beograda zaustavljen je austro-germanskim napadima u 1914. godini, kada je Beograd ponovo postao poprište krvavih bojeva. Od 1915. do 1918. godine Beograd je bio pod

okupacijom Austro-Germanaca i taj period je nesumnjivo jedan od najstrašnijih u njegovoj istoriji. Od 89.000 stanovnika koliko je Beograd imao u 1910. godini ovaj broj spada u 1916. na cigo 47.980. Broj porušenih i oštećenih kuća usled bombardovanja i borbi koje su vođene u Beogradu iznosio je blizu 40%, neračunajući ulice koje su bile znatno iskvarene. Današnji Beograd sa modernim ulicama, velelepni palatama i životom koji struji u njemu i koji po svojoj intenzivnosti inače daje sliku jednog velegrada, podignut je na ruševinama Beograda u toku jedne decenije.

karakter jedne velegradske Municipije u najširem smislu te reči. Nije preterano reći da Beograd u narednim godinama već sa svojim predgradima evoluira ka gradu koji će imati pola miliona stanovnika. Mislim da ovaj optimizam nije ni malo preteran i da će izražati naše snage na ovoj strani predhoditi jačanje nacionalne snage Jugoslavena u opšte za dobro sviju nas. Beograd, uvek budni čuvar ideja nacionalne slobode, nikad nije prestajao da veruje u jugoslovenstvo i da se bori za njegovo integralno ostvarenje. Danas kao prestonica Jugoslavije on će to činiti još u jačoj meri.

Izgled Beograda pod Austrijancima oko 1723. god.

Zahvaljujući Bogom danim uslovima njegovim i nadmoćnosti naše rase u stvaranju na privrednom i kulturnom polju, Beograd će se i nadalje još više razvijati, do stepena punog izražaja stvaralačke moći našeg naroda, koja će služiti na ponos svih Jugoslovena.

Novim zakonom o banovinama Beograd sa Zemunom i Pančevom čini jednu upravnu celinu, a posle izrade mostova za ova dva relativno lepa grada preko Save i Dunava, Beograd će stvarno biti prostorno vezan za njih, pa će se samim tim stvoriti mogućnost da ta „upravna celina“ dobije

On nikad nije surevnjivo gledao na razvitak ostalih velikih gradova naše otadžbine, čiji prosperitet u svima pravcima inače želi i staraće se da i sam tome doprinese u koliko je to u njegovoj moći. Ali onako isto kao što Beograd sa puno ljubavi i pieteta želi napredak i drugih gradova, on očekuje da će i njima tako isto napredak Beograda uvek biti na srcu i da će u velikom napredku njegovom videti i zalogu za privredno-kulturni izražaj svoje sopstvene snage, kao i za naš prestiž u velikoj zajednici drugih naroda.

Др. Марија Илић

библиотекар Општ. Београдске

Лепота и романтика наших градова

„И преко силних р'јека триста,
И тисућ гора и планина;
Свуд једно гњездо, птица иста,
Свуд род и пјесма материна!“

С. Т. Краљчевић.

Ко би могао не волети Београд и Загреб и онај велики низ наших већих и мањих градова, што су сви тако богати и поносни на своју дугу историју, јуначку и поносну старину, на своју улогу у изградњи наше престојнице велике југословенске и свесловенске културе, на подизању нашег села, на своју свестрану велику мисију!...

Београд, као мајка руских градова, старински Кијев над Дњепром, Њижни Новгород на утоку Оке у мајку Волгу — диже се над нашим сребрним рекама, стапа се с њима у дивну, хармоничну целину, доминира са своје тврђаве далеким, широким пространством, пружа се у недоглед према сремској равници, евоцирајући пред душевним очима слику човека, који зна и уме да воли, чије су руке увек раширене и спремне, да приме у свој наручјај.

Ратна бујица однела је много историјских споменика, но они његовој величини не би могли ништа придодати, јер је у њему свака стопа земље, сваки камен, свака улица један велики историјски споменик, велика народна светиња, а он сам наш велики Јерусалим на Југу.

Док дневни Београд тражи, да се схвати лепота стварања, ухвати ритам снажних радничких удараца, који га испреплету новим, широким улицама, украшавају огромним палатама, док је он у дану сав у стварању, догле је у предвечерју, у ноћи и са Калемегданом и са Саве и Дунава — чије воде при богатом рефлексу електричне светлости потенцирају своју магичну привлачну снагу прелевајући се у безброј тонова и боја — неприспособива лепотица, која би можда само могла наћи свој пандан у оним дивним описима, којим наша народна прича, црта лепоту — девојку, којој месец сија на челу, а сунце на грудима.

Што би могло заменити слику Београда гледана са лађе, шта би могло побудити онај мистични осећај дивљења, што га у ноћно доба ствара стара тврђава својим бедемима, својим тамним ходницима, визионарним ратничким фалангама, које ноћу устају и по ноћ дефилирају поздрављајући своје велике и неумрле војсковође, а шта тек може заменити онај осећај великог, праведног поноса, који испуњава душу свесну, да је овај град — чије је име на свим језицима пуно толике

милине — наш, славенски, Српски, као и Хрватски, Словеначки, југословенски, да у његовој изградњи учествује једна цела, велика, млада држава, појединац подједнако, као град и село, да је Београд нови славенски „Кицеж-град“, који се дигоа са дна језера, сија слободан и поносан, журећи великим корацима нашој заједничкој будућности.

Док се даље, доле на југу ређа цео низ градова, који се сви такмиче, да у брзом темпу савладају прошле историјске недаће, догле, даље на северу, на огранцима Загребачке Горе — далеко доле према долини ове исте дивне реке Саве, што се под Београдом, лекући сад пловно, мирно, поверљиво улева у Дунав — стоји див: —

„Поврх старог Грча брда,

Као јунак леп и млад,

Смјеле главе, чела тврда,

Славни стоји ЗАГРЕБ — ГРАД“.

И у Горњем Граду и на Каптолу, са цркве Св. Катарине, Св. Марка, са поносне столне цркве, чији се торњеви у побожном слану високо уздижу према плавом небу, брује зовна, а у црквама сагнуте главе моли се народ, слушајући знамените старинске црквене песме, дивне звукове, који се разлевају по црквеним сводовима, озарују посебним светлом мученичко Христово лице и лице оног дивног анђела из најфинијег мрамора, што пригнут држи на својим нежним плећима тешку проповедаоницу главне загребачке цркве. Свештеници полако ступају и у басу понављају речи на старом латинском језику. Реалност одлази у неку даљину, губи се у црквеној мистици, а људска душа на час заборавља све боли, одаје се некој тихој, смиреној радости, која, и кад прође, оставља свој дубоки траг једне искрене и дубоке емоције. У предворју просјаци, просјаци свих врста. Ево, ту је и стара грофица са Каменитих Врата. Згрчила се на половицу, наслонила се чврсто на свој штап, од целе фигуре најјасније се виде два мутна, старачка ока у којим би залуд тражили траг некадашње каприсне женске обести, која је старици помогла, да кроз своје некада тако fine и нежне прсте пропусти уз гласан смех цело Крезово благо и да се под конач свог живота помеша с најгором људском бедом.

Јесен је. Пред црквом, над градом висилаки вео прве магле, грли нежну, златну фигуру Крупичеве Доре, несретне младе јунакиње Шенојина романа „Златарево Злато“, којој је град подигао споменик, да овековечи давно доба сталешке борбе, народне романтике, која је у Дори на Шенојина уста

дала незаборавни тип племените, чисте пу-чанске девојке нашег прелаза између сред-њег и новог века. Гледате је и не можете се од ње растати и мање мислите на уметника, а више на песника и на цело доба, које она представља. Стоји баш на излазу из Камени-тих Врата, лицем према Горњем Граду, на месту, где је некад била кућа њезина оца, старог мајстора Крупића, на месту, где се не-кад Дора састајала с витешким племићем Павлом Грегоријанцем с Медведграда.

ним видицима, као и на Мирогоју, модер-ном гробљу у чијим аркадама почивају на-родни препородитељи, велики политички и културни вође, где се налази и лепо спо-меник песника Петра Прерадовића с уклесаним словима: —

„У твом пољу дај му гроба,
Твојим цвећем гроб му кити“.

Загреб је у свему томе, као што је и у ми-стици својих полутамних цркава, у слаткој домаћој речи „кај“, у шаренилу свежих, бе-

Загреб: Каменита врата

Градска општина Загреб похвално на-стоји, да град подигне у свим смеровима смишљене социјалне заштите, изграђује пла-нове и на темељу личног искуства и на теме-љу богатог материјала, што га је прикупила у осталим градовима. У њезином начелнику Др. Сркуљу свака акција ове врсте наилази на потребну потпору и разумевање.

Полако ступате улицама старог Шенојина и Матошева града. Његово је лице изграђе-но, особине фиксирани, атмосфера одише посебним, специфичним задахом, који му не дозвољује, да изађе из свог ритма. И нај-мањи део града заправо је град у целини. Сав је Загреб у свакој својој и најмањој ули-ци, на Јелачићевом, као и на најзнаменити-јем од својих тргова, у Тушканцу једнако као и у Максимиру, Јосиповцу, Пантовчаку, Мошинскијевој улици, на старом Јуријев-ском гробљу, које је данас претворено у јед-но од најживнијих шеталишта са незаборав-

них рубача, малим црним капицама и огром-ним црвеним кишобранима својих шестин-ских „кумека и кумица“.

Јесење магле гоне живот с улица у домо-ве, отварају казалишну, концертну сезону, повећавају живот ентеријера, дају места ин-тензивнијем уметничком и интелектуалном животу. У уметничким салонима Бачић и Ур-лих излажу млади и стари, домаћи и страни уметници; и велико и мало казалиште раде активно. Међу књижевницима истиче се пе-сник Домјанић, који је у својим дивним кај-кавским збиркама зафиксирао и овековечно кајкавски дијалекат. Он је наш песник „Ми-реј“ и „Каламал“, наш Мистрал. Његово ду-боко југославенско осећање огледа се и у лепој песми „Ви Умирате.....“, спеваној за време балканског рата, а у којој је на песни-кова уста дошла до израза целокупна траге-дија пречанских крајева: —

„А ми сваки бол Ваш и дрхтај знамо,
Сва душа је уз Вас и срце нам цијело
И страдат би с Вама и помоћ се хтјело,
Ал што је још наше? Још жеље су само.
Ми немамо друго и жеље те исте
Већ злочином суде. Не ми смо сироте,
И док нам и последње туђин не оте,
Ми морамо живјет, сретнији Ви сте:
Ви умирате!”

Обилазећи дивне загребачке паркове, где дајући његове дивне видике, видике града, који као и Београд има као украсни епитет назив „Бели”, сећате се речи његова барда, песника Шеное, чији се романи и данас читају у широким народним масама: —

„Дивна си бујна си зелен — горо! Дигнем ли очи према теби, кад вечерње сунце поиграва врхом и долином, кад своје злато просипље твојим зеленилом, у мојој се души буде слике из давнине: врли јунаци, узносите госпође, љути силници, биједни кметови, а стари Медведград, пламтећи живим руменилом, као да је опет оживио! Али није! Руши се стара градина, руши; ну даље, доље под гором успиње се сјајан, снажан као млађахан јунак — НАШ ЗАГРЕБ — ГРАД!”

Дивном Ксаверском Долином потока Меденитака долази се у Шестине, мало село у непосредној близини Загреба, које је до данас сачувало своју лепу народну ношњу, где се услив града испољује у уљућености, у лепшем, културнијем начину живота њего-

вих пријатних становника. Уз Шестине, као дивно загребачко излетиште, долазе и суседни градићи: Потоусед и Самобор, који је својим летотама, старом племићском градином заносио Прерадовића, Арнолда, Враза, где је Фердо Визнер Ливадић 1833. компоновао своју песму: „Још Хрватска није пропала...”

На Јадрану, у градовима класичне Далмације: Шибеник, Сплит, Дубровник, Котор са својим богатим, неупоредивим културним споменицима из свих историјских епоха, одбија се о њихове обале наша дивна меланхолична песма, у свима њима наше племе, наш народ, наш лепи језик о ком је Прерадовић заносно певао: —

„Дичити се можеш њиме:
Њим царени цареваху,
Њим краљеви краљеваху,
Славне му је лозе име,
Славан пук га својим зове,
И док биде слави в'јека
Биће и он њојзи јека
Од в'јекова у в'јекове!”

Као лозника намеће се: непосредно упознавање, заједничко штовање свих народних светиња на челу с нашим градовима Београдом и Загребом, Сплитом и Љубљаном, Сарајевом и Скопљем, који ће на тој великој бази срећне Југославије и даље градити народно благостање.

Слободан Ж. Видаковић

КРОЗ БЕОГРАД

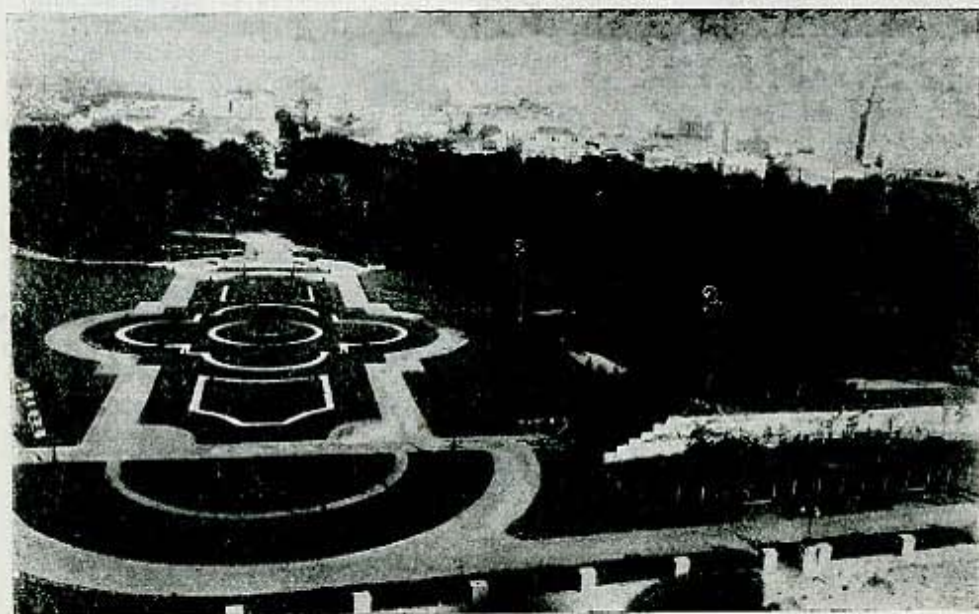
Ноћ блага, свежа спушта се као модра сен са висине неба над уморни Бели град. А он, утонуо у море електричних кандила, трепери и блиста као хиљаде лампиона када осветле залив у ватреној венецијанској ноћи.

Београд је величанствен у зору када се буди; чаробан ноћу када спава!

Са Калимегданског плато-а, на домаху старих бастиона, о које су се кршиле стреле и распрскавале ломбарде хиљаде освајача, један је Енглец, путописац, узвикнуо усхићен:

Али сем ове чудне и чаробне природне лепоте, шта Београд друго има, друго са чиме би могао да гордо стане уз велике европске градове? упита ће нас неки скептични странац.

Он нема монументалних историских споменика старе славе и културе, јер је од ископи на до данас увек и вечито био поприште дивље борбе свих светских освајача! Али зато он може светлога чела да каже својим срећнијим друговима:

Калимегдан

— Београд је својим природним положајем најлепша варош у Европи! Само је Неполњ од њега лепши, и Цариград величанственији!

Али, Београд се не бори о палму. Он је само горд због дарова провиђења!

Изађимо на Калимегдански плато, када сунчана првена кугла почне да тоне или да се рађа, попут Фрушкогорских гребена. Пред нама се указује приказ диван до величанствености, као кад се посматра рађање сунца са Риги Кулма.

Пред очима нашим пукло је недогледно море сремске житнице, а тамо далеко виде се мрачне контуре Фрушкогорског масива. Сава и Дунав, блиставо плавичаста, као да су поплочани сафиром, преливају се на сунцу као капљица росе на плавоме зумбулу... А њихови бели пенушави таласи, ношени ветром, изгледају на немирне рибице или беле галебове када се брчкају на површини воде...

— Ја немам додуше историских споменика, којима би се ви дивили; али зато највећим делом ја сам учинио да их ви имате! И рекао би истину!

Још од пре две хиљаде година њега непрекидно руше, нападају и пљачкају сви некултурни и културни варвари света. Као ни један други европски град, Београд је преживео навалу Келта, Хуна, Римљана, Авара, Сармата, Гота, Гепида, Византинаца, Мађара, Грка, Турака, Бугара, Немаца, и Аустријанаца.

Сви су они рушили зидине Београда, палили његове зграде, убијали његово становништво. Наш је Бели град у данима најезде ратовао, а у данима мира спремао се да ратује. И док су срећни европски градови подизали катедрале, културне споменике и архитектуру, дотле је Београдско становништво подизало бастионе.

Као што је Србија чувала Запад од најезде фанатизованих исламских хорди, тако

је Београд чувао Беч, Грац, Пешту, Праг и друге ближе градове од черкеске пљачке и анадолске палежи!

Али, у пркос свега тога Београд има нешто дивно, нешто своје, што сем њега има у тако изразитој форми још само Париз. То је његова специфична душа, широка као непрегледне руске степе, темпераментна, осетљива, која је од вајкада била ехо наших патњи и наших нада, јерохинска труба наших болова!

Откад је он Српски, а то је од прве половине 12 века, па кроз цео свој даљи живот,

цијалној израдио је био један еминентно београдски тип, темпераментан до бунтарства, националан до егизма!

Не сме се губити из вида да су старе освајачке расе, које су господариле Београдом од Келта до Турака делом изумрле а делом се претопиле у културније староседелачко насеље. Цинцара, Грка и Јевреја било је од вајкада мало. Београдски тип заснован је у ствари на масама шумадских и мачванских сељака, који су прилазили вароши, нарочито на оном великом броју досељеника, које је почетком своје владавине кнез Милош пре-

Дом предратног Београда

кад год је био наш, Београд је био не само мозак Србије, него и срце њено!

Од дана када су српски народни жандарми помлатили Турке Ерлије због „сукоба“ при узимању воде са Чукур-чесме па до ових дана, Београд је био праведно бунтован увек на страни социјалне правде; он је своју крв просипао и кад је у интернирању краљице Наталије гледао један бестијалан атак њеног мирошмазаног мужа на светињу матејинског осећања, такав је био и кад је била мартовска демонстрација, где су као муве поубијани сви режимски студенти и омладинци, такав исти и кад је дошла анексија Босне или када је убиством последњег Обреновића запечатен један бруталан режим насиља и крви!

Друкчији пулс, друкчији душевни нерв бије у Београђанина но у другог. Живот вечито у борби националној, политичкој и со-

селио из нишавске и моравске долине, испред обести Турака.

И тај Београд, узвишенији од његових природних лепота; лепши од његових модерних грађевина, јачи од његових градских зидина, тај Београд нека вечито живи, јер ако он икад умре, за њим ће горко преплакати не само Југославија, него и цело младо човечанство, за чију је победу дао толико често и толико много своје племените крви!

На жалост тог Београда по мало али стално нестаје. Сад је он већ космополитскији. Више трговачки но беомски, више европски него балкански, више југославенски него српски. Зато се многи стари Београђани данас вајка: Пре ратова знао сам сваког. Често пута због многих поздрава, по неколико минута нисам могао да ставим шешир на главу као онај јунак Виктора Ига што је кроз Тиљерије увек ишао гологлав! Сада у Београду

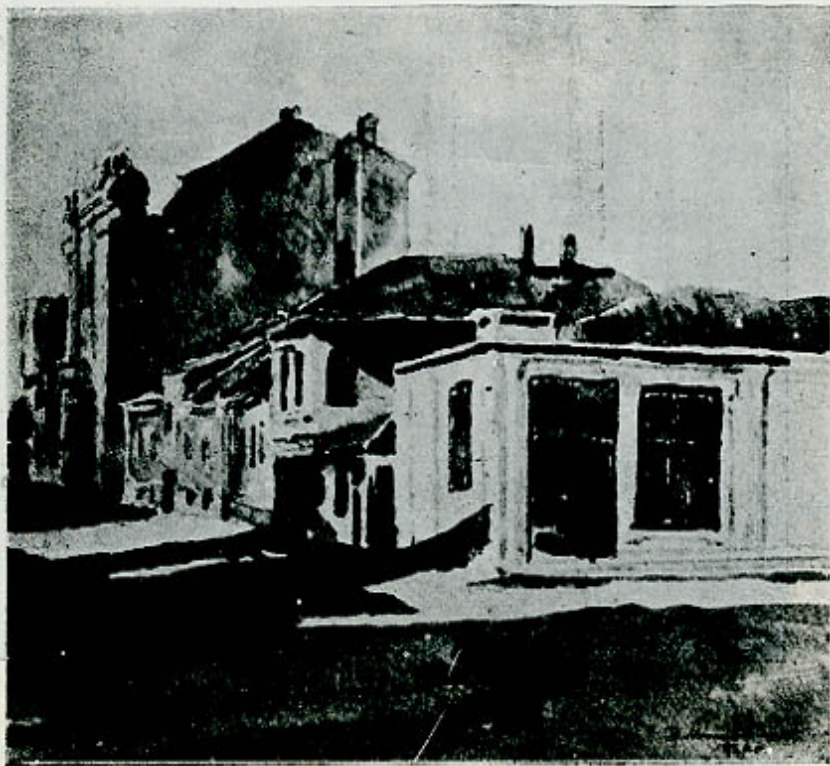
не познајем никог! Све ми је ново од кућа до пролазника. Стари Београд ишчезава не само зградама својим, него и душом својом!

Нема више његове „Шалитране“. Ту се сад дижу велелепне грађевине горњег Дорћола, нема више „Енглезовца“, на коме су сада најлепше виле Западног Врачара; код „Славије“ није више пукла непрегледна пољана, где су до пре четири деценије весели Београђани ловили зечеве и шљуке; нема више огромне баре Венеције на Зеленом Венцу, јер се сада место ње диже ту модерна пијаца! Све је то нагло изумрло, и на његовом пелелу гиганском снагом почео је да расте један модеран град, који нам по својој бујној младости предкажује да ће се скоро ижђикати у једног поносног цина!

дога, а овај га је одвео у један табарен на предграђу и саопштио му важним гласом да се ту точи најбољи виски Лондона!

Место турске Скадарлије и место узалудног усиљавања да оживимо прошлост, требало би имати један једини споменик Београду, оном Београду који се бранио са подједнаком чашћу и од Турака и од Мађара. Геније вајарски треба да изваја једног горостаса, оклопљеног до гуше, који са палашем и штитом брани Запад од најезде варвара, док се његова искасапљена деца копрцају у агонији крај његових ногу.

И сваком странцу, место турских улицаца, са правом и поносом можемо тада рећи: Ево, то је прошлост Београда. Сва његова историја. А нови Београд, који се као Феникс

Стари Београд, кога нестаје

Па ипак, када дође странац, који је чуо за ратне трофеје Београда, или његове лепоте, и упита за историске знаменитости његове, ми га водимо у — Скадарлију! Све нас је затровао снобизам неколицине извештачених боема: дичимо се са једном бедном прљавом и кривудавом турском улицом, какве одавна не постоји ни у мало-азиској Ангори и њеним неколиким кафаницима, где уметници долазе на ракију и шприцере.

Нико и не помишља да је Скадарлија стид Југословенске резиденције, најбеднији остатак старог османлиског ига. И немачки социолог Либкнехт доживео је нешто слично у Лондону. Затражио је од једног познаника да му покаже историске знаменитости Лон-

данас рађа на свакој стопи овог светог пепела, показаше шта вреди!

Време ће и то донети. Нове генерације одужиће тај дуг прошлости и баћиће се на стварање садашњице. Донеће се закон о аутономији Београда, и Београд ће се за још једну деценију развити у естетском, културном и хигијенском смислу тако као ниједан град наших дана.

Јер, само се Чикаго негда развијао у бржем темпу него Београд данас!

Тада ће млађи са поносом показивати архитектонски цин новог Белог Града, а стари ће са резигнацијом прошаптати:

— Признајемо, лепши је Нови Београд, али је стари био слађи!

Дов. Ђорђевић, проф.

Сто година из прошлости Београда

Србија губи престоницу Београд

Последњих година своје владе деспот Стеван Лазаревић је често боловао у својој престоници Београду. Стога још за живота одреди себи наследника на престолу, јер није имао деце од своје жене Гркиње са острва Лемноса, рођаке ондашњег грчког цара. Тога ради је сазвао државни сабор у Сребрници код Рудника планине (1426. год.). На овом сабору је деспот Стеван изнео све опасности од Турака ако земља у случају његове смрти остане без одређеног наследника. Сабору је тада саопштио и своју одлуку, да је одредио за свога наследника свога сестрића Ђурђа, сина Вука Бранковића. Летописци онога доба су нам забележили да је било протеста противу Ђурђа, јер су многи били очевидци непријатељског Ђурђевог рада противу деспота Стевана, свога ујака, али су се најзад умирili и Ђурађ је био примљен за наследника на престолу деспотовине Србије. Затим је деспот Стеван посаветовао властелу и народ да се сви прикупе око Ђурђа јер су прилике по народ врло тешке, и тешким је клетвама проклео све оне који би дали повода раздору и свађи због наслеђа престола.

Затим је деспот Стеван израдио те је и мађарски краљ Жигмунд признао Ђурђа за наследника Стеванова у Србији и да уговор, који је постајао између њега и мађарског краља има да важи и за Ђурђа, као владара Србије.

Ово што се радило у Србији није било по вољи султану Мурату II, јер је се он спремао да после деспота Стевана наследи Србију. Стога крете војску на Србију, допре до Крушевца, заузео га и опустоши околину. Средом по Србе онога доба, букне у то време устанак у Карамалији (Арабија), у Малој Азији, противу турске владавине те је султан морао да угуши што пре тај устанак. Деспот Стеван је искористио ту неприлику султанову, и понуди му мир, преко својих посланика. Султан прими понуђено измирење, остави Србију на миру и врати јој освојене крајеве и градове.

После смрти деспота Стевана Лазаревића (19. јуна 1427. год.) Ђурађ заузео престо почетком септембра те године и из своје престонице Београда почео је да влада земљом. Ну, тада објави прече право на српски престо тадашњи турски султан, поменути, Мурат II наводећи, да је он унук султана Бајазита, који је био ожењен сестром деспота Стевана Лазаревића. На основу овога он затражи Србију од деспота Ђурђа Бранковића. Како деспот Ђурађ није могао да пристане на ово тражење, султан посла војску на Ср-

бију, која долином Јужне Мораве продре до Крушевца и освоји га.

Друга султанова војска освајаше деспотове градове и крајеве у Ситници и Ибру. А сам султан, са великом војском нападе на Ново Брдо, велики и утврђени град, највећи и најнасељенији град у Србији онога доба. Опсађени град је се јуначки бранио и видело је се да га султан неће моћи олако освојити.

Мађарски краљ Жигмунд, место да брани, као савезник деспота Ђурђа, Србију од толике силе турске, он заузео изненада Мачву и Београд, под изговором, да их Турци не би заузели. Краљ Жигмунд покуша тада да заузме и град Голубац, на Дунаву, али наиђе на отпор голубачког војводе. Тада мађарски краљ нападе с војском на Голубац. Тако се отпоче борба око града Голубца, јер га је војвода (Јеремија) деспота Ђурђа јуначки бранио.

Док се на северу деспотовине ово дешавало, догле је султан Мурат II нападао Ново Брдо, које је храбро одолевало нападама турским.

Ова јуначка одбрана Новог Брда у зимње доба, које наступи, учинише те султан Мурат II прими деспота Ђурђа понуду за мир. И кад преговорачи већ беху мир привели крају, војвода Јеремија понуди султану на предају град Голубац, који Мађари нападаху свом силом и са сува и са Дунава. Султан заузео град Голубац и цело подунавље до града Видина.

Пошто је свршио ове послове а Ново Брдо није могао да освоји, султан пристаде на мир али задржа за себе Крушевац. Деспот Ђурађ се обвеза на годишњи данак у 50.000 дук. и на помоћ у ратовима са 300 коњаника када то султан затражи.

Тада деспот Ђурађ поче зидати Смедерево и пресели у њега своју престоницу (1429 год.).

Услед ове опасности од Турака Београд постаје од тога доба јака одбрана јужне границе мађарске државе. Град Београд је наш деспот Стеван Лазаревић био тако добро оправио и утврдио, да мађарски краљ Жигмунд није сада предузимао никакве радове око његовог бољег и јачег утврђења. Само је појачао посаду за одбрану његову и јачим ланцима снабдео пристаниште да би спречио изненадни упад непријатељских лађа, нарочито поћу. Тако се помиње, да је поред војске од Мађара, Хрвата и Срба, из своје државе, у њега довео из Пруске ритере, „Јовановце“ и сместио их у горњи и доњи град.

У ово доба (1432 год.) путовао је преко Беча и Београда „цариградским друмом“ за Цариград, француски ритер Бертрангон де ла Кроклјер. Описао је овај свој пут и свој боравак у Београду и код деспота Ђурђа. Сем онога што смо већ навели о Београду, у ранијој расправи, за владе деспота Стевана Лазаревића, де ла Брокијер наводи и ово: „Београд је јак град, може у њега да се смести 5—6000 коњаника. Има доста и артиљерије“. Он помиње две куле, једну с једне а другу с друге стране пристаништа. Ово се пристаниште затвара јаким ланцима који полазе са ових кула. Пристаниште је велико и може да прими двадесет бродова. Наводе даље, да је видео на Сави дванаест лађа, које већих које мањих. У опште о Београду вели, да је један од најлепших и најнапреднијих градова у то доба“.

Београд је имао своју засебну управу у држави. За заповедника у њему краљ је поставио капетана. Овај је имао под собом два поткапетана, један за горњи а други за доњи град. Као капетани у Београду помињу се и синови нашег народа. Између осталих да поменемо четири брата Луковића — Таловци (названи по имању — властелинству — Таловци, у Хрватској, које им је, као награду за учињене њему и држави услуге, покљонио мађарски краљ). Они су један другог замењивали као капетани у Београду. Од ове браће се, у половини 15. века, највише прославио Јован (Иван) Луковић — Таловац, бранилац Београда од Турака.

Кад је умро мађарски краљ Жигмунд (1438. год.) на престо ступи његов зет Албрехт Хабзбурговац. Ову промену на престолу хтео је да искористи турски султан и да нападне на Мађарску. Ради тога је од свога таста деспота Ђурђа затражио Смедерево, да му служи као ослонац за прелаз у Мађарску, поред оних градова које је већ имао на Дунаву. Још 1435. год. деспот Ђурађ је приморан приликама, дао своју кћер „лепу“ Мару султану Мурату II за жену, те је султан, ваљда, рачунао да сигурно, да ће му српски деспот уступити тражени град. Кад му деспот Ђурађ одби захтев, султан нападе на Србију (крајем 1438. год.). Деспот Ђурађ је са женом Јериниом и најмлађим сином Лазарем прешао у Мађарску а турска војска освоји, после мале борбе, крајеве око Белице, Лепенице и Рудника, свуда палећи и пустошећи. Друге године 1439. са великом војском приспе сам султан под Смедерево. Њега је бранила српска посада под заповедништвом Ђурђевог најстаријег сина Гргура и Томе Кантакузена, брата деспотице Јерине.

После тромесечне опсаде Смедерево се мораде предати Турцима, јер деспот Ђурађ није могао из Мађарске да пошаље никакву помоћ браниоцима смедеревским.

Тек после освојења Смедерева, (с пролећа 1440. год.) удари султан на Београд и поче га тући из великих и малих топова, којима бацаше ђулад и камење како у град тако и на зидове да би их рушио.

Заповедник одбране Београда био је поменути Иван Луковић-Таловац, витез „Јовановског“ реда. Седам месеци је он јуначки одбијао нападе и јурише турске војске — јаничара. За то време није дошла никаква помоћ граду из Мађарске. Брагодарећи јунаштву команданта Београда и његове посаде, која беше наоружана пушкама, **тада ново оружје**, турски султан је био одбијен и ако му је једна војска већ била продрла у Срем.

Убрзо за овим умро је мађарски краљ Албрехт Хабзбуршки, настали су нереди око избора новог краља али Турци нису напали Београд и ако су господарили у Смедереву као и у целој деспотовини Србији све до 1443. год. Али опасност не само за Београд но и за целу Мађарску од Турака била је велика те мађарски великаши понуде круну пољском краљу Владиславу и он ју је примио. Одмах за овим настаје припремање за борбу противу Турака на чему је живо радио и сам српски деспот Ђурађ, бораћећи у мађарској држави. Војвода мађарског краља Јанко Хуњади (Сибинјанин Јанко, наших народних песама) отпоче борбу с Турцима и потуче две султанове војске у Ердељу. За овим мађарско-пољски краљ Владислав и наш деспот Ђурађ Бранковић пређу с војском Дунав (1443. год.), потучу турску војску, ослободе Србију, деспотовину, и долином Мораве и реке Нишаве продру до близу Софије, тукући на овоме путу турске војске, које су покушавале да им спрече даље надирање.

Последица овога ратовања је Сегедински мир 1444. год. између Мађара, деспота Ђурађа и турског султана на десет година. По овоме миру деспоту Ђурађу је била враћена деспотовина. Због доласка на турски престо младића — султана, мађарско-пољски краљ Владислав не одржа овај мир но исте године пође у рат противу Турака, идући долином Дунава ка Црном Мору. У борби код Варне (на Црном Мору) Турци потучоше хришћане тако страшно да је у борби погинуо и сам краљ Владислав (1444). Из борбе се спасао, са малом пратњом, војвода Сибинјанин Јанко и преко Румуније вратио је се у Мађарску. Овде је се одмах почео спремати на Турке да би осветио тај пораз. На њих је пошао преко Србије и долином реке Расине „Јанковом Клисуром“ и стигао је на Косово (1448. год.). Овде су га Турци потпуно потукли те је од тога доба и остала наша пословица „прошао као Јанко на Косову“.

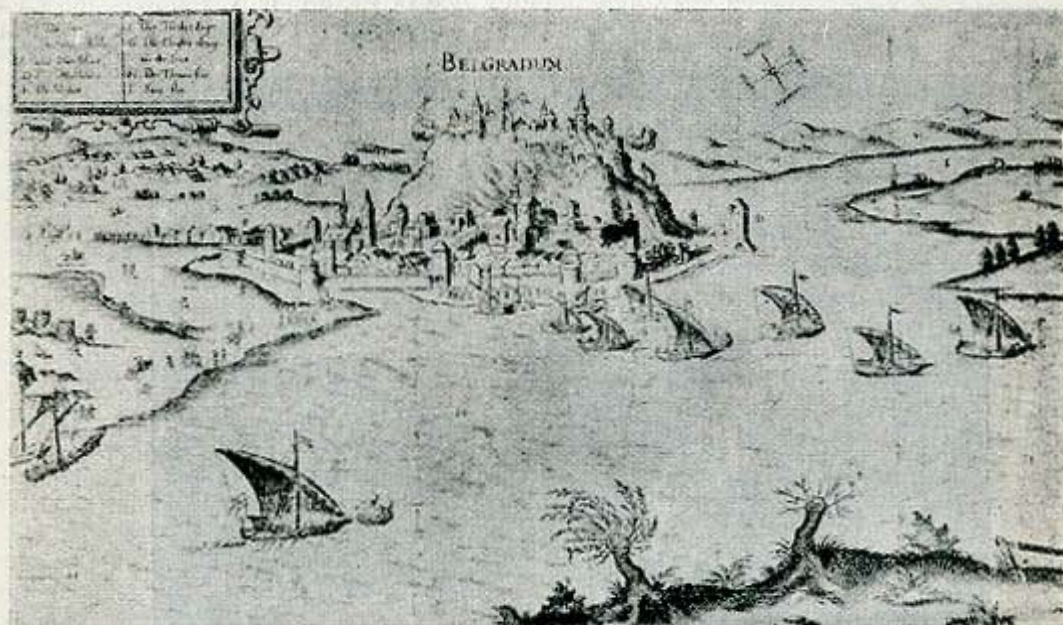
Овакве прилике у мађарској држави много су ометале и напредовање града Београда и ако је деспотовина Србија била слободна од Турака и готово целу своју трговину вр-

шила преко Београда. Страх од Турака је био велики и оправдан али турски султан Мехмед није хтео да искористи победу своје војске под Сибињанин Јанком на Косову, јер је био заузет припремама за освојење Цариграда тога последњег остатка некада велике и моћне грчке, византијске царевине. По освојењу Цариграда (29 маја 1453 год.) султан је провео неко време око његовог уређења и оправљања, јер је за време борбе био доста порушен.

кав отпор Турцима да су се томе дивили сви хришћани у Европи онога доба. Ове нападе на град руководио је лично сам султан Мехмед. Из топова су бацали на град булад и камење и наносили су велика квара бедемима. Али што су Турци топовима дању порушили, посада градска је ноћу поправљала.

Једнога дана дође до борбе на Дунаву између лађа турских и хришћанских. Неопажене од Турака, једног дана у свануће, спусти се хришћанске лађе, вероватно Дунав-

Изглед Београда када су га Турци први пут освојили 1521.

Пошто је завршио важније послове у Цариграду, који учини својом престоницом, султан Мехмед пође с војском на Мађарску, прелазећи опет преко деспотовине Србије. Јуна месеца 1456. год. турска је војска већ била дошла под Београд. Савременици веле, да је овај султан овде имао 150.000 војника, 300 топова и на Дунаву своју флоту од 200 лађа које великих, које малих. Султан је војском опколио Београд од Саве до Дунава, опколивши тако тврђаву са сува. А лађе његове су тукле град са Дунава. Мађарска војска под Сибињанин Јанком је пожарила београдској посади у помоћ и заузела је леве обале Дунава и Саве према Београдском граду и према турској војсци. Са војском Јанковом био је, као папски изасланик, калуђер Јован Капистран, који је, и сам храбар и јуначан, храбрио и одушевљавао хришћанску војску за борбу противу неверника. Главни стан Сибињанин Јанка био је у граду Земуну.

Скоро месец дана без прекида јаничари су нападали на град али га нису могли освојити. Посада у граду, где је било више Срба и Хрвата но Мађара и Немаца, давала је та-

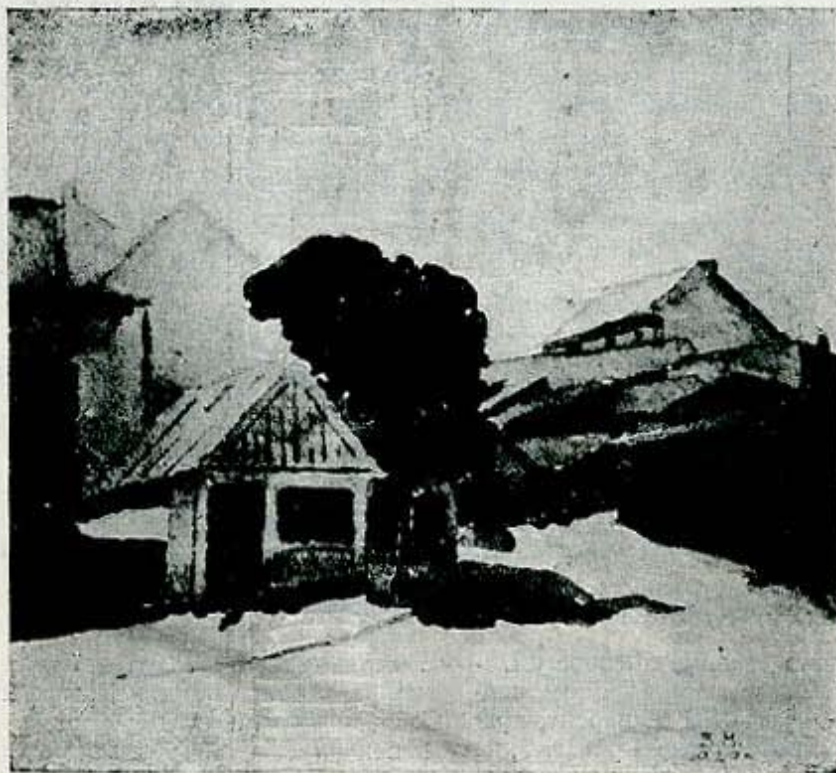
ским рукавцем, у Дунав ближе Београду и запрече пролаз између Београдске тврђаве и Земуна. Турски султан нареди те се његова флота упусти у борбу али је била побеђена. Има забележено код савременика онога доба, да су ову битку решиле неколике лађе које су Срби — Београђани, за време опсаде саградили и тога дана, у току саме борбе, реком Савом, изненада напали на турске лађе и припомогли победи хришћанских лађа (14. јула 1456). Киван због овога пораза султан се поче спремати за општи јуриш на на град Београд. То је извршио на седам дана после тога пораза на Дунаву. Турска војска — јаничари, у почетку јуриша, првим налетом, је заузела предграђе Београда али је тврђава дала такав отпор, да су се јаничари морали зауставити и ако је сам султан командовао војском. Пред вече је предузет последњи покушај са општим нападом. Борба је била ужасна и крвава. Турски историчари су забележили да је у борби учествовао и сам султан са голом сабљом у руци и да је посекао једног хришћанина. За време овога напада неки су јаничари успели да се попну на бедеме тврђаве али су

престано представе. Последња им је била представа 25 фебруара 1842 трагедија „Влад хришћанске посаде били поубијани. Кад је један јаничар, са заставом у руци, хтео ову да побије на беду београдске тврђаве, налетео је на њега из градске посаде Србин и настала је борба сабљама. Кад су сабље лопомили, ухватили су се у коштац и настало је рвање ко је јачи. Тада је Србин (име му се помиње — Тит Дуговић) свом снагом притиснуо к себи јаничара, понео га на крај бедема и заједно падну у дубок ров, који обожници постаде и гроб.

Михаило Силађи („Свилојевић Михаило“ наших народних песама).

Ова борба, страшна и крвава, опустошила је околину као и сам Београд. Настало је поправљање разрушених зидова и оштећених бедема те су грађани у то време подносили велике државне терете. А град је се морао што пре поправити и довести у стање, какво је било потребно према ондашњим правилима за одбрану јер му је опасност од Турака претила и даље. Како је турска војска највише штете начинила у тврђави поред воде, то је се сада на тој страни највише и поправ-

Београд из Турских времена

Султана Мехмеда „Освајача“ војска је била одбијена. Београд је био spaшен.

На два дана после овога јуриша, султан је напустио опсаду града Београда и с војском се повукао у Смедерево а по том кренуо ка Цариграду.

Јанко Хуњади је из Земуна командовао борбом противу Турака, те се и сада тамо налази Хуњадијева кула, као споменик његове славе и јунаштва. Али стечену славу за одбрану града Београда није дуго уживао јер га је убрзо задесила смрт (11. августа 1456). За њим убрзо умро је и Јован Капистран, такође овећан славом за одбрану Београда (23. октобра 1456 год.).

Београд је тако остао и даље у власти мађарског краља. За капетана града Београда био је постављен шурак Сибињанин Јанка,

лало. Из овога доба има забележено, да је се једна кула назвала „небојша“ (немачки Фирхтезице) а друга спроћу ње „бојша“ и да је према Дунаву подигнут један нови бедем. Овим бедемом су обухваћене и оне куће, које су дотле биле у предграђу на тој страни. Тако је појачана одбрана Београда.

После овога ратовања, Београд је почео да се увећава становништвом, јер је постао уточиште хришћана, нарочито из деспотовине Србије. А на три године после ове борбе око Београда када је турски султан заузео Србију, деспотовину, и претворио је у свој пашалук — „смедеревски пашалук“, становништво Београда је се удвостручило, јер је велики број бегунаца из Србије дошао у њега.

Како је турски султан увидео за време његове последње борбе око Београда да га не

може освојити, док не заузме земље на левој обали Саве и Дунава то је сада наредно те његове паше почеше прелазити преко ових река и нападати на мађарску државу. Тога ради један турски паша (Шабан паша) подиже град Шабац (1470 год.) да им служи као ослонац за прелаз преко Саве.

Такве су упаде час преко Саве, час преко Дунава, Турци вршили скоро двадесет година, често пута и доста дубоко у Мађарску државу, али се стално нису могли одржати јер им је, иза леђа, био град Београд са храбром посадом.

У почетку 16. века јавише се у Мађарској велики метежи у државној управи и у народу. У њој је био на престолу малолетни владалац (Лудвик II). У име његово земљом је управљало намесништво. За то време овладаше у земљи: раздори, непоштовање закона и пљачка државног новца. А у Турској држави беше султан, Сулејман „Величанствени“ (1520 до 1566 год.), владар храбар и даровит. Под њим је Турска Царевина доспела до највећих граница и до највеће моћи. Овај султан, још прве године своје владе, реши да се користи раздорима у Мађарској и поче се спремати да нападне на Београд. Знао је он врло добро прилике у Мађарској. И да би олакшао освојење Београда, он нареди те му једна војска упаде у Хрватску (1520 год.) и допре чак до Истре. У повратку ова се војска сукоби са четама састављеним од Хрвата и Срба код Бихаћа на реци Уни. Турска је војска и овде одржала такву победу, да је ту погинуо и сам

(Наставиће се)

хрватски бан. За овим на годину дана нападе султан Сулејман на Београд (августа 1521 год.) Нападом на градску посаду руководио је сам турски султан Сулејман. И ако је градска посада показивала и овом приликом велику храброст и јунаштво, јасно је се опажао да сада неће моћи да одбрани Београд. У борбама она је се смањивала из дана у дан а помоћи није добијала ни са које стране, јер јер у Мађарској било готово право безвлашће, Краљ Лудвик II је био без краљевске моћи, јер га већина властеле није марила. Стога граду Београду и није могао да пошаље онакву помоћ каква му је требала.

Сважним нападом, 29. августа 1546 год. султан Сулејман заузео град Београд „златни кључ“ за одбрану Мађарске и у њој наше Славоније и Хрватске.

Излишно је напоменути да је преостала одбрана Београда, као и његово становништво, било на милост и немилост Турцима. Сваки је од турских јаничара могао да има робља мушког и женског. Робље је продавано у бесцење. Робље повезано ланцима јаничари су водили ка Цариграду и продавали редом по градовима.

Кулу „Небојшу“ Турци су претворили у тамницу, у коју су бацали непокорну и непослушну „рају“.

Турски је султан по том укинуо „смедерешки“ пашалук и одредио пашу за становање град Београд. Тако је сада деспотовина Србија претворена у Београдски Пашалук, као саставни део Турске Царевине.

Никола Трајковић

Београдско Позориште у прошлости

— Прилог за културну историју Београда —

Недавно је протекло равно шесет година од како је дата прва представа (29. октобра 1869, по старом календару) у правој и сценијалној за ту сврху зиданој београдској позоришној згради. „О. Н.“ подвлачећи овај значајан датум у културној историји Београда, који иначе није нашао довољно одјека и није ничим обележен, сем неких пригодних чланака у дневној престојничкој штампи (и ако ни педесетогодишњица није достојно прослављена због тада још несрећених прилика у престоници, већ само у неколико искористивши приликом прославе обнове позоришне зграде, 1922. године), доносе кратак преглед рада свих наших позоришних трупа у Београду, од њихових првих представа, 1841. године, до описе прве представе професионалних глумаца у правој позоришној згради, 29. октобра 1869. године.

Данас када гледамо наше позориште које је својом стилизацијом и богатим и уметничким декором, стало већ у ред европских позоришта, треба да се на овом месту сетимо некадашњих београдских позоришта, њихових зграда и прилика у којима се налазила наша позоришна уметност у прошлости. У толико пре, што позориште има многих нераскидних веза са Београдом, његовом прошлошћу и његовим грађанима, јер је позориште са својим уметницима врло често видно и са вољом учествовало и заузимало значајно место у многим његовим националним, патриотским и друштвеним манифестацијама. Позориште је од увек било радо виђено у Београду, и као установа и као уметност, и ако је до недавних деценија још владао „турски“ дух у београдским домовима, који није радо допуштао „излазе“, „проводе“ и „балове“. Ипак позориште се одвајало од осталих забава и сматрало као „школа живота оштрег, воспитатеља права и обичаја, жива историја, а у нужди и јак побудитељ к одушевљењу за свете жртве према ползи отечества“, како је то стилизовао Одбор за оснивање позоришта у Београду 1850. године.

Позориште на „Бумруку..“

Колико је познато, прва представа дата у Београду, била је у јесен 1841., у старој „царинској“ згради у данашњој Карађорђевој улици, чије још очуване аркаде подсећају до некле на улаз у позориште. Тако је данашњи царински магацин, доцније оштећен пожаром и преправљен, био прва позоришна зграда у Београду. Прва је представа била „Смрт Стевана Дечанског“ од Стерије Поповића, а друга „Краљевић Марко и Арапин“ мелодрама од Атанасија Николића, директора трупе, с

музиком од ондашњег јединог „капелмајстора“ у Кнежевини — Шлезингера. Чланови су били дилетанти, чиновници и ђаци.

У то време пада први покушај за организовање праве трупе професионалних глумаца као и за неком врстом глумачке школе, јер 15. децембра 1841. године излази у „Српским Новинама“ оглас у коме „Управителство овдашњег Театра по налогу вишем позива сваког који с у свом художеству вешт, или који до-
вољно способности за ово посло, коме ће се потом по способностима од 12 до 15 талира месечно плаћа одредити.“ Даље траже се и

Прво позориште у Београду, сада Царинарница

„две женске које би довољно совршенства како у представленију тако и у певанију имале.“ Даље у огласу нуди се „свакоме сочинитељу по народној Историји, по народном карактеру и обичајима устројеном оригинално за представљено дело од 6 до 15 дуката цесарских,“ а за превод од 4 до 6 дук. цес. „преводнику за награду.“ Овај оглас учинио је силан утисак јер су се одмах са свих страна Српства јавили многи „који с овом художеству био вешт,“ али већина од њих поред хвала о себи није изоставила да потражи и „а-
konto“ за пут до Београда.

Како је кнез Милош био загрејан за ову ствар а и дарежљиве руке, то се позову професионални глумци из Загреба да дођу у Београд. И сви су били изгледи да ће се ускоро остварити идеја да Београд добије стално позориште, кад баш Вучићева буна принуди кнеза да напусти Србију, и тако од државног београдског позоришта ипак не би ништа.

Ево какве су у то време биле позоришне прилике у Београду. Трупа Александра Николића, састављена од дилетаната, давала је не-

21-50

дислав," јер је већ 26 фебруара нова позоришна трупа, чији су чланови из Загреба дошли у Београда, дала прву представу „Милош Обилић," а 29 истог месеца „Покондирену Тикву." Иста трупа одлазила је дереглијом у Смедерево и тамо давала представе.

Међу члановима ове трупе било је и доцније чувених личности и познатих Београђана: Никола Христић, Сретен Поповић, Јован Печеновић, Андрија Стаменковић и Марко Карамат. Биле су у трупи и две госпођице Катица и Марија, доцније чувене „амамџице."

Репертоар нове позоришне трупе није сачуван. Зна се само да је 19 јула, дакле нешто раније но што ће букнути Вучићева буна у Крагујевцу, давана представа „у корист глумице Јулијане Штајн," трагедија Виктора Ига „Хернани" преведена од Стерије Поповића. За ову последњу представу зна се по једној (загубљеној за време рата) раскошној позивници за ову представу, наштампаној на жутој свили.

Позоришни плакат, најранији који имамо сачуван (бар колико знамо) носи датум 9 августа 1842 год. Каква су то била бурна времена и како је та представа одиграна у загушљивој политичкој атмосфери, може се лако замислити када се сетимо да је већ 22 августа исте године, кнез Милош морао повлачећи се из Крагујевца, напустити Београд и прећи у Земун, испред побуњеника које су предводили Тома Вучић-Перишић, Адам Петронијевић и Стојан Симић.

Овај догађај за дуго онемогућава сваки уметнички рад у Београду. Зато позоришна трупа под управом Николе Ђурковића, прелази одмах у Панчево, где с почетка живогари а доцније напредује све више, до 1847, када се почетком маја, враћа поново у Београд.

Не можемо се уздржати, а да у неколико речи не проговоримо на овом месту о раду ове трупе у Панчеву, које је данас већ постало предграђе Београда. Тамо су давали представе у кафани која и данас постоји, код „Јелена." Ђурковић овде чини веће реформе у својој трупи и обраћа нарочиту пажњу на хор. Од то доба постаје чувено „слаткопјеније" у Панчеву и у панчевачкој цркви. У то време у Панчеву је и Васа Живковић, онда млад богослов, доцније у зрелим годинама прота, писац чувених сентименталних песмица које Ђурковић компоњује.

Популарност ових песмица и успех првих представа Ђурковићеве трупе електризује све Панчевце и они купе око 3000 форината прилога за гардеробу, декорације и друге позоришне потребе.

И док су по београдским улицама трештале пушке и грађани стрепили од неизвесности грађанског рата и од чељусту увек наперених турских топова са београдске тврђаве, дотле су срећне и безбрижне панчевачке

девојке уздисале и певале уз харфу „Зори златној" и „Бледом месецу иза горе." Панчевачка публика наваљивала је толико у позориште, да се увек половина морала враћати јер није било довољно места. Толики успех није био чудан, када се зна да је Ђурковић, као промућуран човек умео да угоди публици, што је свакој представи, била она трагедија или комедија, додавао песме које би глумци уз пратњу аустријске „војне банде" оппевали.

Године 1847 маја месеца вратила се Ђурковићева трупа у Београд. 15 маја дата је прва представа, Стеријин „Милош Обилић."

Прва позоришна плаката у Београду

Какве су београдске представе тога времена биле, најбоље нам их илуструју занимљиве белешке које су објавиле у то време „Српске Новине." Из њих знамо, на пример да је 8 јуна даван „Дон Родриг де Калибрадос" шаљива игра у 4 чина. У првом чину певао је С. Алексић једну песму, у трећем Ђурковић и Алексић дует, а у четвртном чину одсвирала је српска банда на позорници српски марш. (Какве су везе имали Дон Родриг де Калибрадос и српска банда са српским маршом, данас то није више познато). — Другом приликом, 19 јуна када се давала „Смрт" други део комада „Драгутин краљ српки" од Атанасија Николића (тај је комад имао два дела и играо се два вечера; први део звао се „Ступање на престо" игран 15 јуна) на крају „трагедије" даван је „један неми табло" осветљен „бегалском ватром." Даље, приликом представе од 19 октобра „Два наредника" рецензент „Срп. Новина" констатује: „Овај се комад публици нашој због свог поучително-трогателног и при том и доста шаљивог при-

зора тако допао, да су га готово непрекидна пљескања и лупања руку, као знаци общег одобрења пратила. Ми се не сећамо да е осим неколико из историје народне сочинена комада, икоји толико уобште упечатљена на публику причинио, колико ован, нити е наша београдска иначе за више роле доста ладна публика при икоем толико живости и общег одобрења показала колико при овом." Даље констатује да је то знак да се укус београдске публике све више подиже, а и да је Ђурковић „заслужно обшту похвалу због мајсторског представленија."

Интересантија је и једна белешка која се односи на београдску позор. публику, и која је објављена пих дана у „Срп. Новинама" у рубрици „Дружевни живот": „Овом ће мо приликом приметити, да би потребно било да се скидају шешири и високе капе у театру од стране публике; ер иначе ако по досадашњем остане, многи ће престати тамо долазити само зато, што се из стражни клупа ништа на близи од шешира и капа видети не може." Као што видимо исте невоље, о којима се и у наша времена дискутовало, у она су још времена узнемиравала позоришну публику.

Сада је позориште напредовало не може боље бити. Па ипак почетком 1848 год. публика поче из непознатих разлога (сигурно не због великих шешира и капа) да се одбија од позоришта. Кућа је била све празнија. Рецензент „Просветних Новина" (Ђорђе Малетић) морао је уздахнути пишући да се „од неког времена" тако одбио „народ од позоришта" да ће се друштво сигурно морати распустити и завршава своју белешку речима „како Срби лако заводе, ал' тешко одржавају" и да за њих „свако чудо само за три дана траје."

Представе су давале до краја марта 1848. Шта је даље било те године нема података. Вероватно је да су дилетанти давали и даље представе.

У ноћи између 15 и 16 априла 1849 год. појави се пожар у позоришту и оно изгори „до темеља." Тако је Београд поново за дуже времена остао без позоришта.

Несуђено позориште на „Зеленом Венцу."

Под утицајем бурне 1849 год. Београд је кренуо напред и у патриотском и интелектуалном смислу. И један од првих плодова пога новог стања, била је жеља да се добије стално месно позориште, које ће живом речју спремати нове генерације на све оне узвишене послове, који су били у изгледу за блиску будућност.

Отуда 1851 год. окупило се око двадесет виђених београђана у београдском „Читалишту" и између себе изабрали одбор „љубитеља народне просвете," са задатком да оснују прво стално позориште у Београду.

Тај одбор „љубитеља просвете" упути 31 јуна исте године акт Министарству Просвете о своме постављеном циљу и замоли га „да

ово предпријатије одобри па и од своје стране наклони му у ствари буде."

Убрзо Влада одобри правила овога одбора, и одреди му место за грађење позоришне зграде на садањем „Зеленом Венцу," управо на месту где је данашња пијаца. Колико је влада била наклоњена овој идеји оснивања сталног позоришта, види се најбоље из факта, да је актом од 20 фебруара 1852 год. упутила одбору и суму од 2000 дуката царских за позоришну зграду, са примедбом „да ће се тај новац тек онда на то зидање употребити, кад се од добровољних прилога сва она сума добије, која ће нужна бити да се сав театар озида."

Дошавши тако брзо до извесне материјалне подлоге, одбор реши да почне да купи прилоге од грађана за исту сврху, и 2 марта исте године Ђорђе Малетић, један од највећих ондашњих позоришних људи, одржи „беседу" у којој је „показао и доказао велике ползе постојаног театра, и циљ за које је грађанство сакупио."

После беседе приложници упишу своје прилоге, који у укупној суми, које у новцу, које у материјалу који је доцније процењен, доспиглоше суму од 35.178 форината и 17 крајцара. Миша Анастасијевић (који је оставио држави стару зграду Университета) уписао је сам 100 цесар. дуката.

У првом позоришном одбору било је око двадесет чланова, и ми ћемо побројати овде само оне чија су нам имена и данас знана, ако не више својим радом оно бар својим потомцима, данашњим виђеним београђанима: председник Стеван Стојановић, онд. члан државног савета; подпредседник Јанак Кумануди, тргов. казначеј; чланови: Миша Анастасијевић, Стеван Миљковић, Коста Цукић, Ђорђе Малетић, и трговци Риста Величковић, Дим. Дакић, Ђорђе Попадић, Дука Пешика и Хаџи Тома Опуро.

У то време живео је у Београду неки инжењер Касано, Талијан по народности. Као странац, Касано се учини Одбору најбољи од свију инжењера у Београду, и њему се уступи да он изради план за прву београдску модерну и праву позоришну зграду.

Једина сметња била је у изабраном земљишту за позориште, јер је до мало времена раније ту била вечита баруштина. Зато Одбор поручи Касану да земљиште пажљиво испита, и да види да ли се под муљем и калом који покрива тај терен, налази здрава, тврда земља на којој се једино може зидати. И Касано поднесе извештај да се слој воде, који се налази на томе земљишту може одвести на ниже каналима, а да је доњи слој земље сух и постојан.

И отпоче се са зидањем.

Данас видимо из сачуваних статистика да је зграда била погођена за 51.418 форината, и да је одбор потписао уговор о зидању са пре-

дузимаачима Штајнлехнером, старијим и млађим.

Месеца септембра 1852 год. почне се копање с источне стране поред пута идући из Абацијске (данас Краљице Наталије) улице, и ту се заиста покаже онаква земља какву је Касано приликом испитивања нашао, и ту се одмах почне зидање и темељ зграде. У темељ се уздижу, поред уобичајених имена, и имена одборника. Али кад се наставило копање и дошло са друге стране, наиђу на само ђубре, поштољину и воду тако, да се није могло даље копати. Позван Касано пред Одбор, призна, да је он само на горњој страни бушио, а даље не, мислећи да је такво земљиште свуда.

Али Касано успе некако да се одбрани ведећи да ће он, као оно Млечани што су Венецију саградили, подићи позоришну зграду на пилотнама. Од тога неће бити друге незгоде, сем што ће нешто скупиће коштати. И одбор знајући да у центру вароши нема за ову сврху zgodнијег места ни толико празног простора, реши се да се рад настави.

Почне се пилотовање под надзором Касановим, а извршио га је тесач Липховски. И ту се утроши око 5000 форината. Па ипак и над побијеним пилотнама појави се вода, те се мораде опет са зидањем стати.

Колико је ово морало коштати најбољи је доказ тај да је одбор убрзо остао без новца. И августа 1853 год. чланови одбора известили су министра да су због оскудице у новцу морали зидање прекинути, и да траже позајмицу од 700 цесар. дуката. Колико им је био потребан тај новац, види се по томе што су нудили у залогу сав још неупотребљени материјал који су набавили за подизање зграде, и то грађу за кров, материјал код позоришта и на циглани, чак и дуг општине београдске за поправљен јој канал од пута до позоришта. Влада позајми 700 дуката одбору, али не на јемство непокретности, већ „на кредит народног театра.“

Сада Касано даје нов предрачун, по коме тражи још 47.406 форината.

Одбору је одмах било јасно да од даљег зидања неће бити ништа више. Прилози од грађана потрошени су и више се не могу тражити, јер на згради није ништа видљиво урађено, и вера београђана била се грдно пољуљала. Тако исто, одбор није смео више ни од државе да тражи.

После дугог колебања и саветовања позоришног одбора, реше да се влади уступе „они локалитети, који су по пређашњем плану били за велику салу и кавану намењени“ за сместиште народне библиотеке и музеја.

Али пре но што су ови преговори завршили, настају нове политичке трзавице у земљи, и оне трају све до 1858 год., када су се прилике сталожиле у земљи. Тада тек, новембра 1859, узела је влада сав материјал,

спремљен за зидање, под своје „непосредно надзирање,“ као и „рачун о зидању тога здања од казначеја одбора Јанаха Куманудија.“

И као епилог целог тог малерозног предузећа, можемо само још донети став из комисијског извештаја од 1864 год. „да се са зидницама садашњим позоришта нема шта друго чинити, но да се, почем је напред доказано, да се на темељу њином никакво даље предузеће зидања не може чинити, са свим сруше.“

Нешто је од овог материјала употребљено доцније на зидању новог позоришта код Кнежевог Споменика, а дрвену грађу, која је за кров позоришта била спремна, узела је државна власт и употребила „на грађење ара у Морави за ергелу,“ као што гласи писмо Министра Грађевина од 12 октобра 1866 год.

Тако је београдско становништво најзад опет остало без позоришне зграде, и ако је дало од своје стране и више но што је требало. Срећом, кнез Михаило покренуо је убрзо поново питање по тој ствари, и његова је идеја уродила плодом.

Да није нешто мало од те фаталности, бар што се дужине грађења тиче, прешло и на ову нашу данашњу позоришну зграду код Кнеж. Споменика? И она је зидана читавих осам година...

Прво немачко позориште у Београду и прве представе у Великој Пивари.

Године 1857 у почетку месеца јула дође из Загреба једна немачка трупа под управом директора Прајза, и поче давати представе у Шоповићевом купатилу. Али како у то време београђани нису много ни марили ни знали немачки језик, ово је позориште радило врло трајаво и брзо дошло до финансијског краха.

Неки наши омладинци из тог времена, који су волели позоришну уметност, хтедоше да искористе ову прилику — када су већ имали пред собом организовано позориште — и да га преправе и посрбе, и тако омогуће Београду добру забаву. Та наша омладина наговори Прајза да се с њима удружи и да почне са њима да даје српске представе.

Први покушај изпао је сјајно. Прва представа „Краљевић Марко и Арапин“ била је дупке пуна. Треба нагласити храброст наше тадање омладине, да у време када су Турци још били господари Београда, дају комад „Краљевић Марко и Арапин,“ где у двобоју са Турчином ђаурин побеђује.

Да се до ове представе дође, највише је радио онда вишеки омладинац Лаза Прапорче-новић, који се и примио главне улоге у том комаду. Убрзо по првој представи у ту глумачку дружину ступи толико омладинаца, Срба, да су они убрзо чинили већину трупе.

Директор Прајз, видећи да са оваквим мешовитим представама иде много боље но раније, када је на немачком језику давао представе пред празном салом, премести своје по-

позориште из Шоповићевог купатила у Кнежеву Пивару. Београдска омладина охрабрена колосалном посетом у последње време, осети се најзад довољно сигурно да сама има своје позориште, истисне Немце и образује потпуно дилетантско друштво. Немајући позорнице омладинци се погоне с неким Елмајером, те им он направи позорницу за тридесет цесар. дуката.

Одело и нешто декорација добије дружина из Крагујевца. То одело било је у ствари својина раније београдске позоришне трупе, која је играла у кафани „Јелен“, и кад та кафана настрада у оном чувеном пожару, све спасене ствари поклонилише крагујевачком позоришту.

Дилетанти добивши тако све што им треба, осетише потребу и за лепом завесом, и то са „српском главном завесом.“ Лаза Прапорчетовић наручи од нашег тада већ познатог сликара Стеве Тодоровића да изради завесу и тиме „колико учини српском позоришту, толико и леп спомен у тој завеси остави.“ Али Тодоровић је ипак за читавих пола века надживео ту завесу. За њену израду Тодоровић је примио 60 цесар. дуката.

Дуго су се омладинци тога времена одушевљавали „лепотом идеје“ која је на тој завеси београдског позоришта била представљена.

Ево једног описа те завесе:

„На средини је био насликан гуслар седећи на стени с Музама наоколо, а пред њим су били на подножју стене анђелчићи, који су из извора истичућег из оне стене, вадиле и један другом додавали шкољке. С леве стране Вила, као посредница међу музама и народом водила је старца с дететом, а другом руком показивала му музе. За овима је ишао народ из Београда, а овај се видео из зачеља“.

Сама историја ове завесе интересна је и вреди је забележити. Ево шта се вели о њој: „Наш је вештак радио на тој завеси у старом зданију по даној му мери; но кад је требало да је наместе, видело се, да је мера била не-

што већа, те се тако завеса морала сузити. Тако је остао само један део народа. Али кад је после Свето-Андрејске скупштине, — која је позорницу покварила и за своје потребе удесила, — нова посворница прављена, испадне случајно још мањи отвор но пре. Тако се главна завеса опет морала сећи. Тако отпадне сасвим народ и дете, а остане само Старац и Вила. С друге пак стране отпадне Полихимнија. Пошто се касније позориште преместило у Сушићеву кућу у Космајску улицу, и рђавом администрацијом пропадне позориште, буде и ова завеса узапћена од сопственика зграде Сушића, те је најзад нови закупници куће упропасте“.

Из рукописа, који је сачуван из године 1857, види се да је ова трупа давала у месецу јуну исте године пет представа, а после продужила до пред саму Свето-Андрејску Народну Скупштину, али какве су комаде давали не зна се више.

Тек од 31 октобра 1857 године, сачуван је списак даваних комада, међу којима су већина од Стерије Поповића, Малетића, Матеје Бана и других сада већ непознатих писаца. Од превода највише је даван Коцебу, а врло мало Шекспир (Ромео и Јулија) и Волтер (Заира). Последња представа дата је 12 октобра 1858 године.

Од ових представа највећи је приход био 1801 грош или 356 динара, и то за комад „Крстоношци“, за она времена најлепши комад и „каштик“ без упоређења. Најмањи приход био је 80 гроша или 16 динара, и то за представу „Три пријатеља“.

Интересантно је забележити какво је било мишљење о тој позоришној трупи.

Ондашња наша „аристократија и богатије грађанство“ гледало је готово преко рамена на ту „детињарију“ млађих људи и чиновника, а само су средњи сталеж и сиротиња тражили духовне хране у позоришту.

И зато што „више кругове“ није могла придобити за себе, ова позоришна трупа морала је убрзо пропасти.

(наставиће се)

Манојло Озеровић

Београд 1850. године

О путописним белешкама чешког књижевника С. Капера, који је посетио Београд после Маџарске Буне.

Слика данашњег Београда невероватно одскаче од изгледа престонице крајем деведесетих година, па ако хоћете и од његове слике у очи светског рата.

Колики пак контраст избија између садашњег Београда са његових четврт милиона становника и малог Београда око половине XIXстолећа, престонице тада још васалне Србије, када се, неколико стотина метара од тробојке на тврђавским бедемима још вијала црвена застава са белим полумесеком, из Београ што га колико с једне стране реалистички и сликовито, с друге стране са много топлине, а готово пророчанским разумевањем описује некад чувени чешки књижевник Сигфрид Капер.

Ако Капер уме пластично да приказује егзотичне шароликости тада још знатним делом источњачког Београда, он уједно одлично схвата и истиче дух, који је над њиме лебдео за владе кнеза Александра, деда Њ. В. Краља, дух из којег је Капер, као што на једном месту изрично и каже, назирао у Београду будућу престоницу велике Југославије, дух који се данас испољава у сталном и наглом напретку и у чијем знаку Београд постаје велики центар потпуно западњачког типа.

Задржавајући себи право да се згодном приликом вратимо и на друга места из Каперових дела, даћемо данас неколико одломака из путописа, што га је овај наш пријатељ објавио 1851. године.

* *

Пошто је описао Нови Сад, још сав у рушевинама од страшног маџарског бомбардовања са петроварадинских бедема 12. јуна 1849. год., где се тада једино у остацима гостинице „Бела Лађа“ могло за нужду добити преноћиште на слами, а где се упознао са београдским Турчином Хасаном лулеџијом (чији ће гост доцније у Београду једном приликом бити), Капер описује Петроварадин, Карловац и Земун, дајући уз то врло језгровите, топле и верне приказе српског народног покрета судбоносне 1848—49. год. Говори о тешкоћама што их је имао у Земуну, док је од тадашњих ц. к. војних власти добио објаву за прелазак у Београд „на двадесет и четири сата“. Објаву добија на лично заузимање самог команданта места у Земуну, ђенерала К., коме је Капер показао писмо што га је добио за војводу Книћанина. Книћанин је после догађаја 1848—49. год. уживао велики углед у аустриј-

ским војним круговима. И он је доцније у Београду примио Капера и дуго с њим разговарао.

Капер лепо описује прелаз преко тога дана страшно узбурканог Дунава, на турском чамцу, чији старешина ни у најстрашнијим тренуцима не испушта чибук из уста, нити губи фаталистичку хладнокрвност. Његови су сапутници на овом опасном преласку преко Дунава: неки католички свештеник, Хрват, и две даме, Мађарице, које су у Пешти биле успеле да добију пасош од страшног ђенерала Хајнау-а, арадског целата, ради одласка у Београд својим сродницима, мађарским емигрантима, којих је у оно време било доста у Београду, а о којима Капер такође много говори. Чујмо дакле прво како Капер описује сам долазак у Београд.

* *

Први утисци

„...Незобораван је и значајан утисак, што га је на мене учинио први поглед на Београд. Прво видите широку, а не одвећ високу стену, која се диже из валова. Опасују је низови мрких тврђавских зидина и травом обраслих ровова, над којима се дижу запуштене куле. Сијају се бајонети турских војника који немарно ходају горе-доле пред стражарницама. Појављује се прво витко минаре, које као да пара ниске облаке, док се непуних стотину корака од њега бели лимени кров православне саборне цркве. С једне стране ове стене, коју су уз громке поклике јуришале час војске крста, час опет борци за славу полумесеца, шире се дуж обале вртови и цбунови, кроз које прозирују раширени кровови и над којима се бели по које минаре. А с друге стране, низбрдицом, па даље равницом појављује се нови град, који настаје: црвени, као умивени кровови, и они још испрекидани вртовима и пољанама. То вам је изглед, што га Београд пружа путнику, који прелази из Земуна. Овде се сустичу две историје: једна, чија ће се последња поглавља сад одиграти, повесница некад неодрживог племена Османлија, а друга опет, историја једног младог народа који тек што је ступио на ширу светску позорницу. На први поглед можете познати да се у Београду сусреће лагано умирање са новим и лепшим животом, пропадање једних са полетом других, прошлост и будућност. Видите последње трзаје власти полумесеца и успоставу власти хришћанства. Из негдашњег бескрајног застоја диже се

млади и снажни полет; поред остатака упорног и конзервативног Ислама с једне стране, запажа се с друге стране жива и напредна идеја која тежи западњачкој култури; на супрот потпуној неактивности у једном табору, снажан полет у другом; насупротив сањалачким успоменама на велику прошлост код једних, запажамо силно устаљаштво код других; једном речи, овде се осећа дах слободе после дугог и губитивног робовања. Човеку се чини као да очима види песницу само још сасвим слабо прикованог роба, где неуморно удара по молитавој руди господара, да му истргне и последњи ланчић, којим је још за њ привезан.

Мало нешто пре но што ћемо пристати, бура је била стала. Српски полицајац, који је као једину ознаку своје власти носио штап, а иначе се по оделу ни у колико није разликовао од осталих Србијанаца, покупио нам је објаве. Налазили смо се на кнежевско српском земљишту. Мој сапутник, католички свештеник, захвали Богу на избављењу из толике опасности и похита да нађе своје рођаке. Ја се пак нађох са својим пртљагом на обали, а да ме први пут, од кад путујем по свету нису са свих страна салетали услужни људи, жељни да на путнику што више зараде.

До душе, на неколико корака од мене, пред неком механом, седела је неколицина турских хамаља одбијајући густе димове из дугачких чибук. Али нико од њих се није дигао, да би ми понудио своје услуге, и ако су видели да су ми оне потребне. Скромност у прохтевима и одсуство сваке зависти према ближњем, типична обележја Источњака, као да су сваком од њих бранила да ми се наметне на уштрб свога другог.

— Па људи, зар нико од вас неће коју парицу да заради? — довикнух пушачима, видећи да ћу, будем ли и даље чекао да се сами јаве, најзад морати да будем свој власити носач.

— Хоћемо, одговорише носачи готово сви у један глас, а да се нико од њих није ни макнуо из удубног положаја, — „него реци који од нас треба да те послужи. Кога хоћеш?“

— Нека дође, који хоће, одговорих.

Носачи јаче задиманише из својих чибук и погледаше се без речи. Најзад ће један од њих, по изгледу најстарији по годинама:

— Алиле, јеси л' ти данас већ што зарадио?

— Нисам, одговори неки млади, као јела витки Црнац у белој чалми, белом јелечету и црвеним, широким чакширама.

— Е па лепо, онда ти понеси овом господину ствари,“ рече му старац.

Црнац на то скочи и дохвати мој пртљак.

— Куда хоћеш да те поведем? упита Црнац, пошто је био упртио мој куфер на леђа. Говорио је чисто српски, са лепим нагласком.

— Па у неку механу!

— Јел' у механу где се служи по турски или тамо где служе швапски?

— Одведи ме у најбољу београдску механу, где одседају странци као што сам ја.

— Лепо, онда мораш у „Зданије“, рече Црнац и крену.

И то како је кренуо. Колико је год мирно и удобно седео пред механом док га нису одредили да ме служи, толико је сад журио грабио напред, ни најмање не марећи да ли ћу бити у стању да идем у корак за њим по овој страховитој врућини. Видело се по његовим црним ногама да су биле навикле да јуре по врелом шљунку пустиње.

Пошто пак моје ноге нису биле навикле ни на пустињски песак, ни на неравну београдску калдрму, то морадох некако да успорим ход свога црног носача.

— Еј, Алиле! викнух му.

— Шта је комшија?

— Слушај, где си то научио толико да журиш?

— Па нисам сигурно у рату, него на путу од Стамбола за Београд!

— Како то?

— Па знаш, комшија, био сам ти роб; па кад је пре две године галија на којој сам веслао стигла у Стамбол, а ја ти се лепо једне ноћи некако откујем и ударим у бежање. Бежао сам без предаха, све док нисам стигао овамо у Београд. Сад сам, видиш, слободан.

— А јеси ли се и покрестио?

— Е, то нисам, комшија. ПравOVERни који се покрсти, то ти је као ружа бачена у свињац. Али хришћанин који се лопурчи, то ти је као шљунак, што га падишах дигне са земље, позлати и прикопча за чалму. Него жена ми је хришћанка!

— Зар си се оженио?

— Узео сам жену хришћанку, белу као снег што у овој земљи пада, а имам већ и ћерчицу, мрку као најлепше Циганче.

— А од чега живиш, Алиле?

— Па, ето видиш, за сад носим ствари и радим још тако којешта кад се нађе. Него да видиш, док зарадим толико новаца, да могу да купим чамац, онда се не бојим за зараду, онда ћемо да уживамо и ја и жена и моје Циганче!

У том разговору, којим сам срећом био успео да успорим ход његових хитрих црних ногу, били смо се успели врло стрмом и лошом улицом. Прошавши прво поред неких раштрканих кућа, па поред Аустријског Конзулата, најпосмо затим на Митрополију и лепу и нову Саборну Цркву, те стигосмо у „Зданије“.

Капер затим описује зграду, коју данас још многи Београђани зову „Старо Зданије“ (садашњу зграду Железничке Дирекције), па између осталог вели:

...„Зданије“ је једна од две велике гостионице западњачког типа, колико их за сада има у Београду. Његов власник, бивши кнез Милош, изгледа да није био жалио трошка при подизању ове раскошне зграде, која може да се мери са сваким хотелом у такозваној цивилизованој Европи, а напосе са највећим хотелима у Бечу и Пешти. „Зданије“ је сад највећа кућа у Београду. Треба само жалити, што су просторије хотела доста запуштене. То се може донекле објаснити тиме, што се при неограниченом гостопримству,

град, јединствена сликовита и шаролика панорама. Узвишница којом доминира „Зданије“ изграђена је кућама које новијег, које старијег типа. Поред маховином обраслих кровова од „шинде“ црвене се кровови од новог новца тог црепа, поред зграда са великим прозорима и зеленим западњачким завесама гледате старе турске куће са решеткама на прозорима, са дрвеним доклатима, а окружене јаким каменним зидовима. Из башта обраслих зовом диже се овде-онде по који велики хладовити орах. А између кућа и каменних зидова

Београд из 1850. год.: Стари конаци.

које још влада у Србији, а које се указује како домаћим људима, тако и странцима, осећа сразмерно слаба потреба у бољим гостионицама. Отуда је и већи део хотелских просторија издат под најам на стално становање, а то највише чиновницима, док је само извештај број соба, и то никако баш од најбољих, задржан за путнике“.

Писац затим са много доброћудног хумора описује хотелску послугу: малог Стеву, који се каприцирао да странцу на сва питања постављена на правилном српском језику одговара неким немogućим, једва разумљивим немачким језиком и штркљасту саборицу, која уверава госта да му даје најбољу собу у целом Београду. Соба је велика пространа, видна, патосана, али више него скромно намештена. У њој се налази само и једино кревет, и то врло примитиван. Но лепи изглед, који се пружа са прозора убрзо га је утешило због овог недостатка удобности:

„... Пред мојим очима се ширио Бео-

којима су опасани вртови провлаче се уски и кривудасти сокаци. А тамо даље на исток гордо се дижу бедеми старе тврђаве, иза којих овде-онде провирују примитивни зидови турских башта и витка минара мањих џамија. У јужном и западном правцу опет шири се део Београда, који је заснован тек по устанку српског народа. Зграде у овом крају, највећим делом савременог типа и добро грађене, често су још одвојене једна од друге пространим неизграђеним земљиштем, а све даље продиру по зеленим брежуљцима и равницом поред Саве. Улице у том новом делу града већим су делом широке и правилне, а нарочито у близини зидина и капија, које деле стари град од новог. У том новом делу града све указује на нов помет, на нови живот. Тек је све у зачетку, али се већ сад овде назире нацрт за будући велики град, за будућу престоницу свих Јужних Словена.“

После ових пророчанских речи, написаних, понављамо, у лето или јесен 1850. године, Капер описује своју прву шетњу по Београду, предузету убрзо по доласку, а пошто се у хотелу мало одморио:

„...Изабавши из „Зданија“ поћох на срећу у правцу, у коме сам видео највише света да иде. Ту су се тискали Срби и Турци, који богатије, који скромније одевен. Била је то шаролика мешавина фесова и чалми свих нијанса, из које би тек овде-онде одскакао бели шешир каквог странца или црна капа каквог државног чиновника“

„Поћох низ неку дугу и стрму улицу. И ако је сунце било већ зашло иза брежуљака, трговине и радионице још су биле отворене и на све стране се још у велико радило. Онде видите српског трговца где стоји за тезгом и обележава бројем и ценом штофове и мараме поручене из Беча или Лајпцига; онде опет неки босански муслиман седи на нешто узвишеном поду своје болте, те нуди на продају седла или кајишеве; мало даље видите пушкар Пећанца где куца нешто и дотерује на неком дугом, богато сребром окованом цефердару. До њега Јеврејин мењач пребројава све наново своје дукате и сребрне „цванцике“, а неколико корака даље турски дуванџија замешљено крижа последњу још неизрађену оку дувана све док не личи на најнежније женске власи.“

„Тако идући и посматрајући, наћох се најзад у лавиринту разних дућанчића, изукрштаних уским сокацима. Ускоро ће пасти мрак, те морадох мислити на повратак кући. Ударих и опет на срећу неким од тих сокака и збиља њиме изаћох из турског дела града у који сам био залутао на неку пространу зелену пољану, на којој је где-где пасла по која задоцнела овца. Био је то Калемегдан, пусти простор који одваја град од тврђаве. Сама по себи, ова пољана баш не служи на украс граду; неравна је и каменита; нигде дрвета ни дбунч, а између појединих ретких запуштених турских гробова беле се бачене кости угинулих коња или говеди. Али је тим дивнији изглед, који се са Калемегдана пружа на долине обе велике реке, што опасују Београд.“

Шта ли би написао Капер, да нешто може устати из гроба и на место „пуста, каменита и неравна пољана“ да види један од најлепших паркова југо-источне Европе. На Калемегдану је наишао на неког мађарског емигранта, који сетно гледа пут Земун, неће ли се оданде појавити какав чамац; очекује долазак неких сродника или пријатеља. Капер га ослобавља, али наизади на врло хладно и неповерљиво држање. Како се доцније показало, овај је Кошутовац мислио за њега да је какав аустријски тајни полицајац, упућен у Београд да мотри на многобројне мађарске емигранте „четрдесетосмаше“. Још исто вече, наставши међу емигрантима неког давнашњег пријатеља, имао је прилике да се увери, да је у Београду збиља било доста конфекционата, послатих од

војних команди у Петроварадину и Земуну, а који су врло често ишли у стопу за појединим емигрантима.

Сутрадан стари шерет Стева, момак у „Зданију“ још рано у јутро занима Капера својим „немачким“ језиком; већ је дигао руке од тога да од овог зналаца Гетеовог језика добије разумљив одговор на српском језику. Стева му помаже при облачењу и при том тражи од њега лекарски савет. Мучи га маларија. Увртео је себи у главу, да је његов хотелски гост неки угледни „хеџим-баша“, па би од њега хтео неку бесплатну „консултацију“. Бајаги је консултовао свих петнаестак на Западу школованих лекара, колико Капер вели да их је онда било у Београду, а да му је сваки рекао нешто друго. Утисак што га сутрадан у јутро на Капера чини београдска улица још је живљи и дубљи. Вели да се у том шаренилу различитих трговина, ношњи, каравана из унутрашњости, хепенака, језика и нареција осећа као усред какве бајке из Хиљаду и Једне Ноћи.

Посматра цењкање између неких Срба коњаника и Турчина трговца; час се погађају око неког ханџара, час опет око неког феса, па онда око неког појаса. Затим тучу између млекара и Циганина, који је бајаги хтео да купи две оке млека, тражио четврт оке да „кошта“, попио, па затим рекао да неће да купи, јер „не ваља млеко“. Ствар се свршава полицијом.

Капер одлази пут „Бит-Пазара“, тадање турске чаршије да потражи свог новосадског познаника, Уста-Хасана лулерију. Упознавши се с њим код „Беле Лађе“ у Новом Саду му је Хасан рекао, да се распита само за „Цинцири-Цамију“ („Циганску Цамију“), да га у том крају свако дете познаје. Успут му се придружио неки дечко, Јеврејин Моша, који ће Каперу за све време бављења у Београду бити „чичероне“. Моша га води на Дорћол где се налазе Хасанов стан и радионица. Пролазе поред „Пиринчане“ у оно време још врло обилних остатака некада велике и раскошне палате принца Евгенија Савојског, а по чијим су се још несрушеним сводовима сместили обућари, ћеваније и т. д. Уста-Хасан врло лепо дочекује госта Западњака и по старом адету га одмах и дарује неком лепом лулом. Ево неких одломака из његовог разговора, вођеног на српском језику, којим Уста-Хасан врло лепо влада:

— Е, па комшија, како ти се свиђа у Београду? Јели да је све друшће него што је у нашим швајцарским варошима преко?“

Уверавао сам Хасана, да сам очаран ненавикнутим сликама и шароликошћу живота у Београду.

— Јес', код нас у Београду имаш вазда шта да видиш. Ту ти се скупљају људи из целог света: Србијанци, Бошњаци, Херцеговци, Црногорци, Грци, Бугари, па и саме Швабе.“

— А одакле си ти, мајстор-Хасане?“

— Јел ја? Ја сам ти рођени Београђанин, одговори Хасан.

— А да ли се по који пут сећаш оних времена кад је Београд још припадао нашем султану?“

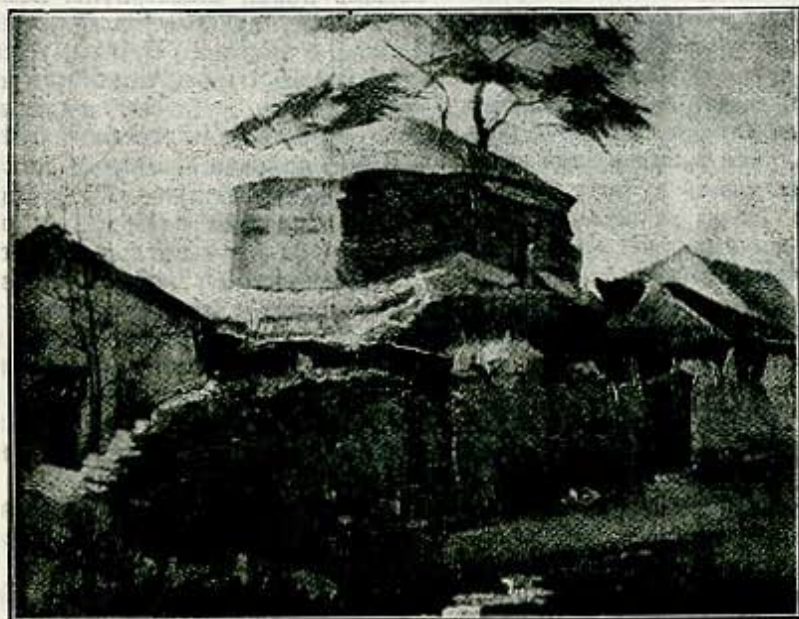

— Па како не бих? Сећам се још врло добро оног доба. Био сам тада дечко. А морао бих се вазда сећати тога и иначе, кад год ти прођем сокацима па гледам око себе.“

— Како то?“

— Па ето, ту на све стране куће, ту лепе башће, а у њима станују Срби, газде су. А доста је тих кућа, у којима бих ја данас био газда, да Алах није другојаче рекао. Ако сам ја данас угледао људеца, мој ти је отац био један од најбогатијих спахија у Београду; врло је добро стајао код паше, а имао је ви-

дурије. Тај ти је човек некад имао 200.000 дуката и четрдесет жена. За време устанка под Карађорђем, Јусуф је у рату све то изгубио, али му је глава остала. Кад је видео да му је глава на рамену, погледао је руке и видео да још могу да раде. Узео је шиљо и стао да крпи ципеле, да би живео од тога. А сад ево по вас дан крпи ципеле и пеза, толико пева, да морам по неки пут да га замолим да стане. Ето и мени крпи ципеле, па кад му за то платим дваес' пара, никад не заборави да ми каже „евалах“ на томе.

Београд из 1850. год.: Турски амам..

ше дуката на претек, него што их данас има по неки имућнији Србин да поједе. Е, променила су се времена.“

— А боли те можда кад прођеш поред какве куће или баште, која је некад била твог оца, па кад помислиш да данас мораш да радиш да би живео?“

— Боли? Јок. Да Алах није тако хтео, тако не би било. Све има своје време: и месец и сунце, и дан и ноћ. Ни Србима раније није било боље. Они су нам били слуге, а ми нини господари. Данас су они господари, па би смо ми према томе могли бити њихове слуге. А то видиш за сад још нисмо, а то је већ много милости од Алаха. Ал' тако ти је то. Јер знај: Све је могуће код Алаха: Турчин може да осиромаше, може да изгуби власт; али да он служи хришћанина, то Алах ипак неће да допусти.“

Не могадох не одати признања Хасану на толико философском мирењу са судбином, приметих, да је он у том погледу по свој прилици изузетак међу београдским Турцима.

— Јок зала, рече Хасан — сви смо ти ми такви. Ево мога комшије старца Јусуфа кон-

— А како се, Хасане, слажете са Србима?“ стадох га даље испитивати, — ваљда се чешће посвађате и покарате са њима?“

— Никада! одлучно узвикну Хасан, — баш никада. Живимо са њима у слози и у миру, а имамо међу њима чак и пријатеља. Одлазимо им у кућу, а и они нама долазе. Живимо као добри суседи, јер на крају крајева они нам ипак нису господари. Њина је истина сад ова земља, имају свога кнеза и слушају га, али ми слушамо падишаха у Стамбулу. Њима суди кнез, а нама паша, горе у граду. А и Срби морају још да плаћају данак падишаху. А кад већ и једни и други морамо да плаћамо и да слушамо, један овоме, а други ономе, зашто да се свађамо и да се не слажемо?“

Капер се затим упознаје са старим кондурџијом и некадашњим богаташем Јусуфом, о коме је Хасан говорио. Дивна појава са као снег белом брадом. Позива госта да у вече дође у његову башту да му пева. Знаће, вели и његовог унука, што пева, вели, као булбул у падишаховим вртovima у Стамбулу.

Сутрадан, Капер се спрема да сврши посао, који

је био један од главних циљева његовог доласка у Београд: „Интервју“ са војводом Книћанином.

По страшној врућини Капер одлази са својим неизбежним „ничероном“ Мошом пут Теразија, „крају новог Београда, где станује војвода, као и сав отмени свет“ вели Капер. На улици је у оно време мало пролазника, с обзиром на страшну врућину, али је пуно уличних продаваца, који нуде на продају све и свашта, лимунове, маслине, бозу, шербе, лимунуду.

Успут пролази поред Државне Штампарије (Моша га је водио на Теразије кроз Савамалу), па у свом опису узгред хвали њене типографске производе у техничком погледу, те помиње и све лепши развој „лицеја“, доцније Велике Школе. Много жали, што службена Кнежевина Србија још никако не може да се одлучи да прими Вуков правопис. Сматра подвојеност између Вуковог и предвуковског правописа врло штетном по развој српске књижевности, чији тадањи полет иначе хвали. Описује тешкоће са којима су имали да се боре многи тадашњи наши писци, који су у месту издавача, морали да скупљају претплатнике, „пренумеранте“, па да им после штампају имена на крају књиге. Хвали покушај Милоша Поповића, који је у оно време био основао први зачетак издавачке књижевности у Београду.

Ево како Капер описује Теразије, мислећи при том наравно не само на данашњи главни трг Београда, већ на цео крај око њега:

„...Теразијске су улице широке, леже на висини и на чистом ваздуху, састоје се већим делом из нових и добро грађених кућа, али нису ни изблиза тако живе као улице у старом делу града, нити пружају онако шаролику слику. Једино што би овде могло привући интерес страног посетиоца, јесте стара цамија или, тачније речено, рушевине неке цамије (вероватно мисли на Батал-Цамију)....

„Стадосмо пред неком приземном, готово, малом кућом сличном нашим кућама на имањима ван града, али ипак лепом и симпатичном.

— Ево, господине, овде станује Книћанин, рече ми вођа, — ако хоћеш да уђеш, ја ћу да седнем на овај камен и да те дочекам.

Следеће врло занимљиви опис пријема код војводе Книћанина, о коме се Капер најсимпатичније изражава, и разговора са њим, а на који ћемо се можда другом приликом опширније вратити. Нарочито му се допало, што га је момак одмах увео код војводе без неке нарочите претходне пријаве. Исто се тако чуди што пред војводином кућом нема никакве страже, те иронички вели да се стан аустријских генерала у опште не да замислити без бар два стражара са камом на пушци.

Затим вели:

„...И унутрашњост куће чини исти утисак као и спољашност, а тај се утисак може свести на речи: непретенциозност, чистоћа и ред. По одајама, намештеним западњачким намештајем влада пријатна хладовина. За сад тек имућније београдске породице имају по кућама чисто западњачки намештај, али све

је то скромно и не прелази границу онога што видимо по становима имућнијих паланчана по Средњој Европи: Сто, столице, канапе, неколико већих огледала у позлаћеном оквиру, завесе од финог муселина и свршено.

„Слуга ме уведе у суседну собу. На миндерлуку покривеном ћилимима, баш према вратима, седео је крупан и плехат човек, у скромном плавом оделу, са широким појасом око бедара, из кога су извиривала два сребром окована пиштоља. На глави му је висок црвени фес са дугом свиленом кићанком. Прекрстио је ноге и био је изуо ципеле, које су лежале поред миндерлука. Баш је приносио устима крупну ћилибарску „муштиклу“ дугог чибук. У његовим бујним, умним и, може се рећи племенитим цртама било је нечег толико природног и љубазног, да вам је тај човек на први поглед морао бити симпатичан. То је ето био војвода Книћанин, код кога вас овако уведе без пријаве. Ко је год видео Јовановићев портрет војводице, мора га по њему познати на први поглед међу стотинама.

Предадох му писмо, што ми га је за ње био написао један од најбољих његових официра. Книћанин прелете писмо и позва ме да седнем поред њега на миндерлук. У тој соби, која је овом српском генералу и сенатору по његовом казивању била најмилија у целој кући, осим тога миндерлука није било никаквог другог намештаја.

— Дакле као што видим из писма, ви сте „Чек“, — рече ми Книћанин, савивши писмо и подоживши га поред себе на миндерлук.

— Рођен сам у близини Прага.

— Е, онда сте ми двоструко добро дошли, — настави генерал и одмери ме пријатељским погледом. — „Много волим ваше земљаке. То је и паметан и вредан народ, од кога и ми још можемо много којечему да се надамо. Чеси се старају о свему и труде се све да науче. Они све раде главом, умом и пером, на вреде да се ми остали Славени на њима учимо.

Сматрао сам да не смем остати дужан одговор на толике похвале моме народу, те користих прилику, да топлим речима истакнем јунаштво и храброст Книћанинових суграђанина.

Книћанин је пажљиво саслушао овај мој отпоздрав, који сам се трудио да изговорим на што правилнијем српском језику.

У даљем току разговора, који, као што већ рекосмо нећемо, бар овом приликом, изнети у целисти, Книћанин изражава бојазан, да ли Чеси од силног учења и умног рада нису заборавили да ратују. Те вели да се боји да се они не утопе у немачком мору. Вели, да би се Чеси требали преселити на Балкан „где би и за њих било још доста земље и где би могли да остану Славени“.

Из даљег тока разговора, о Каперовим преводима из наше књижевности, о народним песмама, о

Вуку и т. д., види се да је војвода Книћанин имао врло много разумевања за народну просвету. Између осталог разговара се о минулом рату, у коме је на челу србијанског помоћног одреда и додељених му јединица играо важну улогу. Интересантно је мишљење Книћаниново о противницима: Најсимпатичнији су му били многобројни добровољци Пољаци у маџарским редовима, за које вели да су били јунаци и витезови. Од противничких ђенерала највише хвали Бема, Пољака по народности. За Перцела вели да је крволок, за Месароша, да је био „обичан наредник у ђенералској униформи“. За Кошута вели, да је глава која зна шта хоће, али не зна шта треба да уради, да то постигне. За чистокрвне Маџаре војнике, вели да су иначе доброћудни и да су се као заробљеници увек брзо спријатељавали са његовим војницима. Најфанатичније противнике пак налазио је међу Немцима добровољцима.

Веле да су му једном привели неког заробљеника, младића, некаквог новинара или књижевника из Северне Немачке. Био је наредио да се доведе у његов шатор, „јер је хтео да чује, шта Немци говоре о нама“. Питао га је, зашто се као Немац бори на страни Маџара, а против нас. А он је преко тумача одговорио: Борим се прво за слободу, а затим се борим против вас као Славена, јер су Славени противници Немаца. Книћанин вели, да је преко тумача од-

говорио да буђење Славена никако није у опреци са даљим развојем и ширењем немачке културе, коју, вели, и Срби поштују. Затим је наредио да се тај младић пусти у слободу, саветујући му да се бори пером, а не пушком. Осам дана доцније виђен је опет у борби, а војводици војници говоре да је и погинуо.

Посета код Книћанина и главна тема разговора том приликом — народне песме и српска историја, као и патријархално гостопримство, што га је видео на дому војводином, побудили су Капера, да читаву главу свога путописа посвети Краљевићу Марку, песмама и легендама о нашем народном јунаку.

Приликом разних посета — а Капер је имао прилика да поред српских залази и у турске и шпаньолске куће, све наново хвали патријархалност српског дома.

Пред крај путописа налазимо врло интересантан опис београдске тврђаве и посете код турског паше. Но о томе други пут.

Данас, кад се остварило оно, што је овај наш несебични пријатељ још пре осам деценија назирао, кад је Београд стварно постао престоница велике и уједињене Југославије, утисци овог нашег пријатеља, срдачни а при том неизвештачени, остављају нарочиту драж на сваког који их прелистава и мисли су, а леп прилог грађи за историју Београда.

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ ИЗ КОМУНАЛНЕ И СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ:

Д-р Драг. Радишић

Питање социалног и здравственог старања у општинској политици**„Доброћинство“ и „старање“. — Упоредни преглед буџета бечке и београдске општине.**

Пре шест стотина година, занимајући се проблемом друштвене организације, културе и социалног благостања, Жан-Жак Русо је рекао да не може бити среће тамо где на квадратном километру живи двадесет хиљада људи. Он је мислио на Париз, који у његово време није био ни из далека оно што је данашњи главни град Француске, када су велике вароши Европе биле десет пута мање него данас, а велики градови Новог Света обична села. Егзалтирани поборник враћања природи, аутор „Друштвеног Уговора“ и „Емили“, јасно је увиђао још тада да груписање великих маса становника у градове повлачи неизбежно један низ социјалних проблема у вези са друштвеном заштитом слабих и небринутих слојева друштва.

Разуме се да су са циновским порастом европских градова, као последицом индустријализације земаља и политичке централизације њихове, и питања социалног живота постала све многобројнија и сложенија. Омогућити на релативно малом простору великих градова не „срећу“ него обичну, снажну егзистенцију масама њиховог становништва представља, већ и тако укупно узевши, крупан проблем. У најновије време, т. ј. после историјских догађаја и светског рата 1914—1918, у целој Европи се осетио наглог прилив сеоског и маловаршког становништва у велике градове. У овоме моменту и на овоме месту није потребно улазити у многобројне разлоге који тај прилив изазивају. Довољно је то констатовати, као опште познату чињеницу. А познато је, исто тако, да је тај прилив изазвао одмах и консеквентно многе тешкоће: прву и основну — која још није ликвидирана — оскудицу станова, и врло велике кирије, као природну последицу велике тражње и никакве понуде станова — нарочито у прво време. Међутим, социјални проблеми и тешкоће увек су у чврстој међусобној и врло осетљивој вези; поремећаји на једној страни изазивају неизбежне реперкусије на другој. Оскудица у становима створила је борбу између власника и закупца, незадовољство и једних и других; уз то бесправно заузимање општинског земљишта од стране оних који су остали без крова; подизање трошних, нехигијенских домова, и доцније сукобе из-

међу општинама и „сопственика“, приликом регулације, експроприсања и ограничавања реона.

У даљој, али увек важној вези са овим појавама, избијају на површини тешкоће око здравственог старања у комуналној политици: снабдевање становништва добром водом по периферији, где водоводна мрежа није спроведена; одстрањивање и затрпавање бунара који су загађени; опречавање оболевања од заразних болести и евентуално епидемије. Кад би се хтело могло би се показати да свака појава у социјалном животу има утицаја и на све остале.

Зато треба, како при третирању тако и решавању ових питања, водити врло много рачуна о њиховој деликатној природи и узajамним врло тесним везама.

Том приликом увек и неопилазно наилазите на питање оних који су небринуте, непросвећене, без крова, без хлеба, без рада, — једном речју, без услова за егзистенцију и напредак, дакле на сиротињу. А не је увек много; и она је, по оној мало грубој речи народној, „тешка и Богу и људима.“ Тешка је зато што је тешко питање како ће јој се обезбедити живот на који „има права“, али за који нема средстава.

Гро сиротиње у модерном друштву чине „мануелни“ радници, они који су упућени на зараду коју добијају за свој физички рад. Они су, природно, упућени на живот у великим градовима, где су технички радови највећи и најразноврснији. Али зарада коју они добијају за свој рад има, од прилике, три степена висине. Она је или испод т. зв. „минимума за егзистенцију“, или је равна томе „минимуму“, или је нешто већа. Много већа није никада. Само у последњем и претпоследњем случају раднику није потребна помоћ, јер није у бедн. Али су и ти случајеви условљени нормалним током рада и предузећа. Чим се радник разболи, он не може имати прихода од рада, ма да му је онда још потребнији него иначе. Значи да је он у сваком таквом случају упућен на помоћ. Али не само тада. Свака индустријска грана не напредује подједнако у свако доба. Настају momenti слабије тражње извесних продуката, што повлачи слабију продукцију, и редуцирање радне снаге. То су momenti када

је једна маса радника осуђена на беспослицу из спољних узрока. У том случају радник је опет упућен на помоћ. Само под претпоставком да је радник имао нешто већу зараду од минимума за егзистенцију, могло би се узети да он једно време, у болести или беспослици, може живети од евентуалне уштеде из раније. Јасно је, међутим, да та уштеда не може бити велика, ни трајати дуго. Ако је, на пример, његова дневница била 60 динара, а дневни издатак по ономе „минимуму“, 50 — он је у најбољем случају могао уштедети дневно 10 динара, или 300 динара месечно. Тих 300 динара си ће у случају болести исцрпети за 6 дана, не рачунајући да су тада, због болести и потребне напавке лекова, његови дневни издаци већи од 50 динара. Ако би беспослица трајала само месец дана, било би му потребно (30 x 50) 1500 динара, па да је преброди; а то представља утрошак суме коју је он, евентуално, могао уштедети за време од шест месеца. Не постоји, дакле, никаква повољна сразмера између могућности уштеде код мануелних радника и сиротиње према евентуалним издацима од болести или беспослице. Зато је сиротиња, која живи од физичког рада, једноставно и редовно упућена на помоћ од друштва.

Та помоћ има два типа и појављује се у два вида, од којих је један старији, а други млађи; први је претежно индивидуалног карактера, изазван моралним побудама појединаца; други је колективне природе, и мотивисан социалном нужношћу. Први, некада једино познати облик помагања сиротиње било је **добročинство**. Потичући из сажаљења, из етичких побуда, несумњиво увек потребних и цењених, добročинство је и данас једино познати облик социалне помоћи на Истоку, у земљама патриархалних односа и патрифицираних традиција. Оно се, разуме се, не искључује нигде, као хуманитарни фактор, апсолутно нужан у друштвеној заједници људи. Али у модерном друштву, у одвећ компликованим односима, у центрима појачане борбе за опстанак, оно је, исто тако, апсолутно недовољно као облик социалне помоћи. Пре свега зато што је необавезно. Регулисање свих друштвених односа природно је изазвало и регулисање социалне помоћи небрижљивих, нарочито тамо где је сиротиње много, а борба за опстанак оштра. То су модерне, западне државе, а у њима центри индустриског живота и радничког становништва, т. ј. велики градови. Постепено се, дакле, прешло на стварање облигатног, колективног и законом регулисаног помагања сиротиње. Резултат те идеје је и цело радничко законодавство у земљама западне Европе, која је код нас новијега датума, а у земљама европског и азијског Истока у главном не постоји још ни данас.

Професор Д-р Јулиус Тандлер, један од угледних чланова бечке општине, у својој књижици **Добročинство или старање (Wohltätigkeit oder Fürsorge?)** издатој у бечкој социјалдемократској књижици, 1925, подвукао је јасну, маркантну разлику између добročинства и социалног старања или заштите као принципа социалне политике. Између осталог, он каже: „Добротвор је одговоран само себи, и никоме више. Његова акција потиче из његова доброг срца, његових обзира, диктираних чистом човечношћу да помогне, како он то схвата и сматра за правило... Он, од случаја до случаја бира коме ће учинит добročинство. Он није везан никаквим законом друштва. Добро дело је често индивидуална радња, за коју онај, који чини, одговара само себи.“

„Сасвим нешто друго је старање“, каже Тандлер. „Он је пуномоћник друштва, према томе је друштву и одговоран за своја дела и поступке.“ Даље, аутор сасвим правилно представља и разлику у односима између оних који дају и оних који примају помоћ у облику добročинства или у облику друштвене помоћи. У првом случају онај који даје чини то по својој слободној вољи, и баш зато онај који прима треба да му буде захвалан. У другом случају онај који даје има **дужност** да то чини, јер он даје помоћ коју је цело друштво загарантовало једном свом члану у предвиђеним случајевима, и на коју онај који прима има права.

Једном речју, модерно друштво не одбацује добročинство; али је принуђено да, с обзиром на велики број сиротиње, незбринутих људи и жена, незаштићене деце, организује друштвену или јавну помоћ и да је загарантује законом, стављајући је на принудно-правну подлогу.

Као у свима крупнијим питањима, и у питању социалне политике, социалног и здравственог старања, држава и општина морају колаборирати и делиће терете који се тиме намећу.

Не треба заборавити да наше друштво већ врло брзо напушта облике патријархалног живота, и да у томе Београд, као престоница земље, још и јако предњачи. Од једне балканске паланке, тако рећи, пре четрдесет година са примитивним и патријархалним животом, Београд је пре двадесет година већ био један од главних центара на Балкану, као престоница Србије. После рата, као престоница Југославије, он улази све више у ред великих градова Европе. За само последњих десет година његово становништво се утростручило. Његов реон који се пре тридесет година простирао на пола километра иза „Славије“, данас обухвата Чукарицу, Топчидер и Раковицу с једне, и Вишњицу с друге стране. То нагло ширење биће још евидент-

није кад везе са Земуном и Панчевом (преко пројектованих и већ почетих мостова) буду згодније и тешије. Није нимало фантастично ако се каже да ће кроз идућих десет година Београд бити једна велика европска варош, уз то на једној од најзначајнијих географских тачака. Центар политичког и економског и културног живота, он природно постаје све интензивнији центар општег друштвеног живота, са свима проблемима који се јављају упоредо са тим, и са све већим разликама између богатих и сиротних, збринутих и незбринутих, — лицем и наличјем друштвеног живота.

Београдска Општина треба, и мора, водити рачуна о том факту. Раније, при општини београдској постојало је тако звано „сиротињско одељење.“ Доцније, под императивном околности, оно је проширено у Социјално одељење општине, које је водило бригу о сиротињи, издавањем тренутне и сталне помоћи, о занатским школама и културно хуманим установама, као што је Дом Стараца и Старица, колаборирајући са другим установама за јавну заштиту и помажући многобројна хумана, просветна и културна удружења. Али, због изванредних прилика које, природно, наступају после рата, због већ поменутог наглог ширења престонице и необичног пораста становништва у Београду, линије социјалне политике у Београдској Општини нису биле довољно изражене, јавна помоћ коју је она указивала имала је један мешовит карактер полумилостиње полустарања; средстава није било довољно, а у колико их је било, нису употребљавана најрационалније и, због тога, нису била ни најефикаснија. Уопште, због недовољно јасног схватања важности коју здрава социјална политика у једној општини има, она је досада остајала у позадини, у другоме плану, са недовољно средстава и прилично примитивном организацијом рада.

Сматрам да један компаративан преглед буџета за соц. политику бечке и београдске општине, за ову годину, неће бити некористан за ориентацију оних које ово питање интересује.

Укупан буџет бечке општине износи 493, 652.940 шилинга.

Од те суме, буџет за Санитет и Социјалну политику је 102,528.830 шилинга, од чега јеотирано на:

	шилинга
1.) Старање за одрасле	28,169.100
2.) Старање за децу и младеж	26,941.370
3.) Санитет	29,536.270
4.) Старање за оне који су остали без рада	12,971.980
5.) Разне помоћи	636.710
6.) Гробља	4,273.400

Или, укупно: 102,528.830

Рачунајући аустриски шилинг само по осам динара укупни буџет бечке општине износи: 3.949,223.520 динара, а буџет за социјалну политику и здравље 820,230.640 динара, што би значило готово четвртину целокупног буџета.

Међутим, укупан буџет расхода београдске општине за исту годину представља цифру од 330,150.750 динара, а буџет расхода за Санитет и Социјалну Политику износи:

	динара
1.) на личне расходе Санитета	1,322.152
на личне расходе у Соц. Политици	133.400
2.) материјални расходи С. Политике	6,893.880
материјални расходи Санитета	3,055.000

Укупно, дакле: 11,404.432

Јасно је да та апсолутно велика разлика у буџетима бечке и београдске општине мора постојати, јер је Беч одприлике десет пута већи од Београда (2,500.000 становника, према округло 250.000 у Београду). Да би се права и стварна разлика између Беча и Београда, с обзиром на висину целокупног буџета његовог и буџета на санитет и социјалну политику, могла представити, потребно је избрисати разлику између величине ових градова, т. ј. смањити бечки општински буџет на десетину.

То би изгледало овако:

Целокупан буџет бечке општине био би: 399,924.352 динара; што би значило, да он, релативно узевши није већи од буџета београдске општине, односно да бечки грађани нису оптерећенији него београдски, пошто је буџет прихода београдске општине предвиђен са 330,150.750 динара.

Али је знатно упадљивија разлика кад се, са свима потребним резервама, упореде издаци које бечка општина чини на Санитет и Социјалну политику укупно са онима које

чини Општина Града Београда, такође укупно, и у исте сврхе.

Као што смо већ поменули, бечка општина на тај циљ даје скоро четвртину свога укупнога буџета. У Београду се међутим на социјално и здравствено старање не даје ни пуни двадесет и пети део од укупнога буџета (11,404.432 динара од 330,150.750 укупнога расхода). Кад, по пређашњем примеру, смањимо цифру бечкога буџета на социјалну, јавну помоћ, десет пута, добијамо 82,023.064 динара. Толико, дакле, бечка општина уноси у свој буџет за социјално старање у разним облицима на 250.000 својих становника; док београдска општина за **исти** број својих становника троши 11,404.432 динара. То ће рећи да Беч пружа својој сиротињи **седам** пута више помоћи него што то може чинити бео-

градска општина, према своме буџету, за своју сиротињу.

Београд се не може одмах изједначити са Бечом ни у овом, као ни у многим другом погледу. Али овај упоредни преглед цифара може послужити за јаснију слику колико су социјални проблеми који стоје пред општинским управама великих градова важни и колико се узимају озбиљно.

Данашња општинска управа Града Београда, која својим новим Статутом реорганизује општинску службу створила је и нарочито одељење за **социјално и здравствено старање**, које ће по свему бити на висини модерних социјалних задатака у комуналној политици престонице.

Јер, више него друге установе, општине морају ићи са својим временом.

Владислав Миленковић, новинар.

Привредно подизање градова

Привредни развитак једнога града, зависи, поред осталог, и од тога у колико се и како о томе стара његова комунална политика. Општине, нарочито великих градова, имају знатног интереса да унапређују привредну радност свога подручја. Тиме већ оне стварају услов за извршење свога задатка на пољу свестраног развијања и унапређења свих потреба савременог и напредног градског живота. Градови, привредно развијени, одбацују веће приходе; њихова привреда је стални извор прихода; од активности привредне радности зависи умногоме и напредак самога града.

У општем систему унапређења привредне радности комунална политика своју акцију на овом пољу врши углавном у форми давања разних повластица, које представљају одступање од утврђених норми. Те повластице могу бити разноврсне. Оне су одређене намером до које се висине и у ком правцу жели развијати градска привредна радност. Најчешћи пример ових повластица са којим се сретамо готово код свих великих градова јесте уступање општинског земљишта по нарочито повољним ценама, а негде је то чиниено и бесплатно. Друга, такође, честа повластица јесте, јевтиније снабдевање водом, електриком, гасом, даље јевтиније везивање канализације и, најзад, давање кредита под повољнијим условима од стране градских штедионица. Затим долази низ повластица у погледу свих општинских оптерећења, као и повластица у погледу плаћања терета. Овде се нарочито полази са гледишта, да се робни промет у граду и ван њега учини што јачим и слободнијим, као и то, да се градска прерађивачка привреда обезбеди што јевтинијим снабдевањем свима потребним средствима рада, а нарочито сировинама. То су углавном мере које комунална политика предузима у циљу унапређења привредне радности. Привредна физиономија једнога града умногоме зависи од тога у колико су ове мере за унапређење предузимане систематски и плански.

Општина, као основно управно и привредно тело, може много да допринесе унапређењу привредне радности свога подручја. И на њу, као и на државу, после рата у погледу старања за унапређење привреде постављају се шири задаци. Истина, ова питања редовно повлаче собом и велике тешкоће, које долазе отуда што су сва она у најтешњој вези са финансијском политиком једнога града. Али то здрава комунална политика узима у обзир будућност, која јој често пута у врло малом размаку надокнађује учињене уступке.

У овом погледу нарочито су велике тешкоће после рата. Оне су у многоме допринеле да се комунална политика на пољу унапређења привредне радности није могла афирмисати у пуној мери.

Код нас се у последње време показује велико интересовање појединих градова да у свој реон привуку што више индустријских предузећа и, на тај начин, појачају привредну активност града. Тако је пре извесног времена општина у Суботици донела одлуку да земљиште у своје реону уступи за подизање индустријских објеката по нарочито повољним ценама. Овоме су следовали и други градови. Карловац је својом активном политиком привукао кожарску, текстилну и дрварску индустрију. Вараждин је у овој години привукао на своју територију предioniцу свиле која ће упослити око 300 радника. Сада се ради и на подизању фабрике шећера, што би повољно утицало на развој пољопривредне производње у околини. Активну политику потпомагања привредне радности води и сплитска општина и т. д.

Политику привлачења индустријских и других привредних предузећа на овоје подручје водили су и воде сви већи градови. Таквом политиком стварају се велика концентрисана насеља у којима задаци комуналне политике постају многоструки. Али исто тако развија се и велика привредна активност која одбацује приходе и даље омогућује извршење свих тих задатака, које су на комуналну политику поставиле увећане потребе града.

Да наведемо за ово један пример. Когод је путовао Србијом последњих година морао је уочити појаву назадовања многих вароши, о варошицама и да не говоримо. Ту долазе у првом реду она места чија привредна основа почива на пољопривреди, трговини и занату. Пољопривреда је већ дуже времена у кризи па, према томе, страдају и трговина и занат. То изазива умртвљење привредне активности што има даље за последицу слабљење и парализање и осталих манифестација јавног и културног живота једнога града. Међутим, у сасвим другом су положају они србијански градови у којима је развијено и нешто индустрије. У њима се осећа већа привредна активност и већа живост. Ово смо само узгред напоменули да би се јасније видела важност комуналне политике у области привлачења и унапређења привредне радности.

У најновије време Загреб је на овом пољу показао врло велику активност. Општински одбор, схватајући важност даљег привредног развијања и напредовања Загреба, узео је

иницијативу да се проуче све могућности и средства која комунална политика града Загреба може предузети у циљу унапређења привредне радиности. Одбор је у ту сврху дошао у везу и са представницима привредних кругова, те се овога момента приватна и комунална иницијатива града Загреба налазе на заједничком послу око проучавања мера које Општина може усвојити и спроводити у корист унапређења привредне радиности града. Свакако је од интереса да се дотакнемо и интересантнијих детаља ове акције, јер ће ова несумњиво дати подстицаја и другим градовима, који треба, такође да мисле и раде на унапређењу радиности свога подручја.

Позабавивши се питањем унапређења привреде општински одбор је затражио, као што смо рекли, и мишљење привредних кругова. Да би се то мишљење могло створити Комора за трговину, индустрију и обрт у Загребу приредила је анкету код привредних кругова. На основу добијеног материјала Комора је израдила свој мемоар, који садржи низ жеља привредних кругова, а које би општинска управа имала да прихвати и унесе у програм свога рада на унапређењу привреде. Жеље привредника подељене су у три дела и то: олакшице за индустрију, трговину и занатство. Главни захтеви јесу: **за индустрију:** 1) одредити терен у регулационом плану града Загреба за индустријска насеља; 2) предвидети у одређеном терену већи комплекс градског земљишта; 3) израдити правилник о јефтиној продаји градских парцела индустријског реона града Загреба за подизање творничких објеката; 4) предвидети давање јефтине кредите из Градске Штедионице за индустријске инвестиције; 5) Снизити таксе за прикључак и потрошњу воде, плина и електрике, као и за прикључак канала; 6) Снизити трошкове градских комисија у вези са подизањем и дограђивањем творница; 7) Укинути све запрете увозу робе у град Загреб, које имају прихитивни карактер, јер сметају путем репресалија пласману наше робе у осталим местима наше државе; 8) Предвидети у регулационој основи града Загреба јефтине градске парцеле за изградњу радничких станова; 9) Увести радничке трамвајске карте за индустријске раднике свих категорија без обзира на удаљеност становања од творничких уређаја; 10) Снизити градске таксе за индустрији потребна превозна средства (автоколице, аутомобили, теретни трицикли и т. д.); 11) О градском трошку инсталирати на

Јелачићевом Тргу, главној жел. станици и на свима главним прилазним улицама у град Загреб сталну светлећу рекламу: „Купуј домаћу робу“; 12) Уредити прилаз и осветлење код индустријских насеља. **За трговину:** 1) Снизити таксе за струју, воду и плин за осветлење локала; 2) Предвидети олакшице за светлећу рекламу; 3) Снабдети јачим електричним светлом све трговачке улице у Загребу; 4) Одобрити рекламу преко улице без таксе; 5) Снизити таксе на трговини нужна прометна средстава; 6) Снизити таксе на прикључак водовода, плина и електрике. **За занатство:** 1) Одредити терен у регулационом плану града Загреба за занатска насеља; 2) Израдити правилник о јефтиној продаји градских парцела занатског реона града Загреба за подизање занатских радионица, а напоље грађевне струке; 3) Предвидети јефтине занатске кредите у Градској штедионици; 4) Укинути уобичајене режијске радове града на властитим објектима; 5) Побринути се за одговарајуће смештање шегрта; 6) Снизити калдрмину на занатски алат и сировине; 7) Снажно снизити таксе за струју, воду и плин искоришћаваних у занатске сврхе; 8) Предвидети у градском буџету одговарајућу своту за издржавање занатских течајева; 9) Донети споразумно са Комором за трговину, обрт и индустрију правилник о пекарском и месарском занату поглавито с обзиром на продајну цену и т. д.

Сем овога, налази се велики број захтева који се односе на снижавање свих општинских такса. Постављено је укупно 65 захтева.

После овога општински одбор је желео да у погледу горњих захтева спроведе анкету у најширем кругу привредника. Та је анкета ових дана и одржана. На њој су до детаља испитани захтеви, формулисани од стране загребачке коморе, па су неки измењени, а многи допуњени и прецизније формулисани. На тај начин дошло се до једне јединствене основе за деловање комуналне политике на пољу унапређења привреде. Ова основа је предата општинском **Привредном Одбору**, који је основан пре кратког времена. Овај је одбор сада, подељен по разним стручним секцијама, испитивати могућности и предлагати мере за спровођење програма. Сигурно је, да ће се дејство ове акције загребачке општине убрзо осетити благотворно на привредни развој и напредак Загреба. Уверени смо, такође, да ће овај рад заинтересовати и друге градове, јер се већ поодавна ушло у период, који на пољу привредне активности, поставља знатне захтеве на комуналну политику.

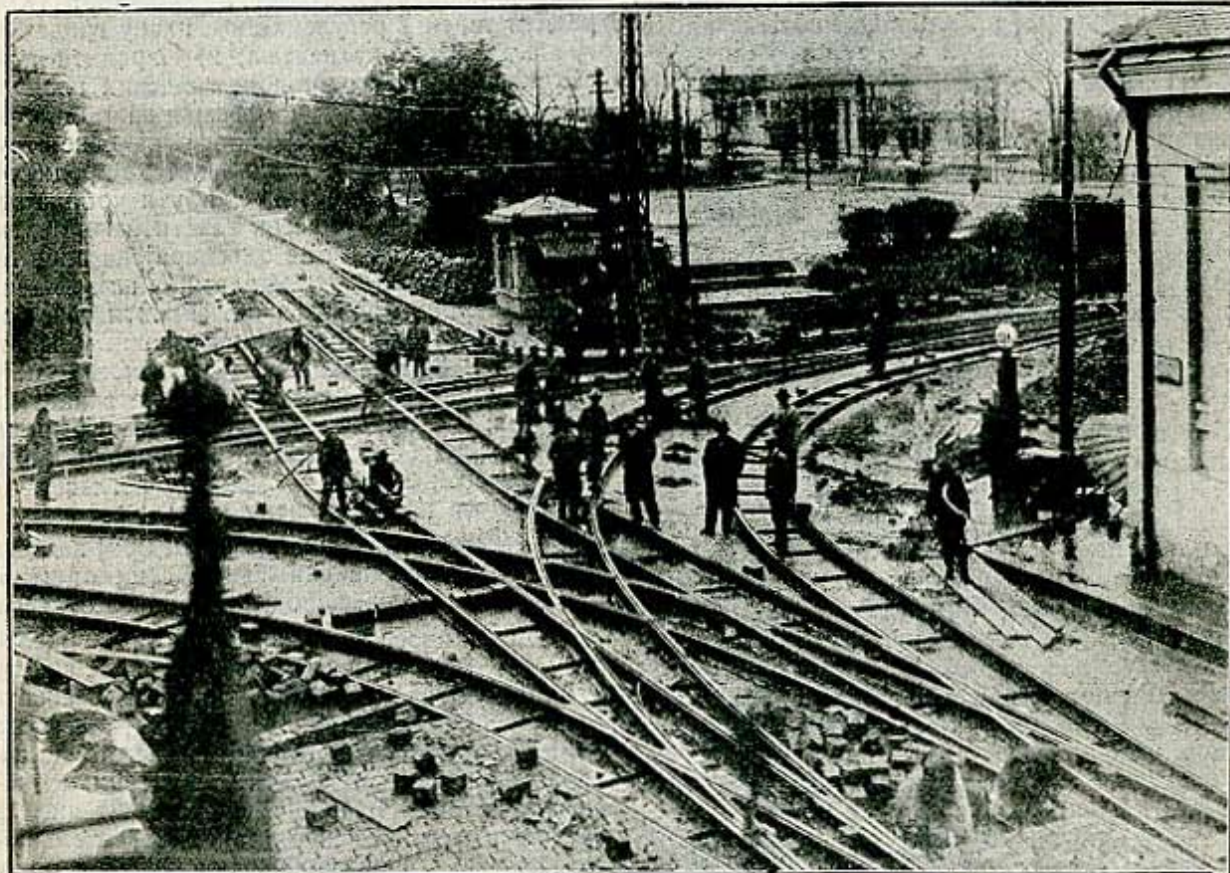
Инж. Ал. М. Дојчиновић
шеф трамвај. саобраћаја Београда

Трамвајско раскршће „Српски Краљ“

Саобраћајно-Трамвајско Одељење Дирекције Трамваја и Осветлења Општине Града Београда завршило је 20. пр. м-ца изградњу и постављање четворогубих дуплих трамвајских колосека на раскрсници „Српски Краљ“, који је за данас највећи објекат ове врсте у

Целокупан колосек лежи на бетонској подлози и подливен је асфалтом специјалне тврдоће и еластичности, у слоју од 2 до 6 см. дебљине. Саставци су швајсовани по алумино-терминском поступку.

Сечење, бушење и кривљење шина, врше-

Београду, а који по сложености своје конструкције спада у ред најкомпликованијих и најтежих раскршћа у опште.

Ово трамвајско раскршће састављено је од: 2 трипле и 4 обичне скретнице (свега 10 скретница) и 9 крстова, од којих су 5 у кривинама, а четири у правцу.

Све ове скретнице заједно са крстовима, свима кривинама и међуправцима сачињавају дужину од преко 500 м. трамвајског колосека (1.000 метара шина) и захватају релативно кратак простор од непуних 1250 м² површине, између Реалке, „Српског Краља“ и оба Калемегдана, што се лепо види из слике Бр. 1.

но је ручним и механичко-електричним путем, те захваљујући томе, као и пожртвованом дано-ноћном раду радништва и стручног особља Дирекције Трамваја и Осветлења, цео објекат је монтиран тачно за 8 дана и поред прекида услед кише и рђавог времена, које је извесних дана пратило извођење ових радова.

Тежина целокупна свих скретница, крстова и шина овог трамвајског раскршћа, износи око 60.000 кгр. челика у приближој вредности од Динара 350.000.—; копање старе калдрме, израда нове бетонске подлоге, канализације и нове калдрме, износе око 150.000.— динара, што са горњом сумом износи округло 500.000.— динара.

Сви ови објекти израђени су прошле године према пројектима Дирекције Трамваја и Осветлења у највећој чешкој ливници гвожђа и челика: „Витковиц“.

Извршењем радова руководили су инжењери Д. Т. и О. Г. Б. Ал. Дојчиновић и Свет.

Душанова, добити још и две унутарње мање кружне линије: а.) Калемегдан—Теразије—Лондон—Железничка Станица—Пристианиште—Калемегдан, и б.) Калемегдан—Теразије—Краља Александра ул.—Жагубица—Душанова—Калемегдан.

Марјановић, а целокупно радништво стручно и обично било је састављено искључиво од нашег домаћег људства упосленог код Д. Т. и Осветлења.

Изградња овог трамвајског раскршћа захтева и дуплирање трамвајске пруге према Сави као и према Дунаву, што ће се највероватније у току идуће године почети и изводити, тако да ћемо на овај начин, поред велике спољне кружне трамвајске линије Бр. 2. Душанова — Сава — Славија — Жагубица —

Овим унутарњим кружним линијама, Теразије добивају директну и краћу везу са Карађорђевом улицом с једне стране, и са Душановом улицом с друге стране, чиме Теразије постају још већи трамвајски центар, а пруге Бр. 2. и Бр. 1. растерећују се од претрпаности која данас у неколико на њима влада, нарочито у времену најјачег и највећег саобраћаја (у јутру, у подне и у вече).

Богомир А. Богвић, адвокат О.Г.Б.

Службена тајна

Кривична одговорност државних и самоуправних службеника за њено откривање

Као и сваки појединац тако исто и Држава и Општина имају по некад интереса, да извесне радње, које се обављају у кругу њихове надлежности не добијају свој публицитет и остану као службена тајна за сва она трећа лица, која у обављању ових послова нису учествовала.

Да би један посао Државне или самоуправне власти по закону могао бити изведен, често је пута потребно, да се он обави на такав начин и у таквом облику, да до извесног момента или за свагда остане као тајна за све оне, који у његовом извођењу нису учествовали.

Да би Држава обезбедила себи тајност оваквих радњи на којима њени органи сарађују, још најстарији законици прописивали су велике казне за све оне службенике који би се о чување ове тајне огрешили и тиме учинили, да она дође до сазнања трећих лица.

Тим законским прописима у ред чиновничких дужности уведено је и чување овакве службене тајне у свима оним случајевима кад то интерес службе захтева, без обзира да ли се ти чиновници налазе на највишем или најнижем положају.

Прописујући за то казну Држава хоће да обезбеди и себе и оне који су поверени њеној заштити, од властитих својих органа, јер се повредом службене тајне угрожава и друго какво правно добро, било појединаца било заједнице, те стога у овим случајевима није довољна дисциплинска казна.

Одредбом § 117. казненог закона за Краљевину Србију чување службене тајне ограничено је било само на чиновнике с тим да тајна треба да је дотичном чиновнику поверена по његовом службеном звању или у каквом специјалном циљу, и да је таква, да закон или интерес службе захтевају, да се она другима не открива.

Такође је у томе законском пропису, за кривичну одговорност учиниоца, било потребно да се утврди његов умишљај т. ј. његова свест, да он открива званичну тајну, која му је поверена по звању или нарочито и да интерес јавне службе или закон захтева чување исте у тајности.

Исто тако наш стари казнени закон предвиђа казну за чиновника, који какав службени поверени му акт или докуменат на штету онога кога се тиче другоме против дужносно саопшти.

У оба ова случаја законодавац је за ово откривање тајне прописао казну затвора до године дана. У случају пак да се утврди да

је откривање тајне чиновник учинио злонамерно, законодавац за Краљевину Србију предвидео је да се таква дела казне затвором од две до пет година.

По Закону о Сузбијању Злоупотреба у Службеној Дужности који је ступио на снагу на дан 18. априла 1929. год. а којим је уведена у живот одредба § 401. новог казненог закона за Краљевину Југославију, чување службене тајне је такође предвиђено, али се редакција овог законског прописа знатно разликује од оне напред поменуте у нашем старом казненом законнику.

Законодавац је овим новим законом хтео да даде јаче заштите и јачи значај службеној тајни па је повреду ове дужности угрозио и већом казном и прописао друге услове за кривичну одговорност учиниоца.

Док је по ранијем § 117. казненог законика за Краљевину Србију чување службене тајне било ограничено само на чиновнике дотле по овом новом § 401. у вези са § 14. Казненог Законика за Краљевину Југославију та је дужност знатно проширена. Она сад обухвата све врсте службеника сталних и привремених, били они запослени код Државних било код Самоуправних власти, као и сва остала лица која се у служби код таквих власти налазе, а такође и она лица која врше по законском овлашћењу какву тајну или привремену јавну службу, а не долазе под закон о чиновницима (на пример одборници, проценци, вештаци и т. д.)

Што се тиче саме тајне, нови закон не тражи да она мора бити „поверена дотичном службенику по његовом службеном звању или нарочито“, већ је довољно, ако је он у својој служби ма на који начин, посредно или непосредно, из аката или докумената или усмено дошао до сазнања те тајне, а тајна је све оно што није намењено јавности или публицитету у опште.

Исто тако нови казнени закон не прописује као услов за кривичну одговорност ни то, да ли је саопштење тајне учинио „лакоумно или злонамерно“, нити води рачуна о томе да ли је службенику познато да закон или интерес службе захтевају, да се та тајна никоме не казује.

По новом казненом Законнику довољно је само, да службенику то саопштење учини „без допуштења надлежне власти“ а у сваком појединачном случају имала би да цени сама дотична власт, да ли је њен интерес откривањем или саопштењем тих чињеница у конкретном случају повређен или не.

У оваквим случајевима нови казниени законик прописује за учиниоца казну затвора до две године, која повлачи за собом и губитак државне или друге јавне службе.

Исто тако нов законик при одмеравању казне води рачуна и о томе, да ли је службеник ово саопштење тајне учинио у намери да себи или другоме прибави какву корист или да другога оштети, па ако се таква намера утврди, онда је за кривца предвиђена много строжија казна, која се пење до пет година строгог затвора.

Да би интереси службе у погледу чувања тајне били што боље заштићени новим Казним Законом наложено је службенику и то; да тајну несме саопштити не само за време своје активне службе, већ и за све друго време и по изласку из службе; према томе пензионисањем, отпуштањем, губљењем службе или давањем оставке на исту та дужност на дотичном службенику и даље лежи.

Према оваквој дефиницији новог Казног Законика Државни и Општински чиновници и сви други службеници стални, хонорарни или дневничари, као и сва остала лица која се код таквих власти у служби налазе, као и она лица која врше по законском овлашћењу какву трајну или привремену јавну службу, дошли би под удар овог законског прописа у свима оним случајевима, кад би без допуштења надлежних саопштили коме ма шта било, што су као тајну у својој служби сазнали.

А шта се има сматрати као службена тајна у смислу овог новог закона, дали смо објашњење у предњем излагању.

За правилно функционисање свих власти у земљи нове законске одредбе о чувању службене тајне корисне су, јер поред осталог имају за циљ и то, да квалитативни ниво чиновника и службеника у опште што више уздигну.

М. Марковић

Замисао о стварању градског музеја

У неколико махова до сада покретало се питање Градског Музеја у нашој штампи, и увек је се то питање сударало са питањима много прешнијим, а нарочито са финансијском страном стварања Градског Музеја. Па ипак, и сама помисао на стварање Градског Музеја, наилазила је на опште одобравање културног становништва Београда, који је одувек осећао потребу овакве једне културне установе у Београду. Странци који у великом броју посећују нашу престоницу, не могу да схвате наш одговор, да Београд нема свог Музеја. А то је сасвим природно, јер у западним државама није редак случај, да и већа села имају своје музеје, а о варошима и великим градовима и да се и не говори. Али за пример није потребно ићи далеко. У самој нашој Отаџбини, у новим крајевима, поједине вароши и варошице имају још од пре неколико деценија своје музеје. Као пример наводимо: Сарајево, Љубљану, Цеље, Марибор и т. д. Нашу престоницу претекло је чак и Скопље, јер су већ и тамо ударили основ за Градски Музеј, који обећава, да ће бити један од најбогатијих у Југославији.

Потреба Градског Музеја је неоспорна, и велики је губитак, што се о стварању ове културне установе није раније мислило, јер је нехат и време многе и многе предмете, од историјског значаја и вредности уништило, а што се данас не може ничим ни правдати ни поправити. Крајње је време, да се поред осталог уређења наше престонице, које гигантским корацима одмиче, почне да мисли и на ову установу.

Вероватно је, да ће многи наш Београђанин помислити, па и рећи, да Београд који је у своме уређењу толико изостао иза осталих градова и престоница, има далеко пречих потреба од музеја, и да у овом времену, када је Општинска Управа концентрисала ову своју пажњу на изградњу најбитнијих потреба, и када су за то потребни многи и многи милиони; нема се ни времена ни материјалних средстава, да се једновремено и за Градски Музеј мисли, и одвајају суме, које су без сваке сумње велике.

На први поглед, и ако се о овом питању не размишља, изгледало би ово гледиште потпуно оправдано; али људи који су о томе више размишљали, и који се по својој природи интересују за ову врсту културних установа, тврде, да за стварање Градског Музеја, бар за првих неколико година, није потребно ни великих материјалних жртава, нити би се наилазило на тешкоће око стварања ове идеје; већ једино добре воље — а што ћемо документовати у току даљег разлагања.

*

У првом реду долази питање управника Градског Музеја. Постављати одмах лице за управника музеја, у самом почетку, када музеј још ништа нема, и када је једини циљ: прикупљати оно што се сада налази разбацано и занемарено по разним канцеларијама, код рзних особа и по целом Београду, — не би било опортуно, и био би излишан издатак, јер би место управника изискивало велику плату, у сравњењу са положајима осталих управника музеја. За први моменат било би потпуно довољно, да се међу чиновништвом Београдске Општине нађе један нижи чиновник, а који би за то имао воље и способности, да по утврђеном и од стране Општинске Управе одобреном плану, отправља дужност Управника. После неколико година, када се удари чврст темељ овој установи, када се буде прикупило толико објеката, да се музеј може отворити публици и када буде требало стручно знање, да се послови у музеју воде; онда би Општинска Управа расписала стечај, и изабрала погодну личност за Управника Градског Музеја.

Друго питање које одмах за овим долази на ред, јесте питање зграде Градског Музеја. Обзиром на то, да је Београд Престоница, зграда за Градски Музеј треба да је таква, да буде украс Престонице, а по примеру других градова, како у иностранству, тако и у самој нашој Отаџбини. Подизање овако монументалне грађевине, изазвало би велике материјалне жртве, о којима Општинска Управа не може ни да помишља, када се зна колике су њене инвестиције у досада започетим комуналним радовима. Таква зграда у почетку стварања Градског Музеја није ни потребна, јер и нема објеката. За први моменат довољно је, да се у згради Општине одреди једна соба, у којој би се прикупљало оно што сада већ постоји и за смештај нових ствари а ствари које би се налазиле по разним канцеларијама, увеле би се само у инвентар музеја и остале на истом месту, док се не дође до зграде. Другим речима у току прикупљања објеката, потребна је само једна соба, која ће служити као слагалиште музеја. Како нам је познато, Општинска Управа је у току преговора са Министарством Војске и Морнарице, да јој се уступи Горњи Град, за проширења парка. Ако се ово ускоро и оствари, Општинској Управи одмах стоје на расположењу доста зграда у Горњем Граду, од којих би се могло једну употребити за смештај Градског Музеја, а која би задовољила потребе за дуг низ година, када би се могло помишљати на подизање нарочите палате за Градски Музеј.

која би у исто време била и украс Престо-
нице.

План рада на стварању Градског Музеја
састојао би се у овоме:

1. — **Ископине.** Како је Београд по своме
положају на најважнијем правцу између Ев-
ропе и Азије, а који је од искони везивао
запад са истоком, и како су се нарочито на
тој тачци одигравали пресудни и историјски
догађаји; то у утроби београдског тла и ње-
гове околине леже многи драгоцени споме-
ници, још неоткривени, а многи досада на-
ђени — упропаћени, или разбацани, зане-
марени и заборављени. Да би се до ових иско-
пина дошло, потребно је уложити доста тру-
да, да се пронађу, покупе, па их по хроно-
лошком реду и вредности класифицирати и
привремено склонити у коме делу горње бео-
градске тврђаве, где би се доцније и музеј
сместио.

У циљу, да се у будуће сачувају иско-
пине од пропасти, неопходно је потребно, да
техничка секција Београдске Општине изда
наређење инжињерској комори, у коме би се
обратила пажња инжињерима и предузима-
чима, да се приликом копања темеља за нове
грађевине, о сваком наласку какве ископине,
одмах извештава Општинска Управа, која би
упућивала вршиоца дужности Управ. Град-
ског Музеја, да са стручњацима процени
вредност и присуствује ископавању тога пред-
мета. Ово би исто важило и за општинске
радове у опште. Ископине би се одмах но-
силе у лапидаријум, а ако је који други пред-
мет у музеј. Како је Горњи Град већ по ре-
гулационом плану одређен за проширење Ка-
лимегаданског парка, и како ће се у граду по-
дизати многе грађевине и Стадион, нема спо-
ра, да је велика вероватноћа, да ће се ту наћи
објекти од вредности; то приликом предузи-
мања ових радова, обратити пажњу.

2. — **Старо оружје, опрема и одело.** Не-
што од старог оружја већ има у Општини,
која би се требала у будуће комплетирали.
Ово комплетирање могло би се одмах извр-
шити, ако би Управа ступила у везу са Мини-
старством Војске и Морнарице, и замолила
да своју збирку оружја и трофеја, које је
Министарство Војске почело да прикупља још
од Балканских ратова, уступи Градском Му-
зеју, а да се у њему, кад нарочита зграда
буде подигнута, одреди нарочито одељење за
Војни музеј.

Поред тога познато је, да се многе збирке
старог оружја и опреме и данас налазе код
појединих, наших, виђених породица, а које
им је остало од њихових предака. Многе од
ових породица изумиру и ове збирке би се
могле већином добити на поклон, даби се
њиховим прецима очувао трајан спомен у
Градском Музеју за будућа покољења.

У погледу одела почети прикупљања

збирке нашег старог, војводског одела, наше
варошке ношње из доба устанка и доцније.
Тако исто прикупљати и униформе наших
функционера из Управе Града и Општине.
Пошто наш Етнографски Музеј има доста
примерака у дупликату и трипликату, верује-
мо, да би он врло радо уступио нешто и Град-
ском Музеју.

3. — **Нумизматичка збирка.** За основу ове
збирке потребно би било обратити се Народ-
ном Музеју и управама музеја у Сплиту, Са-
рајеву, Дубровнику и Скопљу и издејствова-
ти, да се од сувишних примерака, којих тамо
има доста, изврши колекција, која би била
довољна за први моменат. Када се дође до
могућности, да се Градском Музеју дотирају
извесни годишњи кредити, продужити отку-
пљивање појединих приватних колекција и
комплетирали збирку.

4. — **Библиотека и архива.** За библиотеку
Градског Музеја потребно би било прикупити
сва дела на нашем језику, а затим на свима
страним језицима, која говоре о Београду.
Основ за ову библиотеку био би такође апел
на Народну библиотеку, да своје сувишне
примерке уступи бесплатно Градском Музеју.
Познато нам је, да многе наше, богате поро-
дице из Војводине имају драгоцене библиоте-
ке. У тим библиотекама могло би се увек на-
ћи ретка дела, или листине и рукописи, који
говоре о прошлости Београда. Велика је ве-
роватноћа, да би се до тих библиотека могло
доћи, кад би се општинска Управа обратила
на те породице.

Комплетно дело Историје Београда још
не постоји. Дужност је Општинске Управе да
израду овог дела конкурсом повери једном
од наших истакутих историка. За убудуће
неопходно је потребно, да се у Градском Му-
зеју, а у Одсеку Библиотека и Архива, води
књига података историје Београда, где ће се
сви важни догађаји, радови, одборска реше-
ња уводити у ту књигу, која ће послужити
као подаци за састав и издавање Историје
Београда сваких двадесет пет година. Из ар-
хиве Београдске Општине поводити сва до-
кумента од историјске важности и основати
градски архив.

5. — **Развијање Београда.** Како је разви-
јање Београда по пространству врло интере-
сантно, а и за доцнија покољења од значаја,
то би потребно било, прикупити скице и цр-
теже још од средњег века, а од ослобођења
па на овамо, израдити топографске карте из
којих би се видео развој Београда по про-
странству. Не би било без интереса изградити
и једну релефну карту Београда и околине.

6. — **Галерија слика.** Да би се добио раз-
вој Београда и у слици, требало би за основи
постојећих, историјских скица Београда, из
тринаестог и чернаестог столећа, израдити
уметничке слике за Градски Музеј. Откупити

од наших уметника а и приватних лица слике појединих крајева и улица Београда, који данас изумиру, подизањем нових грађевина, а из којих би потомство имало јасну слику развијања и напредовања Београда. Даље колекционирање Галерије било би према буџетској могућности користећи се сликарским изложбама наших уметника, одабирајући оне, које тангирају нашу престоницу. Поред овога требало би према фотографским снимцима великих и историјских догађаја, који су се збијали у Београду, израдити уметничке слике. Примера ради наводимо, Крунисање Краља Петра, Погреб Краља Петра. Погреби наших великана, Венчање Њ. В. Краља Александра и т. д.

Предузети одмах кораке и из Општинске и Државне Архиве пронаћи податке, из којих би се могла саставити листа свију председника и чланова Општинске Управе, од ослобођења до данас. Кад се ово сврши, нежалити труд већ пронаћи њихове потомке и од њих добити фотографије, или слике и ове, према буџету за Музеј, постепено израђивати код

наших уметника њихове слике, које би morale бити све једне величине и у истом раму. На овај начин створила би се драгоцен галерија слика свију председника Општине Београдске и чланова одбора. Једновременно са овим израдити и њихове монографије. За одборнике општинске израдили би се албуми њихових фотографија, те би тако свака Општинска Управа оставила спомен покоњима, и служила за историју Београда.

Паралелно са овим радом изратити и галерију слика свију досадашњих управника града Београда, са њиховим монографијама.

Све ово што до сада напоменусмо и изнесемо јесу само груби потези, бледе слике плана, за стварања Градског Музеја у Београду, који би се имао разрадити до детаља. Као што се из предних разлога види, најосетљивије и најтужаљивије питање за остварење идеје организације Градског Музеја — финансијско питање није препојдерантно и зависило би од могућности и времена. Много су важнији можда и пресудни фактори: воља, љубав, енергија и истрајност.

Д-р Светолик Стевановић

Цене животних намирница

— О повременом кретању цена на београдским пијацама —

Једно од најважнијих комуналних питања сваке велике вароши је, несумњиво, настојавање да се сузбију моћне тенденције за поскупљевање животних намирница. Јер, у природи је ствари, да се у недостатку таквога старања снажи спекулација код цена на пијацама градова, чије снабдевање животних намирницама иде искључиво преко трговине и ничим не контролисане приватне иницијативе. Због тога се у великим градовима посвећује највеће старање у првом реду систему апровизирања, као средству за онемогућавање злоупотреба у дизању цена, без чега би свако њихово нормирање било немогуће. Ова мера је најефикаснија, и где ње нема узалудна су сва друга средства борбе противу високих цена. Само максимирање цена не води ничему позитивном, ако је снабдевање пијаце остављено пијачном трговцу и произвођачу животних намирница, између којих се изобилно промећу прекупци, квантани, и детаљисте продавци. На градским пијацама, где су свакога дана неопходне огромне количине разноврсних животних намирница, могућна је само једна економска контрола цена, без које су административне мере без икаквог стварног и трајног ефекта. Само једним великим и на време обнављаним лагером јавних општинских продавница, са главним врстама намирница широке потрошње, могу се нормирати цене на пијацама и сузбијати произвољне калкулације спекуланата.

На београдским пијацама важе по правилу некакве специјалне пијачне берзанске цене, које се мењају по неколико пута за дан на једној истој пијаци, а по некаквој неизбежности су различите на разним месним пијацама. Због тога наше домаћинце никада не могу знати шта ће за извесну суму новца моћи добити на пијаци: количина, врста и квалитет, све је то нешто што може бити измењено и врло различито од онога што је се код куће у дневном буџету било пројектирало. Незна се шта је за домаћицу горе: поранити или окаснити на пијацу, јер претерана детаљиста и неуредност код довоза и снабдевања пијаце робом толико је ђудљива, да треба имати нарочиту срећу па потрефити и доћи са зембилем у прави час кад и роба на пијацу. Због оваког снабдевања и могу да се мењају цене појединих артикала по неколико пута између 7 и 12 часова пијачнога времена. Све ово, и многе друге пијачне чињенице, онемогућавају хаос од неједнакости цена једнога и истог артикла, са једнаким или незнатно различитим квалитетом; тезга до тезге са 10, 20, 30 и 50 од сто различитих цена!... Због то-

га се на нашим пијацама много пута продаје на забуну; увек на ларму, а често пута и са разним инцидентима, који малтретирају и купца и продавца. Неједнако и врло различито снабдевање детаљиста у времену добијања, у ценама и квалитетима, чини овај хаос неизбежним, у којему добро пролазе само они најнескрупулоснији. Једни су дрски до изултирања муштерија, а други су снисходљиви до понижавања пред муштеријама. Међутим, сви су у грозници спекулације и њенога страха, који би се могао да отклони само једним нормалнијим снабдевањем робом: једновремено и уз једнаке цене.

Међутим, овај акутни проблем пијаце је у исто време и најтежи и компликован економски проблем, јер немамо крупних непосредних продуцената робе која се тражи, због чега и влада дезорганизација код садашњег снабдевања пијаце. Ово нарочито важи за поврће, воће, млечне производе, јаја, живину и рибу. Решити овај проблем, ма и са једним непотпуним успехом, значило би у последици исто што и учинити највећу корист и услугу Београду и београђанима. Можда би код овога било корисно установити општинске магацине за необавезни одкуп робе намењене за пијацу, а са општинским продавницама контра-парирати код цена све тенденције спекулације и њиховог подизања. У сваком случају ово питање је од толикога значаја, да заслужује једно стално проучавање и употребу свих метода које би ишле у прилог његовог практичног решавања, и за све оне артикле који константно служе исхрани већине становништва.

Интересантности ради да поменемо један скорашњи аналоган случај у мађарској вароши Сакерсорду, чији је председник општине, г. Стеван Вендел, отварањем једне једине месарнице натерао, за циглих седам дана, све тамошње месаре да сниже цене меса за 8—10 динара по килограму, а чим је запретио са отварањем и једне пекарнице, одмах је успео да натера тамошње хлебаре да спусте цене хлеба.

Кретање цена поврћу.

Између свих питања пијачног снабдевања поврће стоји у центру, јер је његова годишња потрошња у Београду 22 милиона килограма, и, јер је његово снабдевање највише дезорганизовано, стављањем у зависност у главном од ситних и средњих произвођача лети, и од неколицине такозваних кванташа зими. Летње цене поврћу су невероватно колебљиве, а зависе чак и од нај-

глупљих случајности локалног значаја овога или онога села, које врши довоз робе на ову пијаци, а зими су опет веома чврсте, услед тешког саобраћајног снабдевања, из најудаљенијих области, држава, па чак и контине-

ната. Тада кванташи — вољно или невољно — систематски подижу цене свему поврћу.

Из следећих података види се кретање летњих цена домаћег поврћа.

Просечне цене поврћу на београдским пијацама.

Редни број	КОЈЕ СУ ВРСТЕ ПОВРЋА	15. јуна	1. јула	15. јула	1. авг.	15. авг.	1. септ.	15. септ.	1. окт.	15. окт.	1. нов.
		У коме времену су биле односне цене									
		дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.
1	Пасуљ	1 50	13 50	13 50	10 50	9 50	6 —	6 50	7 50	7 50	8 —
2	Грашак у зрну	4 50	5 25	7 —	10 50	11 —	18 —	27 —	29 —	32 —	29 —
3	Кромпир нов	3 50	3 —	2 25	2 25	2 —	2 —	1 75	1 75	1 75	1 75
4	Лукац црни	2 50	3 25	2 75	2 50	2 —	2 —	1 75	1 75	1 75	1 75
5	Лукац бели	7 —	7 —	7 50	7 —	7 50	7 —	7 —	7 —	7 —	7 —
6	Боранија . . .	11 —	4 —	1 75	2 50	4 50	4 50	4 50	4 50	6 —	6 50
7	Тиквице . . .	7 50	1 75	1 75	1 75	2 —	2 50	3 —	3 50	8 —	8 50
8	Купус слатки	9 —	4 50	2 25	2 25	1 75	1 75	1 75	1 50	1 75	1 50
9	Купус кисео	5 50	7 —	6 50	5 —	5 —	4 50	4 —	4 —	4 —	4 —
10	Спанаћ	3 50	5 —	7 —	4 50	7 50	9 —	10 —	5 —	5 —	4 50
11	Рен	11 —	7 50	7 50	11 —	16 —	17 —	14 —	13 —	14 —	14 —
12	Кељ	7 —	3 50	2 50	2 75	3 50	3 50	3 50	3 —	3 50	3 —
13	Келераба . . .	1 25	1 25	1 25	1 25	0 75	1 25	0 75	0 75	1 75	1 75
14	Зелен за супу	2 —	1 75	1 50	1 75	2 50	2 —	2 —	2 —	2 —	2 —
15	Патлиџан плави	5 —	4 —	1 75	1 25	1 —	1 —	0 75	0 75	1 75	1 75
16	Паприке луте	0 25	0 11	0 10	0 08	0 05	0 04	0 05	0 04	0 0	0 03
17	Краставац . .	3 —	1 20	0 4	0 17	0 25	0 16	0 14	0 19	0 19	0 65
18	Парадајз . . .	37 —	17 —	2 75	2 25	1 50	2 —	1 75	2 —	1 50	1 50
	Збир:	134	9 56	70 —	69 25	78 30	84 20	90 19	87 23	99 47	97 18
	Процент:	100	67.57	52.23	51.67	58.43	62.83	67.30	65.09	74.23	72.52

Селјак из околине Београда, који производи једновремено парадајз и баранију за београдску пијаци, и пшеницу и кукуруз, које ће извозник пласирати негде у Бечу, Риму или Берлину, не може бити дружији него овакав калкулант цена, које он равња према свакој палој киши у његовој њиви, и према свакој заветини у његовом и у суседном селу.

Податци показују да су цене чвршће у колико је једна роба постојанија, а да је колебаљивост цена у толико већа, у колика су у питању врсте које лако подлежу квару. Кисео купус нема ништа сличнога у постојаности цена са спанаћем; краставац са реном; пасуљ са зеленим грашком; бели лук са кељом, парадајз са кромпиром; зелен са паприком и т. д.

У зимским месецима троши се на београдској пијаци црни лук са Малте и из Египта, који се плаћа по 4, 5 и 6 динара кило; кромпир из Швајцарске, Румуније и Мађарске, по 3 и 4 динара кило; грашак, карфијол и слатки купус из Италије, по 30, 20 и 8 динара кило и т. д.

Све ово бива само као последица још нерешеног проблема снабдевања Београда,

које је препуштено приватној трговачкој иницијативи, иначе увек индиферентној према пореклу робе...

Кретање цена месу.

Питање снабдевања месом не постоји као питање ове форме коју видимо код поврћа, али постоји као питање стално високих цена и кад-када као питање квалитета. Потрошња меса у Београду креће се између 5 и 6 милиона килограма годишње, а цене су му из године у годину све веће, због чега му потрошња опада и релативно и апсолутно.

По тврђењу београдских месара високе цене су проузроковане слабом и недовољном понудом стоке на марвеној пијаци. По речима представника Удружења Месара и Кобасичара у Београду („Политика“ од 19 маја о. г.), било је 17 маја о. г. на 300 купаца мање од 100 говеда на београдској марвеној пијаци.

— И, ту се не пита — каже овај месарски представник — пошто је, већ се само хвата за поројке и води, а плаћа колико се тражи. Даље: да Шара, Овче Поље, Струмица и други сточни крајеви извозе јагањце за Грчку, а Београд је упућен на шкартиране остатке...

Под предпоставком да је тачно ово што је речено, испољен је овде драстичан пример злих последица хрђавог и неорганизованог снабдевања Београда месом.

У прилог овој тврдњи месара иде и чињеница коју обелодањују следећи подаци; по којима су меснате прерађевине: сува сланина, пршута и ужица сланина биле подложније у колебању цена, него што би то уопште био случај код силових врста меса и оних лакших прерађевина као што су: маст и топлени лој. Оне прерађевине што их лиферије

поглавито унутрашњост Београду — где не постоји она несразмерно мала понуда стоке према тражњи, као што бива на београдској марвеној пијаци — појефтиније су до 1. октобра за 15.60 од сто, док су сирови производи били у истој времену у порасту цена за 1.03 од сто првобитних јунских цена. Тек у току октобра месеца измењен је овај однос у корист увозних сувих прерађевина, које су се попеле на 95.20 од сто, док су се сирове увозне врсте спустиле са ценама на 94.00 од сто првобитних јунских цена.

Просечне цене месу на београдским пијацама.

	КОЈЕ СУ ВРСТЕ МЕСА	15. јуна	1. јула	15. јула	1. авг.	15. авг.	1. септ.	15. септ.	1. окт.	15. окт.	1. нов.
		У коме времену су биле односне цене									
		дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.	дин. п.
1	Говеђина . . .	21	19	22	22	22	21	21	20	17	17
2	Телетина . . .	23	26	23	25	25	26	26	26	26	26
3	Јагњетина . . .	18	16.50	17	19	18	18	18	18	17	18
4	Свињетина . . .	26	23	26	25	26	26	26	26	23	25
5	Свињс. сушено	27.50	29	29	29	29	29	29	29	27	29
6	Кобасице . . .	25	22	22	22	22	23	23	21	23	23
7	Шваргле и чварци	22	21	23	21	22	23	23	21	20	21
8	Пршута . . .	35	45	35	35	35	35	32.50	31.50	35	35
9	Сланина сирова	25	25.50	27	26	25.50	25.50	25.50	25.50	22.50	23
10	Сланина сува	35	35	29	28	30.50	28	29	29	28	29
11	Сланина Ужич.	55	55	55	45	45	45	45	45	45	55
12	Маст	29	29	29	29	29	28	28	28	24.50	24
13	Сало	30	30	30	30	30	30	30	30	26	26
14	Лој	19	19	19	20	18	18	18	18	17	17
Збир:		390.50	395	386	376	378	375.50	374	368	351	368
Проценти:		100	101.15	98.84	96.29	96.7	95.15	95.77	94.23	89.87	94.23

Код групе брашна и хлеба јавља се појефтинјављење тек за 3.27 од сто. Овде не постоји никакав проблем у снабдевању, већ само у слабој и недовољној контроли хлебара и млинара. Вајкадашња је то невоља Београда, да за његово становништво нема велике вајде ни од обилних жетви, ни од падања пшеничних цена: хлеб насушни у Београду увек је скуп.

Млеко и млечни производи су такође са чврстим ценама, које су тек почетком новембра пале за 2.25 од сто.

Јаја су незнатно појефтинјавала у августу, да се већ у другој половини септембра врате још већем поскупљивању, а у октобру учврсте на својој јунској цени. Случај са живином није такав: она је са ценама падала до почетка октобра до 81.78 од сто, да би се до 1. новембра повратила на 92.45 од сто јунске цене.

Воће је имало најизразитију тенденцију поскупљивања, јер су му цене стално расле чак и до 21 од сто више од полазне му јунске цене, да свој четворомесечни сезонски круг

заврши 1. новембра са поскупљивањем за 10.17 од сто. Узрок је и овде, разуме се, у неорганизованоме снабдевању, које се овога лета допуњавало чињеницом хрђавог летњег времена за правилно сазревање воћа у области из које се Београд снабдева летњим воћем.

Риба је у пркос летњег времена имала скоро једнаке цене, изузимајући прву половину августа, када је падала за 11 од сто, а које су се спустиле тек крајем октобра на 87.43 од сто.

Општи преглед кретања цена.

Следећи подаци приказују проценте укупнога кретања цена за последња четири и по месеца и то код 61 врсте разних животних намирница. Ове су цене нотиране — као минималне и максималне — у „О. Н.“ у десет петнајестодневних наврата, т. ј. сваког првог и петнајестог у месецу. Оне, дакле, не обухватају свакодневне цене за ових 137 дана, већ само десет повремених периодичних пијачних ревизија.

Кретање пијачних цена, изражено у процентима

Које врсте животних намирница	15. јуна	1. јула	15. јула	1. авг.	15. авг.	1. септ.	15. септ.	1. окт.	15. окт.	1. нов.	Обухват, врста
	У КОМЕ ВРЕМЕНУ СУ НОТИРАНЕ ОДНОСНЕ ЦЕНЕ										
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
Поврће	100	67.57	52.23	51.67	58.43	62.23	67.30	65.09	74.23	72.52	18
Млеко и млеч. произ.	100	99.50	100.62	101.75	98.62	92.75	92.75	92.75	93.25	97.75	7
Живина и јаја	100	89.79	102.65	84.33	73.92	76.41	84.43	81.78	76.10	92.45	4
Риба	100	101.95	96.64	93.01	88.82	97.48	92.73	94.23	88.82	87.43	6
Масл, месо, и прерађ.	100	101.15	98.84	96.29	96.79	96.15	95.77	94.23	89.87	94.23	14
Воће	100	114.00	121.04	121.04	121.04	114.00	110.55	102.14	112.08	110.17	6
Брашно и хлебач	100	106.50	102.16	98.91	104.34	101.09	102.17	101.09	98.91	96.73	6
Рекапитулација:	100	96.77	94.81	93.27	90.70	91.07	91.23	89.87	88.72	91.94	61

Ови подаци пружају поуздан увид у главне тенденције кретања пијачних цена, а то свакако није мало и није без правога интереса за стварање чак и извесних индикација у нашој комуналној политици.

По овим подацима појевтиниле су животне намирнице на београдским пијацама од јуна до 1 новембра за 8.06 од сто.

Ми смо ове просечне цене сврстали у трећој табели према сродности врста животних намирница које су дошле у обзир, и тако смо добили један збијен и у процентима изражен преглед згодан за разматрање. Рекапитулацију закључних општих процената извлачили

смо из укупнога новчаног збира т. ј. из скупљенога износа цена и количина од 61 артикла у свакоме назначеном датуму.

Код поврћа су рачунати: килограми, комади и пишле; код живине и јаја комади, а код воћа је се морало — због извесних строго сезонских врста — прибегнути одговарајућим изменама врста. Тако су у августу уврштене крушке и кајсије, на место несталих трешања и вишања, и пресне шљиве у септембру, на место сувих. Ово је било нужно и оправдано с обзиром на сезонско престајање једног и пристизање другог опет сезонског воћа.

СЛУЖБЕНИ ДЕО:**Рад Општинског Одбора****ЗАПИСНИК**

Тридесет и четврте — Друге Редовне Седнице Одбора Општине Београдске, одржане 14. новембра 1929. год. у 6 часова по подне.

Председавао Председник г. Милош Савчић.

Деловођа г. Божидар Павловић.

Од одборника били су г.г.: Мих. Ј. Ђурић, Драг. Матејић, инж. М. М. Сокић, Бранко Поповић, инж. К. Букавац, К. Савић, Ђура Бајаловић, Ђл. Ј. Антонијевић, Милован Ј. Матић, Х. М. Ребац, Дим. Г. Станчуловић, Таса Максимовић, Т. Здравковић, Негослав Илић, Р. Ј. Јовановић, Влад. К. Петровић, Триша Јовановић, Драг. К. Милошевић, Д-р Драг. Ђ. Новаковић, А. Фирт, К. Гиновић, Д-р М. Недељковић, М. М. Стојановић, Д-р Мића Анић, Т. Панић, Д-р Лазар Генчић, Д-р Драг. Аранђеловић, Д-р Љуб. Стојановић, Васа Лазаревић, Душ. Ђ. Миличевић, Свет. Гођевац, Јов. Дравић, Јеша Ј. Поповић, Д-р Страшимир Љ. Милетић, Тјемшир Старчевић, Ранко Живковић, Јосиф Фрид и Д-р Ђукић Пијаде.

1.

Прочитан је и примљен записник прошле седнице.

2.

Председник г. Савчић одговара на питање одборника г. Ранка Живковића, које је овај поставио на прошлој седници о томе да ли ће се лева страна Кр. Александра улице канализати. О томе ће се решавати да ли и где треба извршити ту канализацију. Ако се ускоро изврши и регулација те улице, онда ће се извршити и канализација.

Саопштава Одбору да је Суд добио писмо од Задужбине пок. Николе Спасића, која ставља Општини на расположење суму од 7.000.000.— динара за подизање једне општинске болнице, која би носила натпис: „Задужбина Николе Спасића“. Пошто је прочитано писмо Задужбине и одговор Суда, г. Јован Дравић је у неколико речи у име Одбора истакао значај овога чина, племенити рад Задужбине и захвалио се овом приликом и супрузи пок. дародавца племенитој г-ђи Спасић, која је многа добротинства учинила.

Потпредседник г. Заћина саопштио је да је приликом закључка уговора за лифровање камена — ситне коцке према документима, коефицијент абања износио 4, 5 и 6. Према анализи извршеној на Универзитету констатовало се да ни један камен не само у нашој земљи него и у Шведској нема тај коефицијент него далеко већи. Пошто су услови претерани, комисија је одбила свима лиферанти-

ма извесан проценат од цене за излиферовану коцку. Први случај извршења те лиферације наступа сада и Суд предлаже Одбору да се Влајку Граијану и Акционарском Друштву за трговину и индустрију прими камен — ситна коцка, а да се одбије 10% од вредности коју он потражује. Ти технички услови су затечени, лиценација је била раније расписана и по њима обављена.

У дискусији која се по овом питању развила учествовали су г.г. Д-р Драг. Новаковић, претседник г. Савчић, Д-р Страшимир Милетић, па је решено да се ово питање скине с дневног реда и да Суд заузме једно начелно гледиште према коме ће расправити сва остала питања ове врсте.

3.

Потпредседник г. Д-р Стојадиновић износи предлог Суда за избор једне комисије за израду буџета.

Д-р Страшимир Милетић ставља примедбу да је Општински Суд требао да изађе пред Одбор са завршним рачуном. Немогуће је да комисија ради без завршних рачуна и осталих података.

Претседник г. Милош Савчић одговара да је одштампан завршни рачун за прошлу годину и да ће га комисија за буџет добити. На предлог Суда АБр. 24345 Одбор је

РЕШИО:

Да у комисију за састав и проучавање буџета за 1930. годину уђу следећа г.г. одборници: Д-р Милорад Недељковић, Д-р Драгољуб Аранђеловић, Драгиша Матејић, Михаило Ђурић, Милан Стојановић, Крста Гиновић, Д-р Страшимир Милетић, Шемајо де Мајо, Д-р Александар Леко, Клементије Букавац, Д-р Ђукић Пијаде, Влада Петровић, Негослав Илић, Светозар Гођевац, Васа Лазаревић и Јован Дравић.

4.

Потпредседник г. Д-р Стојадиновић прочитао је предлог Суда о наименовању комисије за проучавање трошаринске тарифе.

У дискусији која се развила учествовали су г.г.: Душан Миличевић, Д-р Стојадиновић, Милан Стојановић, Драгиша Матејић, Јован Дравић, Д-р Страшимир Милетић.

Затим је на предлог Суда АБр. 24085 Одбор

РЕШИО:

Да се наименоује једна комисија одборника, која ће заједно са Судом завршити све

послове око нове трошаринске тарифе, а у тежњи да се омогући боља, једнообразнија и правичнија техничка примена тарифе и оптерећена, а тако исто и с обзиром на потребу хитног свршетка овог посла због истека буџетске године као и на околност губитка прихода услед примене нове државне трошаринске тарифе. Суду се ставља у дужност да издејствује што скорије одобрење и ступање у важност нове трошаринске тарифе. У ову комисију изабрани су следећа г.г. одборници: Јован Дравић, Димитрије Станчуловић, Благоје Антонијевић, Михаило Ђурић, Алберт Фирт, Ранко Живковић, Д-р Милорад Недељковић, Клементије Букавац, Д-р Драгољуб Аранђеловић, Драгиша Матејић, Д-р Александар Леко, Д-р Лазар Генчић, Триша Јовановић, Душан Миличевић и Таса Максимовић.

Потпредседник г. Д-р Стојадиновић замолио је чланове ове комисије да се састану још сутра 15. новембра у 5 сати по подне.

5.

Прочитан је предлог Суда о исплати интереса Јадранско Подунавској Банци за дуг од експроприсаног имања у Балканској улици бр. 4 и 6.

У дискусији су узели учешћа г.г. Савчић, Свет. Гођевац, Мих. Ђурић, па је Одбор на предлог суда АБр. 20803

РЕШИО:

Да се у циљу исплате интереса Јадранско Подунавској Банци за дуг од 2,013.289.— динара за експроприсано банчино имање у улици Балканској бр. 4 и 6 на име 8% годишњег интереса од 30. јуна 1928. до 31. децембра 1929. године, одобри сума од динара 462.812.

Овај издатак има пасти на терет партије 36 позиције 14 буџета за 1929. годину.

6.

На предлог Суда АБр. 24425 Одбор је

РЕШИО:

Да се суме око 1,000.000.— динара које из буџетске партије 31. позиција 5, 8 и 12 не буду утрошене до 31. децембра 1929. године, могу утрошити за исплату радова на изградњу модерне калдрме, пошто сума од 2,000.000.— динара, предвиђена тач. 18. решења Одбора о подели зајма од 26,000.000.— швајцарских франака није довољна за исплату рачуна модерне калдрме која је у раду.

7.

У питању одобрења кредита за исплату накнаде Министарству Војске и Морнарице за порушене зграде у Немањиној улици, Потпредседник г. Д-р Стојадиновић је истакао, да су представници наше војске изашли врло брзо на сусрет жељама Суда и дат је налог да се зграде на том делу поруше у року од неколико дана. Министарство Војске уступило је то земљиште Општини за 99 година по

цену од 1.— динара годишње, под условом да се за порушене касарне у томе делу плати 450.000.— динара, колико је војсци потребно за подизање одговарајуће касарне за војску на другом месту.

Исти је случај и са улицом која води од краја Румунске улице па до новог Дворца Н. В. Краља на Дедињу. Представници наши војске такође су изашли на сусрет Општини и уступили потребно земљиште за проширење те улице за 99 година, с тим да им Општина плаћа 1.— динар годишње.

За овим је Одбор на предлог Суда АБр. 24456

РЕШИО:

Да се одобри кредит у износу од 450.000 динара која ће се сума исплатити Министарству Војске и Морнарице, као накнада за порушене зграде у Немањиној улици.

Овај издатак има пасти на терет позиције 3. експроприације имања и обавезе из зајма од 26,000.000.— швајцарских франака.

8.

Претседник г. Савчић изјављује да Општина има да изда под закуп шест шлепова и у том циљу одржана је лицитација. Међутим Суд је добио акт од Речне Пловидбе која прима те шлепове по истој цени по којој је Суд мислио да их уступи бродовласнику Сими Шуцу.

Г. Јеша Поповић у својству представника речног саобраћаја и одборника Општине Београдске, објашњава са којих разлога може бити незгодно да се ови шлепови уступе једном приватном лицу из Панчева, а с друге стране објашњава и потребе и користи које би се имале од тога да се шлепови уступе у закуп Речној Пловидби. Истиче да је Дунав слободна међународна река којом могу пловити бродови страних држава, али да Сава то није и ако извесне стране силе у велико настојавају да њихови бродови уђу и у корито Саве.

По овом питању говорили су још г.г.: Претседник г. Савчић, Клементије Букавац, Д-р Страшимир Милетић и Алберт Фирт, па је по предлогу Суда решено, да се ова лицитација поништи и да се ступи у преговоре са Речном Пловидбом за издавање ових шлепова под закуп.

9.

Потпредседник г. Зајина обавештава Одбор да је обављена према решењу Одбора са прошле седнице накнадна лицитација за израду 520 пари одела за особље Дирекције Трамваја и Осветлења. Било је седам лицитаната и на тој лицитацији фирма „Напредак“ била је најјевтинија, 450.— динара по пару.

У дискусији по овом питању узели су учешћа г.г.: Негослав Илић, Д-р Страшимир Милетић, Алберт Фирт, Д-р Драгољуб Аран-

Јеловић и Тихомир Панић, па је Одбор на предлог Суда АБр. 24611

РЕШИО:

Да се израда 520 пари комплет зимског одела за трамвајско особље уступи фирми Кројачка Задруга „Напредак“ по цени од 450 динара по пару зашта Одбор одобрава и кредит од 234.000.— динара, који пада на терет буџета Дирекције Трамваја и Осветлења за 1929. годину, партија 9. позиција 1.

10.

На предлог Суда АБр. 24636 Одбор је

РЕШИО:

Да се продужи закуп зграде Ђорђа Здравковића у улици Царинско Пристаниште бр. 2. у којој је смештен квартал Савамаљски за потребе истог квартала под условима: да продужење траје 6 месеци од 1. новембра тек. год. са месечном киријом од 12.500.— динара, с тим да Суд овај закуп може отказати три месеца пре истека уговора о закупу.

11.

На предлог Суда АБр. 3664 Одбор је

РЕШИО:

а.) Да се усвоји протокол колаудирајуће комисије о изради нове калдрме у улици Млетачкој и да се предузимачу предузетне „Феникс“ исплати сума од динара 107.082,08 по одбитку већ издатих рата као и да му се врати основна и допунска кауција.

б.) Да се усвоји протокол колаудирајуће комисије о изради нове калдрме у улицама: Војводе Анђелка, Једренској, Баковичкој и Ловћенској и да се предузимачу предузетне „Феникс“ исплати сума од динара 772.299,39 по одбитку већ издатих рата, као и да му се врати допунска и основна кауција.

12.

На предлог Суда АБр. 24049 Одбор је

РЕШИО:

Да се одобри измена регулације Скадарске улице на делу између Кнез Милетине и Југовићеве, с тим да се задржи правац данашње. Скадарске улице на томе делу, а са коректуром како је у плановима означено плавом бојом, пошто се овим патио умањује експропријација постојећих имања и више приближава данашњем стању Скадарске улице, на томе делу.

13.

На предлог Суда АБр. 23412 Одбор је

РЕШИО:

Да се Ђорђе Илић, бив. дневничар Возног Парка ослободи кирије у суми од 1.498 динара, пошто је по све сиромашног стања.

14.

На предлог Суда АБр. 23631 Одбор је

РЕШИО:

Да се Софија Прокић инвалидница као досадањи закупца општинског стана у Прокупачкој ул. бр. 14 ослободи дужне кирије у износу од 4.072.— динара за време од 1. маја 1928. до 1. новембра 1929. године, с тим да јој се од 1. новембра 1929. године уступи овај стан бесплатно, пошто се налази у врло тешком материјалном положају.

15.

По питању расходања и продаје коња Возног Парка које је комисија прегледала и према поднетом извештају констатовала да нису више за употребу, узели су реч г.г.: Васа Лазаревић, г. Савчић, Д-р Драг. Аранђеловић, Д-р Страшимир Милетић, па је Одбор на предлог Суда АБр. 22782

РЕШИО:

Да се изврши продаја грла из Возног Парка, према поднетом извештају стручне комисије ветеринара, и то грла жигосана под бројем: 8, 15, 19, 21, 22, 66, 79, 97, 106, 113, 119, 132, 134, 158, 159, 160, 161, 165, 167, 168, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178.

Новац добивен од продаје има се предати Главној Благојни као приход.

16.

На предлог г. Драгише Матејића тачка дневног реда — наименовања улица — скинута је с дневног реда, с тим да се закаже специјална седница за ту тачку.

17.

По питању експропријације имања 1 Акционарског Млина говорили су: Потпредседник г. Зајина, Д-р Страшимир Милетић, Душан Миличевић, Драгиша Матејић, па је Одбор на предлог Суда АБр. 24601

РЕШИО:

Да се одборска одлука од 25. јануара 1929. год. измени у толико што ће сопственик уступити 10% од дела које се експроприше за регулацију улице Милоша Великог, а не од целокупног имања, а остатак да му се плати по 300.— динара квадратни метар.

18.

На предлог Суда АБр. 24602, 24603, 24609, 24604, 24605, 24610, 24606, 24607 и 24608 Одбор је

РЕШИО:

а.) Да се апроприше део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске имању Стевана Михаиловића у Захумској улици бр. 18 ради изласка на регулацију у површини од 8.20 м² по цени од 350.— динара квадратни метар.

Преносну таксу сноси купац.

б.) Да се апроприше део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске имању Даринке Чоловић у Синђелићевој улици бр. 29 ради изласка на регулациону линију, у површини од 14 м², по цени од 350.— динара квадратни метар.

Преносну таксу сноси купац.

в.) Да се апроприше део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске имању Саве Дреновца у Врњачкој улици ради изласка на регулациону линију, у површини од 82,90 м², по цени од 150.— динара по 1 м². Преносну таксу сноси купац.

г.) На се апроприше део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске имању г-ђе Евице Ђорђевић у Милешевској улици бр. 62, у површини од 178 м², по цени од 250.— динара по 1 м². Но пошто г-ђа Евица Ђорђевић није пристала на ове услове, као ни да плати 10% од површине постојећег плаца, то се има извршити законска комисијска процена, и за општинске проценице одређују се г.г. Паун Јоксимовић и Живко Туцаковић, инжењери.

д.) Да се апроприше део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске имању Младена Вујића у улици Св. Николе и Ђурићевој бр. 39 ради изласка на регулацију, у површини од 28 м², по цени од 180.— динара по 1 м², с тим да преносну таксу плаћа купац.

ђ.) Да се усвоји протокол извршене комисијске процене од 28. августа 1929. год. и да се део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске у површини од 104 м² апроприше имању г. Ставре Трпковића у Шантићевој улици, по цени од 320.— динара 1 м², с тим да преносну таксу плати купац.

Катастарско Одељење утврдиће на основу својих књига да ли је приликом првобитне парцелације овога блока, Службено Сокаче прешло у својину Општине Београдске.

е.) Да се апроприше део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске у Косовској ул. бр. 15 и 17 имању г-ђе Косаре Солдатовић ради изласка на регулацију, по цени од 1.200.— динара 1 м², с тим да преносну таксу сноси купац.

ж.) Да се апроприше део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске имању Војислава Миловановића у Браничевској улици бр. 16, у површини од 9,18 м², по цени од 400.— динара 1 м², с тим да преносну таксу сноси купац.

з.) Да се апроприше део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске имању Димитрија Цветковића у Шуматовачкој ул. бр. 84, у површини од 33 м², по цени од 250.— динара 1 м², с тим да преносну таксу сноси купац.

19.

Код тачке — кратка питања — узели су учешћа:

Г. Д-р Драг. Новаковић: питао је какво је стање са улицом Мајке Јевросиме.

Потпредседник г. Зађина одговорио је да постоји раније решење одбора да су улица Мајке Јевросиме отвори, с тим да сопственици имају да плаћају улицу и да се између себе обрачунају по 600.— динара.

Г. Светозар Гођевац износи да је приликом прегледа таблица за улице видео у магацину велики неред и вашар. У магацину има свакојакних ствари и моли да се одреди једна комисија која би одредила шта се од тих ствари може употребити, како оне не би и даље пропадале.

Г. Васа Лазаревић почиње да чита свој одговор на објашњења која је дао на прошлој одборској седници претседник г. Милош Савчић по питању набавке кола за изношење ђубрета и поливању улица. Поводом читања овога опсежног одговора г. Лазаревића развила се препирка око тога да ли да се тај одговор чита на овој седници или да се остави као засебна тачка дневног реда за идућу седницу.

Претседник г. Савчић тражио је да г. Лазаревић свој написани одговор преда Суду да би га као засебну тачку дневног реда ставио на дневни ред.

Г. Васа Лазаревић није пристао на ово, већ је сматрао да се њему не дозвољава да прочита свој одговор и изјавио је да ће због тога бити приморан да оде код г. претседника Владе и Министра унутрашњих Дела и Г. Министра финансија и саопшти му велике злоупотребе које су учинене, а које износе око 3.000.000.— динара.

По овом питању говорили су ради објашњења г. Д-р Драг. Аранђеловић, Д-р Драгољуб Новаковић, претседник г. Милош Савчић, Д-р Страшимир Милетић.

Г. Д-р Страшимир Милетић пита зашто се коловози улица које се калдрмишу остављају сувише узани и зашто се калдрма састоји из два дела: из бетонске подлоге и турске подлоге уваљане у бетон.

Претседник г. Савчић одговорио је да се тако ради у улицама у којима саобраћај није јако развијен и то у интересу штедње.

Г. Клементије Букавац, предложио је да се одреди једна комисија одборника, која ће испитивати понуде и услове лиферације, да се доцније не би услови мењали.

Претседник г. Савчић одговорио је да ће се радити у смислу овога предлога.

Г. Д-р Букић Тијаде говори о епидемији тифуса у Београду и тражи да се пронађу узроци заразе и саопште на једној од идућих седница одбора. Узроци нису у води за пиће јер би се тада тифус ширио експлозивно.

Претседник г. Савчић одговара да је урђено путем комисије лекара да у води нема никаквих клица, али има случајева где су поједина лица везала водовод са Белих Вода са Савским водоводом и да зараза можда отуда потиче.

Г. Јеша Поповић: моли Суд да се заузме код надлежних власти да се земљиште око зграде намењене Парламенту у Александровој улици паркира и уреди те да буде украс престонице а не ругло. Затим поставља питање зашто се не експроприше имање у Макенијевој улици, на коме постоји једна бедна кућица која излази на тротоар, тако да је на том месту тротоар широк свега 50 см. и постоји опасност да пролазници буду закачени од трамваја. Исто тако износи да је у више махова видео да се ђубре товари у подне и на нерационалан начин. Мишљења је да треба за сваку кућу набавити по две четвртасте канте од којих би се по једна с ђубретом односила и по испражњењу ван вароши враћала на своје место а узимала друга.

Г. Д-р Драг. Новаковић, скреће пажњу Суду на опасност која прети грађанима од неуредно набацаног материјала за калдрмисање улица, чим време захладни и падне снег. Требало би то камење поређати да не смета пролазницима.

Г. Крста Гиноввић износи случај да је на

Вишњићкој трошаринској станици у току прошлог месеца ушло 46.000 кгр. свежег меса у Београд а прегледано је свега 5.000 кгр., што значи да 41.000 кгр. није прегледана.

Г. Д-р Љуба Стојановић је мишљења, да треба да постоји једна санитарна комисија која би водила рачуна о животним намирницама и о води, као што то постоји у другим великим варошима.

Г. Драгиша Матејић такође тражи установавање једне комисије, која би се бавила питањем ширења заразе заједно са Општинским санитетом, а г. Јеша Поповић предлаже да она ради и са грађевинским директором, док Д-р Лазар Генчић предлаже стварање здравствене секције не само од лекара, већ и од инжењера и трговца.

Г. Бранко Поповић говори о калдрмисању Обилићевог Венца, истичући да су тротоари сувише широки а коловоз узан и да комбинација бетонске са турском калдрмом није погодна.

Г. Јеша Поповић моли претседника да не допушта одборницима излазак са седнице пре закључења исте.

Седница је закључена у 10 часова у вече.

Претседник
Делозођа, Београдске Општине,
Божидар Павловић, с. р. Милош Савчић, с. р.

Једно важно тумачење Закона о атару

— Одредбе о измени регулационог и нивелационог плана —

Суд Општине града Београда добио је од Министарства Унутрашњих Послова под IV Бр. 4344 од 29. X. тек. год. акт следеће садржине:

„СУДУ ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Захтев тога суда у његовом акту бр. 22567/29 о измени члана 10 Закона о атару Општине града Београда нисам могао усвојити, али сам данас под горњим бројем упutio тумачење Господину Министру Грађевина горњег законског прописа у смислу захтева Општинског суда т. ј. да је Министар Грађевина обавезан тражити претходно мишљење Суда и Одбора када по сопственој иницијативи предлаже измену регулационог и нивелационог плана Београда и да му уз свој предлог има доставити и то мишљење.

Председник Министарског Савета
Министар унутрашњих послова
почасни ађутант Њ. В. Краља
дивизијски ђенерал,
П. Живковић, с. р.“

Из предњег проистиче да је у случају иницијативе Министра Грађевина за измену регулационог и нивелационог плана потребно мишљење Општинског одбора, а Министар Грађевина дужан је уз свој предлог приложити Господину Председнику Министарског Савета и то мишљење Одбора. На тај начин Општина је увек у могућности да буде тачно обавештена о току свих послова ове врсте, а на случај предузимања ма каквих мера за извођење или измену плана у стању је да чини и правилан распоред кредита за те сврхе. Општина је захвална Господину Председнику Министарског Савета за тумачењу пом. одредбе које пружа далеко веће олакшице за решавање ових питања у опште.

СТАТУТ

ДИРЕКЦИЈЕ ТРАМВАЈА И ОСВЕТЛЕЊА

На основу чл. 4. закона о изменама и допунама у закону о Општинама од 11. марта 1929. године и чл. 7. последња алинеја Статута Београдске Општине, Суд Општине Града Београда, прописује овај

СТАТУТ

Службеника Дирекције Трамваја и Осветлења.

ГЛАВА I.

ОПШТЕ ОДРЕДБЕ.

Чл. 1.

Под одредбе овог Статута подпадају сви службеници Дирекције Трамваја и Осветлења у колико се њим самим не чине изузетци. За све административно особље Дирекције Трамваја и Осветлења примењиваће се аналогно прописи који важе за остале Општинске службенике по Статуту Општине Београдске од 22. октобра 1929. године са изузетцима, који се овде специјално означе, али ће и они бити исплаћивани из буџета Дирекције Трамваја и Осветлења и улагаће у пензион фонд за удовице и децу службеника те Дирекције.

Чл. 2.

Службеници Д. Т. и О. деле се, према школској и стручној спреми у пет група.

У прву групу примају се лица са свршеним факултетом код нас или са страним факултетом признатим од наших, као и она лица која су свршила Средњу Техничку Школу па после најмање десет година службе у Д. Т. и О. или сродним предузећима долазе на старешинске положаје.

У тој групи се разврставају ова звања: Директор, Помоћник Директора (Управник) затим Шефови Службе, који морају имати положени државни испит и најмање пет година инжењерске праксе, и одсека који морају имати положени државни испит и најмање три године инжењерске праксе а услове претходног става ако су свршили средњу техничку школу, инжењера, инжењера-приправника, старешина парних машина, ложионица, радионица, саобраћаја и сличних радова.

У другој групи се налазе ова звања: првог машинисте, који мора имати завршену средњу техничку школу, техничких чиновника са истом школом, геометра са свршеном средњом техничком и геометарском школом признатом као таквом од државе и пословођа са положеним мајсторским испитом и десетогодишњом мајсторском праксом.

У трећој групи налазе се ова звања: руковаоца разводне табле, партивођа, надзорника машинске и електричне струке и ложионица (занатлија), шофера ауто-механичара и осталих занатлија са положеним мајсторским испитом и са калфенским испитом и нај-

мање пет година службе, цртача, као и контролора трамваја са положеним испитом за кочничара и десетогодишњом службом као контролор.

У четвртој групи се налазе: остали контролори, кочничари, кондуктери, чувари машина и ложачи са испитом, занатлије са калфенским испитом, шофери и надзорници група.

У петој групи се налазе: портири, телефонисти, служитељи, скретничари, чистачи машина, чувари угља, чистачице трамваја, мажачи кола и све особље без квалификација.

Чл. 3.

Положај дневничара и хонорарних чиновника у служби Дирекције Трамваја и Осветлења биће регулисан нарочитим правилником, који ће донети Суд. У том правилнику биће такође регулисан положај ученика (шегрта) у појединим Радионицама Д. Т. и О.

Чл. 4.

У погледу сталности сви службеници обухваћени овим Статутом деле се на сталне и привремене.

За добијање сталности код свих службеника, тражи се:

1. — Држављанство Краљевине Југославије; а чланови Општине Београдске имају при једнаким условима првенство;

2. — Регулисана војна обавеза и навршена 21 година живота;

3. — Уживање грађанске части;

4. — Да су у раду показали успеха и оспособили се за сталност;

5. — Да су положили стручни испит, ако се овај пропише;

6. — Да су провели у служби најмање пет година.

Привремени службеници не могу заузимаати старешинске положаје сем оних који се на тим положајима затекну кад овај Статут ступи на снагу.

Чл. 5.

Одлуку о сталности доноси Суд Општине Града Београда на предлог Директора.

ГЛАВА II.

СТУПАЊЕ У СЛУЖБУ.

Чл. 6.

Лица, која желе ступити у привремену службу Д. Т. и О. дужна су поднети молбу уз коју прилажу документа о спреми коју имају.

Сем тога поднеће уверење надлежне власти о њиховом владању и дотадањем занимању; документа о Држављанству и завичајно-

сти, о годинама старости и доказе о регулисању војне обавезе.

Пре одлуке о пријему у службу, дотично лице упућује се на преглед Одсеку за лечење и санитарне установе Општине Београдске, и не може се примити у службу ако га надлежни Општински лекар не огласи за здравог.

Чл. 7.

Лица испод 18 и преко 45 година старости, не могу се у опште примати у службу.

У изузетним приликама, може се лице које се нарочито истакло својом стручном способношћу примити у службу Д. Т. и О. и после навршене 45 године живота по специјалном одобрењу Општинског Суда.

Чл. 8.

Лица, која су отпуштена из јавне службе по казни за бесчаштећа кривична дела, а такође и лица одана пијанству, или другим пороцима, не могу се примати у службу. Тако исто и службеници дисциплински отпуштени из Д. Т. и О. или Општине Београдске не могу се понова примити у службу.

Чл. 9.

Пријем у службу утврђује се декретом, који Дирекција издаје службенику.

Одлуку о пријему у привремену службу V. групе доноси Директор, службеника IV. и III. групе надлежни члан Суда у смислу члана 3. Статута Општине, а службеника II. и I. групе Општински Суд.

Чл. 10.

При пријему у службу, службеници полажу заклетву пред Директором чији текст гласи:

„Ја Н. Н. заклинам се свемогућим Богом да ћу владајућем Њ. В. Краљу веран бити, и да ћу дужност своју по законима и законитим наредбама својих претпостављених тачно и савесно вршити. Тако ми Бог помогао“.

Такву исту заклетву, службеници ће дати и писмено, и она ће се чувати у њиховом службеном листу.

Чл. 11.

Рођаци по првој линији, или побочној до IV. степена закључно; муж и жена, и сродници по браку до II. степена закључно, не могу бити у непосредном службеном односу старешине и потчињеног.

Сваки службеник дужан је јавити овакав однос, а затаивање сродства казниће се.

Чл. 12.

За све службенике установиће се и водити Службени листови чији ће образац прописати Дирекција Трамваја и Осветлења саобразно таквим листовима осталих Општинских службеника (чл. 38. Статута Општине Београдске).

Осим тога, све особље подлежи годиш-

њем оцењивању његовог рада и успеха у послу. Особље Д. Т. и О. оцењују Шефови Одсека у првом а Шефови службе у другом степеноу, ако се оцењени службеник жали на првостепену оцену; Шефове Одсека оцењују Шефови службе у првом а Директор или његов помоћник у другом степену; Шефове службе оцењује помоћник Директора у првом а Директор у другом степену. Директора и помоћника оцењује у првом степену надлежни члан Суда а у другом и последњем Општински Суд.

Оцена се доноси за прошлу годину у току месеца јануара следеће године и мора се саопштити службенику на потпис најдаље до 5. фебруара. Он има право жалбе на вишег старешину у року од 5 дана по саопштењу. Она се уноси у службенички лист.

Оцена гласи: Одличан, добар, и слаб.

ГЛАВА III.

ДУЖНОСТИ СЛУЖБЕНИКА.

Чл. 13.

Службеник је дужан да се покорава свима прописима Дирекције и да извршава наредбе својих старешина и претпостављених.

Ако је наредба издата службенику од стране старешине у супротностима са постојећим прописима, службеник је дужан да на то упозори наредбодавца и изврши ће је само онда, ако му се та наредба понова изда на писмено. О томе ће наредбодавац одмах извести Директора.

Наредбе из чијег би извршења проистекла очигледна штета или друга опасност за Дирекцију, као и оно што забрањује Кривични Законик, службеник не сме никада извршити и о таквој наредби мора најхитније извести Директора.

Службеник је дужан на позив старешине, а када то интерес службе захтева, радити и оне послове који не спадају у опсег његовог редовног рада, а одговарају његовој стручној спреми.

Чл. 14.

Непознавање службених прописа, правила, уредаба, расписа, наредба и осталих сличних прописа не оправдава службеника и он је дужан да се са истима што пре упозна, и за сва обавештења да се обрати своме старешини.

Чл. 15.

Службеник мора указивати дужно поштовање својим старешинама; са службеним друговима опходити се са међусобним поштовањем и предусретљивошћу а према странкама и страним лицима мора бити у највећој мери учтив и предусретљив.

Чл. 16.

И ван службе службеник се мора понашати примерно, избегавајући све оно што је

штетно за углед његов и установе којој служи.

Чл. 17.

Службеник је дужан чувати службену тајну, под којом се разуме све оно, што је службеник у служби и свом званичном положају сазнао, а из чијег би се открића могао осујетити успех службе или би по установу и њене интересе биле од штете. Ово важи како за активне тако и за пензионисане службенике.

Такође се забрањује достављање и објављивање службених података, изузев оних, који су нарочито намењени јавности, али по одобрењу Дирекције.

Чл. 18.

Службеник активан или у пензији не може бити уговорна страна код уговора о набавкама и радовима за рачун ове Дирекције, нити тим набавкама може бити заинтересован непосредно или посредно.

Чл. 19.

Изнуђавање и захтевање од странака награде за послове који иначе припадају у делокруг редовне службе, најстрожије се забрањује и казни по важећим прописима, а тако исто и примање таквих награда.

Чл. 20.

Сваки службеник дужан је да редовно долази на дужност; не сме изостати нити удаљити се из места службовања без одобрења непосредно претпостављеног старешине.

Ако је службеник изостао од дужности услед непредвиђених препрека, дужан је да у року од 24 часа извести писмено првог претпостављеног о узроцима недоласка на дужност.

У случају болести, дужан је послати лекарски извештај о болести, одмах, а најдаље у року од 48 часова.

Службеник који изостане од дужности више од три дана, а није му одсуство одобрено или му је одобрено одсуство истекло па тај свој изостанак не оправда у року од следећа три дана, сматраће се да је самовољно напустио дужност и место му се упражњује. Такав се службеник не може више примити у службу Д. Т. и О.

Чл. 21.

Сви службеници за које је прописано ношење службеног одела-униформе, дужни су исто за време службе носити. Они морају нарочито пазити да униформу носе са свима обзирима достојанства, сходно прописима о ношењу униформе. Ближе прописе за службено одело прописује Дирекција по овлашћењу Суда.

Чл. 22.

Службеник се не сме упуштати у лакомислену и претерану задуживања и дужан је да све обавезе те врсте уредно испуњава.

Чл. 23.

Лице примљено у службу Дирекције мора се јавити на дужност у року од пет дана рачунајући од дана када му је саопштена одлука о постављењу, иначе ће се сматрати као да није ни постављено.

Чл. 24.

Све молбе, жалбе и остала своја тражења службеник мора упућивати само преко свога непосредног старешине. Исто тако и у званичним саопштењима несме обићи непосредног старешину. Молбе и жалбе неупућене овим начином не узимају се у поступак а тако непосредно обраћање сматраће се као дисциплинска кривица.

Изузетно ако старешина не би примио поднету молбу односно рекламацију, или је већ узео у поступак, односно спровео вишем надлежном старешини, службеник се може обратити вишем надлежном старешини закључно до Директора, са својим тражењем.

Ако од вишег старешине службеник добије директно наређење да изврши извесан посао, он је дужан да га изврши, али о томе мора известити свога непосредног старешину.

Чл. 25.

Ако службеник добије на рад предмет, где је он лично заинтересован, дужан је о томе известити свога старешину, који ће предмет дати у рад другом службенику.

Чл. 26.

Сваки службени старешина одговоран је у првом реду за редовно вршење послова у повереном му делокругу.

Он се стара да сви подређени му службеници тачно и на време свршавају своје послове.

Над потчињеним службеницима старешина мора одржавати дисциплину и одмах доставити надлежним све кривице које се дисциплински или административно казне.

Забрањено је нечовечно поступање према млађима, нетрпељиво опхођење које вређа понос, запостављање вредних и способних службеника и истичање и заштићивање неуредних и немарљивих. При оцењивању службеника старешина мора бити непристрасан.

Такође старешини је забрањено да се упушта ма у какве везе материјалне природе са својим потчињеним особљем. Примање поклон од њих или ма каквих услуга, чиме би се могла пореметити дисциплина или што би имало обележје удварања или подмићивања, најстрожије се забрањује и казни.

Ако се неки службеник нарочито истакне у своме раду, старешина је дужан то унети у његов службенички лист и о томе известити вишег старешину.

Исто тако дужан је старешина хитно и без одлагања решавати молбе и представке својих службеника, односно спроводити их

вишем старешини. Огрешење о ово сматра се дисциплинском кривицом.

ГЛАВА IV.

ПРАВА СЛУЖБЕНИКА.

Чл. 27.

Сваки службеник има право на плату и остале принадлежности, које му по овоме Статуту припадају а према звању и положају који заузима, и годинама признате му службе.

Чл. 28.

Плата службеника по овом Статуту дели се на основну и положајну. Основна плата се одређује према годинама службе, а различита је за сваку групу службеника. Службеници исте групе са istim бројем година службе имају једнаку основну плату без обзира на звање и положај.

Основна плата се у свакој групи дели на девет степени.

Чл. 29.

Основна плата износи годишње:

У I. групи:

1	степен	Дин.	12.000.—
2	"	"	15.000.—
3	"	"	18.000.—
4	"	"	21.000.—
5	"	"	24.000.—
6	"	"	27.000.—
7	"	"	30.000.—
8	"	"	33.000.—
9	"	"	36.000.—

У II. групи:

1	степен	Дин.	10.800.—
2	"	"	12.600.—
3	"	"	14.400.—
4	"	"	16.200.—
5	"	"	18.000.—
6	"	"	19.800.—
7	"	"	21.600.—
8	"	"	23.400.—
9	"	"	25.200.—

У III. групи:

1	степен	Дин.	9.600.—
2	"	"	10.800.—
3	"	"	12.000.—
4	"	"	13.200.—
5	"	"	14.400.—
6	"	"	15.600.—
7	"	"	16.800.—
8	"	"	18.000.—
9	"	"	19.200.—

У IV. групи:

1	степен	Дин.	8.400.—
2	"	"	9.360.—
3	"	"	10.320.—
4	"	"	11.280.—
5	"	"	12.240.—
6	"	"	13.200.—

7	"	"	14.160.—
8	"	"	15.120.—
9	"	"	16.080.—

У V. групи:

1	степен	Дин.	7.200.—
2	"	"	7.560.—
3	"	"	7.920.—
4	"	"	8.280.—
5	"	"	8.640.—
6	"	"	9.000.—
7	"	"	9.360.—
8	"	"	9.720.—
9	"	"	10.080.—

После навршених 27 година службе повишава се основна плата последњег степена са 10% за оне службенике који су вољни, да и даље служе.

Чл. 30.

За унапређење на виши степен, службеник мора да проведе у сваком степену по три године, и када испуни овај рок аутоматски добија следећи виши степен.

Одлуку за унапређење на виши степен доноси Директор или, по његовом овлашћењу, помоћник Директора.

Унапређење се зауставља за службенике који су добили слабу оцену или су под дисциплинском истрагом. Слабом оценом губи чиновник-службеник годину за коју је слабо оцењен, а дисциплинском пресудом време предвиђено у пресуди, и та му се година односно време предвиђено у пресуди, неће рачунати за прелаз у виши степен.

Заустављено време дисциплинском истрагом узмеће се накнадно у рачун ако се службеник дисциплинском пресудом потпуно ослободи, или ако се ислеђење обустави.

Ако се противу службеника отвори судско ислеђење за злочинство, или за какво друго нечасно дело, од дана отварања ислеђења зауставља се прелаз на виши степен.

Ако чиновник-службеник буде ослобођен као невин, или пуштен испод суђења, признаће му се за унапређење заустављено време накнадно.

Чл. 31.

Положајна плата везана је за положај који службеник заузима и она је стална; нити се повећава нити се смањује док се службеник налази на томе положају.

Чл. 32.

Положајна плата износи годишње:

у I. групи:

За Директора	Дин.	48.000.—
" Помоћника Директора (Управник)	"	48.000.—
" Шефове службе	"	38.400.—
" Шефове Одсека	"	36.000.—
" Инженере	"	24.000.—
" Старешине појединих радова и млађе инжењере	"	22.200.—

У II. групи:

За првог машинисту	Дин.	21.000.—
„ Геометре и техничке чиновнике	„	19.200.—
„ Пословође	„	18.000.—
„ Машинисте	„	16.800.—

У III. групи:

За руководе разводне табле	Дин.	18.000.—
„ Партивође	„	17.400.—
„ надзорнике машин. и електр. струке, надзорнике ложоница, запатлије мајсторе и аутомеханичаре са мајстор. испитом	„	16.800.—
„ контролоре са 10 год. службе	„	16.200.—

У IV. групи:

За контролоре трамваја, запатлије са калфенским испитом и монтере мреже	Дин.	12.000.—
„ ложаче, шофере, надзорнике пруга и кочничаре	„	10.800.—
„ кондуктере, електричаре, помоћ. електричаре, браваре, пењаче, контролоре ул. осветљења и остало стручно особље	„	10.200.—

У V. групи:

За све особље без стручних квалификација	Дин.	9.600.—

Чл. 33.

Постављање сталних службеника на поједине положаје врши Суд, а привремених онај орган који је овлашћен да прима у службу привремене службенике.

Једним правилником о положајима и звањима у Дирекцији Трамваја и Осветљења, Суд ће одредити специјалне услове, који се траже од кандидата за поједина звања. У том правилнику биће такође за сваки Одсек одређен максимални број положаја и службеника.

Чл. 34.

За службу која је истакнута по своме положају, као и ону, која се врши са увећаном пажњом и нарочитим напором, или се врши са извесном опасношћу по живот, односно здравље, може се особљу у границама буџета, одредити додатак на функцију, и то правилником предвиђеним у претходном члану.

Изузетно се овим Статутом утврђују специјални додаци на звање за следеће положаје:

За Директора	месечно	Дин.	6.000.—
„ Помоћника Директора (Управ.)	„	„	4.000.—
„ Шефове службе	„	„	1.000.—
„ Шефове Одсека	„	„	800.—
„ Инжињере	„	„	700.—
„ Инжињере-припр.	„	„	600.—
„ Старешине радова	„	„	600.—
„ Првог машинисту	„	„	500.—

Додатак на функцију је уско везан са звањем и службеник га губи чим промени

своје звање. Он се не рачуна у основ за стицање права на пензију, без обзира да ли је одређен овим Статутом или правилником.

Чл. 35.

Ранг службеника истих звања, одређује се према величини основне плате; ако им је плата једнака старији је онај, који има више година службе, но ако им је и број година службе једнак, одлучују године старости. Између службеника разних положаја, старији је онај, који има положај са већом положајном платом. Но ако је службеник са мањом положајном или основном платом постављен надлежном одлуком на један од старешинских положаја, он се сматра већим по рангу од свих подређених службеника док се на том положају налази.

Чл. 36.

Сва права и све принадлежности задобија службеник од дана ступања на дужност, а исплаћује се: месечно плаћено особље у напред за месец дана најдаље до 15-ог у месецу, а дневничари 15-то дневно у натраг и то само за дане у којима су радили.

Аконтација принадлежности забрањује се.

Чл. 37.

Од принадлежности службеника задржаће се све јавне дажбине, улози за постојеће фондове, сва потраживања ове Дирекције која проистичу из службеног односа дотичног, утврђени мањак одштете и казне.

И на забрањени део принадлежности обрачунавају се и обустављају све јавне дажбине и улози за постојеће фондове.

Дневничари морају бити осигурани у смислу Закона о Осигурању Радника. Улози им се такође задржавају од плате.

Чл. 38.

Приликом службених путовања и вршења дужности ван места редовног службовања, службеник има права на накнаде путних трошкова и на дневницу, коју ће одредити исти орган који је донео одлуку о путовању, држећи се скале и осталих прописа из чл. 21. Статута Београдске Општине.

Чл. 39.

За радове од нарочите важности и значаја, могу се службеницима давати особене награде (уштеда у материјалу, дежурства, прекоремени рад, проценат од продатих карата и т. д.).

Ово се има регулисати нарочитим правилником који ће издати Суд Општине Града Београда. Тај правилник ће обухватити и остале гратификације и повластице, које ће уживати особље Дирекције Трамваја и Осветљења (станови у вези са службом, возне карте и т. д.).

Чл. 40.

Службеници који су провели у служби Д. Т. и О. 2 године дана имају права на годишњи одмор у износу од 10 дана; службеници који су провели од 4—6 година у служби, имају права на одмор од 15 дана; службеници који су провели у служби од 6—10 година имају право на одмор од 20 дана; службеници који су провели у служби од 10—15 година, имају права на одмор од 25 дана; и службеници који су провели у служби преко 15 година имају права на одмор од 30 дана.

За време одмора службеник има права на све принадлежности.

Када ће који службеник моћи искористити свој одмор, одлучиће Дирекција на предлог непосредног старешине, који ће се увек старати, да се међу службеницима постигне споразум у погледу искоришћавања одмора.

Чл. 41.

Одсуство по важном и хитном приватном послу може добити службеник у изузетно хитним случајевима. Одсуство одобрава по овлашћењу Суда онај члан Суда под чијом Управом у смислу чл. 3. Статута Београдске Општине стоји одељење у коме је службеник на раду.

За давање одсуства од 5 дана и то једном лицу свега једном у години, Председник Општине може овластити Директора. Ако одсуство по приватном послу траје дуже од 15 дана, службенику се одузимају све принадлежности за то прекорачено време.

Ни у једном случају не могу одмор и одсуство заједно износити више од 50 дана у једној години (чл. 119. закона о општинама).

Чл. 42.

Ако се службеник разболи тако, да не може вршити своју дужност, мора то пријавити свом непосредном старешини најдаље за 24 часа. У том случају он има право на све принадлежности до највише три месеца, а службеник са најмање 10 година службе до највише шест месеци. После тога рока служба му престаје.

Старешина болесног службеника може се преко једног општинског лекара уверити о стању здравља службеника који због пријављене болести није дошао на дужност, а ако болест траје више од месец дана преко лекарске комисије, предвиђене у чл. 28. Статута Београдске Општине. Ако се покаже ма какво симулирање, службеник се одмах отпушта из службе без права на отпремнину и на пензију. Такав службеник се више не може вратити у службу Београдске Општине.

Службеница на порођају може одсуствовати у смислу овога члана 30 дана.

Чл. 43.

Службеник Д. Т. и О. може добити боловање због опорављења од болести по одлуци

комисије предвиђене у чл. 28. Статута Београдске Општине. Али боловање не може, заједно са временом у којем је службеник одсуствовао од дужности због болести, прећи 4 месеца без прекида или 8 месеци за службенике који су стекли право на пензију. После тога рока такав се службеник пензионира ако је стекао право на пензију или отпушта са правом на отпремнину.

ГЛАВА V.

ПРЕСТАНАК СЛУЖБЕ.

Чл. 44.

Служба престаје:

- а.) Када службеник наврши 65 година живота;
- б.) Пензионисањем;
- в.) По нарочитим одредбама овога Статута;
- г.) По пресуди дисциплинског или редовног Суда;
- д.) По вољи службеника и
- ђ.) Смрћу службеника.

Чл. 45.

Службеник Д. Т. и О. не може бити стављен у пензију пре него заврши број година службе потребан за пуну пензију, сем случаја предвиђених овим Статутом.

Чл. 46.

И пре навршетка пуних година службе за пензију, службеник ће бити пензионисан, ако само има 10 година службе које се рачунају за пензију у овим случајевима:

- 1.) Ако је постао умно или физички неспособан за службу, што утврђује комисија предвиђена у чл. 28. Статута Београдске Општине;
- 2.) Кад је службеник болешћу спречен да обавља своју дужност (чл. 42. и 43. овог Статута);
- 3.) Кад службеник падне под старатељство или стечај, или кад је над њим продужена очитска власт;
- 4.) Кад му се укине звање и положај;
- 5.) Кад наврши 65 година старости или кад наврши 60 година ала због старости не може више прилежно вршити своју дужност;
- 6.) Кад је у току службе три пута добио рђаву оцену;
- 7.) По пресуди дисциплинске комисије.

Чл. 47.

За пензију службеницима Д. Т. и О. рачуна се сва служба која се рачуна по овом Статути или им је призната за основну плату.

Чл. 48.

После 10 година службе у Д. Т. и О. службеници имају у границама овог Статута, право на личну пензију у висини 40% своје основне и положајне плате а после, за свако пола године добијају још по 1.765% тако да

након 27 година службе имају пензију у висини своје последње плате. Започето пола године рачуна се као потпуно.

Чл. 49.

Службеници који су онеспособљени за даљи рад на службеном послу Д. Т. и О., могу добити, по специјалној одлуци Општинског Одбора а на основу реферата сталне лекарске комисије, предвиђене у чл. 28. Статута Београдске Општине, пензију и онда ако немају 10 година службе. Пензија може износити од 30—70%, последњих припадљности основне и положајне плате по овом Статуту. Ако су таква лица већ стекла право на пензију, могу им се, по истом поступку, урачунати поред већ навршених година службе још највише до 10 година.

Чл. 50.

Ни један службеник не може добити пензију своје положајне плате ако у њој није одслужио бар једну годину дана. У овом случају, он добива пензију положајне плате коју је примао годину дана пре пензионисања.

Чл. 51.

Личне пензије падају на терет Општинског буџета (Дирекције Трамваја и Осветлења) и Одбор је дужан унети потребан кредит за његову исплату. Ако Одбор то не учини, потребне кредите унеће Министар Финансија при одобрењу буџета.

Чл. 52.

Ако се утврди да се пензионисани службеник одао вршењу каквог нечасног и недостојног посла Општински Одбор може одлучити да такав службеник изгуби право на пензију. Одлука Општинског Одбора у року од 15 дана од дана саопштења, подлежи разматрању Министарства Унутрашњих Дела, чије је решење извршно.

Државни службеник у пензији може бити примљен у службу Дирекције Трамваја и Осветлења само као хонорарни чиновник или дневничар.

Чл. 53.

Сви службеници Д. Т. и О. дужни су да плаћају улог у пензиони фонд за удовице и децу умрлих службеника Дирекције Трамваја и Осветлења, колико и како буде прописано правилником о пензионском фонду, који ће донети Општински Суд по саслушању Одбора.

У поменутом правилнику ће се означити, у ком случају добива породица преминулог службеника (активног или пензионисаног) право на пензију и у коликом износу.

Чл. 54.

Право на већ одобрењу пензију губи се у свим оним случајевима кад то губе и државни службеници (чл. 154. Закона о Чиновницима и осталим Државним Службеницима Грађанског реда од 1923. године).

Чл. 55.

Служба престаје отказом (отпуштањем) по овоме Статуту:

1.) Када службеник због боловања изостане дужице но што је Статутом дозвољено;

2.) Кад службеник постане умно или телесно неспособан за службу, што се има утврдити лекарском комисијом, сходно чл. 46. овог Статута, тачка 1.);

3.) Кад службеник падне под старатељство или стечај, или кад је над њим пројужена очинска власт;

4.) Кад му се укине звање или положај;

5.) Кад наврши 65 година старости или кад наврши 60 година, па због старости не може више прилежно вршити своју дужност;

6.) Кад је у току службе три пута добио рђаву годишњу оцену;

7.) Кад службеник изостане од дужности а није му одсуство, одмор или боловање одобрено, или му је одобрено истекло, па тај свој поступак не оправда у року од 8 дана;

8.) Кад се код привременог службеника утврди да није способан да постане стални;

9.) Кад службеник иступи из Држављанства Краљевине Југославије.

У случају тачке 1, 2, 3, 4, 5 и 6), службеник се отпушта ако није стекао право на пензију, иначе се пензиониса.

Сталним службеницима отпуштеним пре него што су навршили потребни број година за пензију може Суд признати отпремнину сходно чл. 47. Статута Београдске Општине.

У случају тачке 7, 8 и 9.) службеник се отпушта без икакве накнаде без обзира је ли стекао право на пензију или не.

Привременим службеницима отказује се служба у напред и то:

1.) Службеницима I. и II. групе на један месец;

2.) Осталим службеницима на 15 дана.

Сви остали службеници могу се одмах разрешити али им се у том случају имају исплатити припадљности у напред за предвиђени отказни рок.

Чл. 56.

Службеник коме је служба престала услед телесне неспособности, може се понова примити у активну службу ако оздрави и оспособи се за исту, што се има утврдити лекарском комисијом. У том случају у службу се враћа са рангом и припадљностима које је имао на дан престанка службе. А само по своме престанку може бити примљен и на нижи положај.

Чл. 57.

По пресуди редовног (Кривичног) и дисциплинског Суда служба престаје кад је службеник осуђен на казну, која по важећим прописима и дисциплинским прописима повлачи губитак службе или је сама казна губи-

так службе. Службеник се у том случају отпушта без икакве накнаде без обзира јели стекао право на пензију, сем случаја кад пресуда дисциплинског Суда гласи друкчије.

Чл. 58.

По вољи службеника престаје служба када службеник поднесе писмену оставку на службу.

Оставка се мора уважити најдаље месец дана од дана када је поднета.

Оставком службеник губи сва права службеника Д. Т. и О. али ако би се доцније вратио у службу, признаће му се време раније provedено у служби и за пензију и за напредовање али тек по повољном мишљењу Дирекције Трамваја и Осветлења.

Ако је службеник дао оставку у времену када је противу њега поведена дисциплинска истрага, оставка му се не може уважити док се истрага не заврши. Ако он сам службу напусти, не може се доцније у њу примити.

Службеник који је навршио пун број година службе по овом Статуту, за личну пензију, мора се пензионисати ако он то захтева у року од месец дана.

Чл. 59.

По престанку службе службеник не може сам напустити службу, већ мора надлежно бити разрешен, али најдаље у року од месец дана.

Право на принадлежности има службеник до краја оног месеца у коме је разрешен или умро, изузев оних којима је служба отказана са извесним роком.

Службеницима који су отпуштени по казни следеју принадлежности до дана разрешења.

Чл. 60.

После смрти службеника, удовици ако је до његове смрти живела у заједници са њиме, или законитој деци без мајке, која су живела од очеве стараша, или оних лица која су га неговала до смрти и носила потребне погребне трошкове, на то уредно докажу припадају једномесечне принадлежности умрлог службеника.

У случају када службеник погине на послу или услед задобивених озледа на послу умре, признаће Општински Одбор на име пензије, његовим законитим наследницима, по правилнику о пензијама, још највише 10 година службе, поред дотадањег броја година службе дотичног службеника.

ГЛАВА VI.

ДИСЦИПЛИНСКИ ПРОПИСИ

Чл. 61.

Ако службеник у служби и ван ње повреди своју службену дужност или углед свога реда, биће подвргнут дисциплинској одговорности и то у оним случајевима које Закон

о Чиновницима Грађанскога реда сматра као дисциплинске преступе Државних службеника.

На тужбу претпостављеног старешине, дисциплински ће суд по извршеном саслушању над оптуженим службеником донети пресуду.

Чл. 62.

У дисциплински суд улазе:

Као председник:

1.) Директор или његов помоћник;

Као чланови:

1.) Шеф службе чијем се службенику суди;

2.) Главни секретар Д. Т. и О.;

3.) Један Општински чиновник-правник — кога именује Суд;

4.) Један службеник — стручни друг оптуженог — кога овај сам бира.

Ако је Директор спречен, замењиваће га у председавању Суда његов помоћник. Ако су спречени остали чланови Суда, замењиваће их најстарији по рангу, њихови подређени чиновници. Најмање један члан Суда мора да је правник, а треба да их је по могућству два.

Као тужилац ће функционисати један од чиновника Одсека у коме је оптужени на раду, њега именује Шеф Одсека.

Деловођа је један од чиновника Секретаријата кога одреди Главни секретар.

Чл. 63.

При изрицању казне имаће се у виду интересе службе и одржавање реда у њој и изрицаће се по могућству постепено (најпре најмања и онда све већа).

Чл. 64.

Свака кривица у надлежности Дирекције Трамваја и Осветлења мора бити истражена у најкраћем року а најдаље у току од 2 месеца, изузев у случају да су докази ван Београда.

Све дисциплинске кривице по овом Статуту застаревају за три године дана.

Чл. 65.

Дисциплинске су казне ове:

а.) Писмени укор;

б.) Одузимање плате до 6 дана;

в.) Одузимање плате до петнаест дана;

г.) Отпуст из службе особља које није у сталној служби;

д.) Губитак права на повишицу основне плате најдаље за три године дана;

ђ.) Отпуст из службе сталног службеника (особља) који није навршио 10 година службе;

е.) Пензионисање по казни особља које је провело у служби 10 година без права на повраћај на службу;

ж.) Стављање у пензију са смањењем пензије до максимум 50% и

з.) Губитак личне пензије.

Ове повчане казне изричу се у корист Пензионог фонда удозица и деце службеника Дирекције Трамваја и Осветлења.

Службеник за једну кривицу може бити кажњен само једном казном по овом члану.

Чл. 66.

Оптуђени службеник може на претресу имати и браниоца и то из реда адвоката или општинских чиновника кога сам изабере.

Бранилац је слободан у одбрани и обавезан да чува поверену му тајну.

Чл. 67.

Против пресуде дисциплинског суда кажњени службеник може изјавити жалбу Општинском Суду у року од пет дана. Решење Општинског Суда о казнама из тач. а, б, в, чл. 65. одмах је извршено, а против решења о казнама из тач. г, д, ђ, е, ж, з, из тога члана кажњени службеник може изјавити жалбу надзорној власти по чл. 170. Закона о Општинама.

Чл. 68.

За ситније повреде службене дужности и службеничког угледа (дисциплинске иступе), службеници Д. Т. и О. могу бити административно кажњени од Директора опоменом или умањењем плате до 20% и то најдаље за три месеца. Против ове казне, службеник има право жалбе на надлежног члана Суда, чија је одлука извршна. Шефове службе, Помоћника Директора и Директора кажњава за овакве дисциплинске иступе члан Суда који одељењем управља и то у првом, а Суд у другом степену.

Ове се казне не могу изрећи више него два пут годишње. Код поновљеног иступа, службеник се оптужује Дисциплинском Суду.

ГЛАВА VII.

ПРЕЛАЗНА НАРЕЂЕЊА

Чл. 69.

Кад овај Статут ступи на снагу, ставиће се на расположење сви садашњи службеници Дирекције Трамваја и Осветлења, с тим, што ће и даље врши своју дужност, примајући и све своје припадности. На расположењу ће остати док одлука о њиховом превози или не превози на нове плате и нове положаје по овоме Статуту не буде коначна.

Чл. 70.

Чим овај Статут ступи на снагу биће образована једна комисија од пет чланова са задатком да преведе или предложи за превозне службенике Дирекције Трамваја и Осветлења по одредбама овог Статута.

У тој комисији ће бити Директор Трамваја и Осветлења, који ће јој и председавати, помоћник Директора (Управник), један од Одборника Општине и два чиновника које ће именовати Суд. Бар један члан комисије мора

бити правник. Комисија ће решавати већином гласова. Деловођа комисије биће један од чиновника Д. Т. и О. кога одреди Директор.

Чл. 71.

Службеници Дирекције Трамваја и Осветлења дужни су да најдаље у року од пет дана по ступању Статута на снагу поднесу комисији сва потребна документа и исправе, а Шефови службе извештаје о њиховом раду и способности. Комисија ће пак најдаље за даљих 20 дана све исправе прегледати и донети своју одлуку о превози односно не превози појединих службеника, одредивши преведеним службеницима степен основне плате према годинама службе које ће такви службеници имати 1. јануара 1930. год., као и положајну плату према свом положају.

Чл. 72.

Одлуке којима се преводи сви службеници Дирекције Трамваја и Осветлења биће пуноважне само онда кад их потврди Општински Суд. Суд ће том приликом решити да ли не преведеном службенику треба дати отплату и у ком износу, у колико не буду остали запослени при Дирекцији Трамваја и Осветлења као дневничари.

Одлуке комисије о превози сталних службеника Дирекције Трамваја и Осветлења биће пуноважне ако у року од 5 дана по њиховом саопштењу службенику и надлежном Шефу службе Дирекције Трамваја и Осветлења не буде на њих изјављена жалба Општинском Суду. Жалбу има право да изјави било преведени службеник било надлежни Шеф службе. Суд је дужан да своју коначну одлуку донесе у року од 10 дана најдаље по пријему жалбе. Али ће и овако преведени службеник уживати своје досадашње припадности све до 1. јануара 1930. године.

Чл. 73.

Преведени службеници који на дан превода већ имају навршених 5 година Општинске службе или ће их навршити у току 1930. године, утврдиће се за сталне, специјалном одлуком Суда најдаље од краја 1930. године. До те одлуке Суда они неће уживати сталност у смислу чл. 4. овог Статута.

Чл. 74.

У године службе за превози на степене основне плате комисија за разврставање, а по предходној одлуци Општинског Суда, може признати службеницима и године службе преведене без прекида код Белгијског Анонимног Друштва, код Државних, Самоуправних (рачунајући ту и дневничарску службу у Дирекцији Трамваја и Осветлења или у опште Општини Београдској) и приватних установа, ако дођу непосредно из ових у службу Дирекције Трамваја и Осветлења О. Г. Б., и то највише до 15 година.

Године службе рачунају се после извршене 21. године старости.

Чл. 75.

Сви ће се преведени службеници поставити на оне положаје који су до сада заузимају без обзира на квалификације предвиђене чл. 2. овог Статута, и примиће основну плату групе у којој се њихов положај налази. Они могу бити постављени и на друга звања, ако су ова из оне исте групе из које је и њихово садашње звање. Не могу прећи у вишу групу нити доцније добити вишу плату од оне која је као максимална за особље њихове групе овим Статутом предвиђена.

За случај да су му садање укупне припадљивости веће од припадљивости предвиђених овим Статутом за његову групу а које му према годинама службе припадају, то се те садање укупне припадљивости не могу смањити, и остају исте све док их напредујући по овом Статуту не достигну.

Чл. 76.

Службеници Дирекције Трамваја и Осветљења на које се имају по чл. 1. овог Статута аналогно примењивати одредбе Статута Општине Београдске, превешће се по начелима тога Статута (чл. 63—68.) од комисије предвиђени у чл. 70. овога Статута.

Чл. 77.

Досадашњи регулисани службеници Возног Парка и осталих установа Општине, који по новој организацији Општинске службе подпаду под стручне службе Дирекције Трамваја и Осветљења, а раније су били обухваћени Статутом Општине Београдске од 1922. год., превешће се као и остали службеници Дирекције Трамваја и Осветљења по одредбама овога Статута. Њима се мора урачунати све Статутом од 1922. године признато време службе у Општини Београдској. Досадашњи улози таквих преведених службеника у Пензионски Фонд за удовице и децу службеника Општине Београдске, биће предани Пензионском фонду. Ближе одредбе о овом фонду прописаће се Правилником.

Чл. 78.

Ранији помоћни фонд особља Управе Трамваја и Осветљења предаће се фонду за

удовице и децу службеника Дирекције Трамваја и Осветљења. Детаљније одредбе прописаће правилник о фонду.

Чл. 79.

Прописи овога Статута о платама и пензијама службеника Дирекције Трамваја и Осветљења вредеће докле, док се променом животних прилика или вредности народног новца не укаже потреба за новим регулисањем припадљивости службеника и пензионера. Те измене је овлашћен да донесе Суд по одобрењу Одбора и да припадљивости службеника Дирекције Трамваја и Осветљења и њених пензионера прилагоди новим приликама.

Чл. 80.

Овај Статут ступа на снагу кад га одобри Министар Унутрашњих Дела и кад се објави у службеном органу Општине Београдске сем одредаба о платама које ће важити од 1. јануара 1930. године.

Ликвидација оделења и одсека који се укидају као и пренос послова на новообразоване службе и одсеке морају бити извршени постепено а најдаље до 1. јануара 1930. године. Детаљне наредбе око ликвидације и спајања, односно преношења послова, издаће Суд.

Претседник

7. децембра 1929. год.
у Београду.
АБр. 27.055

Београдске Општине.

Милош Савчић, с. р.

Потпредседници
Београдске Општине.

Д-р Мил. Стојадиновић, с. р.
Вој. Заћина, с. р.

На основу чл. 4. Закона од 11 марта 1929 године о изменама и допунама у Закону о Општинама одобравам овај Статут Дирекције Трамваја и Осветљења Општине Града Београда.

IV Бр. 4847

13. децембра 1929. г.
у Београду.

Претседник Министарског Савета.

Министар унутрашњих послова,
почасни ађутант Н. В. Краља
дивизијски генерал,

П. Живковић, с. р.

ОПШТИНА ГРАДА БЕОГРАДА

ТАБЕЛА

Број пописног реона	Реон углавном обухвата	Врста бројева	БРОЈ ПРИСУТНИХ								
			читају и пишу			само читају			неписмени		
			мушких	женских	свега	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.
I.	Кварт Дорћолски	апс. бр. у %	9864 92,26	8513 87,21	18377 89,85	15 0,14	34 0,35	49 0,24	807 7,54	1210 12,40	2017 9,86
II.	Кварт Варошки	апс. бр. у %	4664 89,88	2569 90,87	7233 90,23	6 0,12	10 0,36	16 0,20	504 9,71	227 8,03	731 9,12
III.	Кварт Савамаљски	апс. бр. у %	8221 91,00	5258 84,04	13479 88,15	12 0,13	49 0,78	61 0,40	675 7,47	841 13,44	1516 9,91
IV.	Кварт Теразијски	апс. бр. у %	9004 95,98	6656 91,12	15660 93,85	19 0,20	46 0,62	65 0,39	341 3,64	536 7,34	877 5,26
V.	Палилула-Хаци- поповац	апс. бр. у %	15212 92,13	11461 84,81	26673 88,84	29 0,18	88 0,65	117 0,39	1157 7,00	1806 13,37	2963 9,87
VI.	Палилула—Бул- булдер	апс. бр. у %	8875 84,44	6194 70,93	15069 78,31	37 0,35	53 0,61	90 0,47	1425 13,56	2313 26,49	3738 19,43
VII.	Кварт Врачарски — Савинац	апс. бр. у %	16209 90,50	12397 81,42	28606 86,33	16 0,09	75 0,49	91 0,27	1479 8,26	2516 16,53	3995 12,06
VIII.	Кварт Врачарски— Смедерев. Ђерам	апс. бр. у %	10756 92,61	8943 82,76	19699 87,87	17 0,15	64 0,59	81 0,36	810 6,97	1769 16,37	2579 11,50
IX.	Пашино Брдо	апс. бр. у %	3768 87,26	2520 66,02	6288 77,30	14 0,32	17 0,45	31 0,38	490 11,35	1226 32,12	1716 21,09
X.	Душановац	апс. бр. у %	3110 78,97	1574 65,01	4684 73,66	7 0,18	19 0,79	26 0,41	749 19,02	783 32,34	1532 24,09
XI.	Сењак — Царева Ћуприја	апс. бр. у %	2781 93,45	2034 83,19	4815 88,82	2 0,07	17 0,69	19 0,35	186 6,25	373 15,26	559 10,31
XII.	Топчидер. Брдо — Бањица	апс. бр. у %	4424 82,15	2380 73,84	6804 79,04	15 0,28	22 0,68	37 0,43	902 16,75	776 24,08	1678 19,50
XIII.	Топчидер — Дедиње	апс. бр. у %	3926 80,55	366 71,35	4292 79,67	10 0,20	4 0,78	14 0,26	809 16,60	134 26,12	943 17,51
XIV.	Чукарица — Беле Воде	апс. бр. у %	2543 84,68	1490 74,39	4033 80,56	6 0,20	19 0,95	25 0,50	438 14,59	455 22,71	893 17,84
УКУПНО		апс. бр. у %	103357 89,61	72355 81,44	175712 86,06	205 0,18	517 0,58	722 0,35	10772 9,34	14965 16,84	25737 12,60

Попис становништва на дан 15. априла 1929. год.

БР. 6.

СТАНОВНИКА ПО ПИСМЕНОСТИ

непознато			свега лица изнад 6½ г.			деца испод 6½ г.			УКУПНО		
м.	ж.	св.	мушких	женских	свега	м.	ж.	св.	мушких	женских	свега
6	4	10	10692	9761	20453	888	869	1757	11580	10630	22210
0,06	0,04	0,05	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
15	21	36	5189	2827	8016	207	182	389	5396	3009	8405
0,29	0,74	0,45	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
126	109	235	9034	6257	15291	628	626	1254	9662	6883	16545
1,40	1,74	1,54	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
17	67	84	9381	7305	16686	508	570	1078	9889	7875	17764
0,18	0,92	0,50	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
114	158	272	16512	13513	30025	1311	1267	2578	17823	14780	32603
0,69	1,17	0,90	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
173	172	345	10510	8732	19242	1634	1594	3228	12144	10326	22470
1,65	1,97	1,79	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
207	238	445	17911	15226	33137	1506	1469	2975	19417	16695	36112
1,15	1,56	1,34	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
31	30	61	11614	10806	22420	1534	1432	2966	13148	12238	25386
0,27	0,28	0,27	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
46	54	100	4318	3817	8135	952	870	1822	5270	4687	9957
1,07	1,41	1,23	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
72	45	117	3938	2421	6359	515	521	1036	4453	2942	7395
1,83	1,86	1,84	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
7	21	28	2976	2445	5421	379	351	730	3355	2796	6151
0,23	0,86	0,52	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
44	45	89	5385	3223	8608	632	600	1232	6017	3823	9840
0,82	1,40	1,03	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
129	9	138	4874	513	5387	107	109	216	4981	622	5603
2,65	1,75	2,56	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
16	39	55	3003	2003	5006	421	421	842	3424	2424	5848
0,53	1,95	1,10	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—
1003	1012	2015	115337	88849	204186	11222	10881	22103	126559	99730	226289
0,87	1,14	0,99	100,00	100,00	100,00	—	—	—	—	—	—

Извештај о најнижим и највишим пијачним ценама на београдској пијаци, а на дан 15. децембра

Брашно				Поврће			
Брашно пшен. № 2	1 кгр.	3.—	3.50	Пасуљ	1 кгр.	7.—	12.—
Брашно пшен. № 1	"	3.50	3.50	Сочиво	"	15.—	18.—
Брашно пшен. бело	"	4.—	4.—	Кромпир стари	"	1.50	2.50
Брашно кукурузно	"	3.50	4.—	Кромпир нови	"	1.—	2.—
Хлеб пшен. црни	"	3.—	3.50	Лук црни	"	2.50	3.50
Хлеб пшен. бели	"	4.—	4.—	Лук бели	"	7.—	9.—
Месо				Лук прازی	1 деке	1.—	2.—
Говеђина	1 кгр.	16.—	16.—	Шаргарепа	веза	3.—	4.—
Телећина	"	18.—	20.—	Купус сладак	1 кгр.	1.—	1.—
Јагњина	"	16.—	18.—	Купус кисео	"	3.—	4.—
Овчетина	"	14.—	16.—	Спанаћ	"	4.—	6.—
Свињетина	"	22.—	24.—	Рен	"	9.—	10.—
Свињско сушено	"	28.—	30.—	Кел	"	2.—	3.—
Кобасице	"	18.—	20.—	Келераба	1 пишла	1.50	2.—
Шваргле и чварци	"	20.—	22.—	Зелен за супу	"	1.50	2.—
Пршута	"	45.—	50.—	Патлиџан црвени	1 кгр.	4.—	6.—
Сланина сирова	"	22.—	24.—	Патлиџан плави	1 ком.	1.50	2.50
Сланина сува	"	28.—	30.—	Паприка љута	100 ком.	2.—	2.—
Сланина ужичка	"	40.—	45.—	Паприка туршијара	"	16.—	20.—
Маст свињска	"	24.—	24.—	Паприка бабура	"	20.—	24.—
Сало	"	26.—	26.—	Воће			
Лој нетопљен	"	16.—	18.—	Јабуке	1 кгр.	4.—	8.—
Риба				Крушке	"	4.—	5.—
Шаран	1 кгр.	20.—	30.—	Грожђе	"	12.—	16.—
Сом	"	35.—	60.—	Шљиве сушене	"	12.—	12.—
Кечига	"	35.—	100.—	Ораси	1 кгр.	38.—	40.—
Смуђ	"	30.—	60.—	" чишћени	"	26.—	46.—
Штука	"	18.—	30.—	Кестен	"	8.—	16.—
Бела	"	6.—	14.—	Смокове	"	14.—	16.—
Млеко				Лимуни	1 ком.	1.—	1.50
Млеко слатко	1 литар	4.—	4.—	Наранџе	"	1.50	3.50
Млеко кисело	1 кгр.	10.—	10.—	Живина и јаја			
Масло	"	50.—	70.—	Кокоши	1 ком.	15.—	25.—
Ћајмак	"	40.—	50.—	Ђурке	"	30.—	70.—
Сир обичан	"	16.—	24.—	Гуске	"	35.—	60.—
Сир сомборски	"	20.—	24.—	Патке	"	25.—	40.—
Сир качкавал	"	40.—	45.—	Јаја	"	1.50	1.80

СЛУЖБЕНИ ОГЛАСИ**О Г Л А С****Лицитација за набавку млека и хлеба**

На дан 20. децембра 1929 године одржаће се у Економату Београдске Општине Узун Миркова ул. Бр. 1. јавна усмена лицитација и то:

У 10 часова пре подне за набавку млека за потребу Стерилизационог Завода и основним школама у 1930 години и то за шест месеци, у

11 часова пре подне за набавку хлеба за Дом Стараца и Старица за шест месеца у 1930 години.

Услови за ову набавку могу се добити у Економату Београдске Општине сваког радног дана.

ЕБр. 5113 из Суда Општине Града Београда од 9. децембра 1929. год.

О Г Л А С**Офертална лицитација за израду дренаже поред Вишњичког друма**

На основу решења Суда ТДБр. 18574 од 18. новембра 1929. г. на дан 20. децембра 1929. год. одржаће се у Канализационом Одељењу Општине Београдске — Југовића ул. бр. 1

ОФЕРТАЛНА ЛИЦИТАЦИЈА
за израду дренаже поред Вишњичког друма.

Кауција од 20.000 динара полаже се на Главној Благајни Суда Општине Београдске према прописима услова за лицитацију све до уочи дана лицитације.

Реверс о положеној кауцији сваки ће лицитант показати при отварању оферата.

Формулар понуде за ову лицитацију добија се у Канализационом Одељењу по цени од 20 динара.

Планови за преглед интересова-

ним стоје на расположењу сваког радног дана у Канцеларији Одељења за Канализацију.

Отварање понуда извршиће се на дан лицитације у 10½ часова.

О Г Л А С**Продаја старих струјомера.**

Дирекција Трамваја и Осветлења расписује другу јавну усмену лицитацију за продају старих 3171 комада струјомера, на дан 24. децембра 1929. године, у 11 часова пре подне, у Дирекцији.

Пре лицитације, а најдаље до 10 часова пре подне, лицитант је дужан да положи кауцију у суми од 2.000.— динара у готовом новцу.

Посредници искључени.

Сав горњи материјал може се видети сваког радног дана у Магацину Економата Дирекције Трамваја и Осветлења.

Личитант на кога остане лицитација вредност примљеног материјала има положити Благајници Дирекције Трамваја и Осветлења по пријему робе, и биће обавезан сав купљени материјал подигне из магацина Дирекције Трамваја и Осветлења у року 30 дана у противном случају пропада му уочија и расписаће се нова лицитација.

Продати струјомери ни оваки какви су ни преправљени не смеју се продавати у Београду.

Из Економата Дирекције Трамваја и Осветлења у Београду 13. децембра 1929. године, у Београду ДБр. 20239.

О Г Л А С**Набавка 900 комада струјомера трофазног типа.**

Дирекција Трамваја и Осветлења расписује прву оферталну лицитацију за набавку 900 комада струјомера трофазног типа,

дан 11. јануара 1930. године, у 11 часова пре подне, у Дирекцији.

Пре лицитације, а најдаље до 10 часова пре подне, лицитанти су дужни да положи на Благајници Д. Т. и О. кауцију од 5% а страни поданици 10% од целокупне понуђене суме у готовом новцу, гарантном писму какве веће банке, које мора бити регистровано у Министарству Финансија или државним папирима од вредности.

Општи и технички услови могу се добити сваког радног дана од 8—12 и 3—6 часова у Економату Дирекције Трамваја и Осветљења.

Из Економата Дирекције Трамваја и Осветљења у Београду ДБр. 21491 од 12. децембра 1929. године.

О Г Л А С

Наплата такса на фирме

У последње време почели су се проносити гласови; да је такса, која се наплаћује за истицање и држање фирми, по ТБр. 404 таксене тарифе Закона о таксама укинута од стране Министарства Финансија и услед тога, кад дођу инкасанти Београдске Општине, таксени обвезници изјављују да исту неће да уплаћују, пошто је укинута, а сем тога се обраћају и телефонским путем шефу Таксено-Привредног Одељења за обавештења поводом тога, и тиме се ствара излишно објашњење на уштрб канцеларијских послова.

Пошто напред поменута такса није укинута од стране Министарства Финансија као ни остале таксе, то се препоручује свима таксеним обвезницима, да на захтев инкасаната Таксено-Привредног Одељења Београдске Општине измире како таксу за фирме тако и остале таксе и дуговану и за текућу 1929. годину, јер ће се у противном извршити наплата егзекутивним путем, сходно чл. 32 Закона о Таксама.

О Г Л А С

Офертална лицитација за извршење попречних веза и сливника на доњој зони Дунавског сливника

На основу решења Суда Т.Д.Бр. 14235 од 10-XI-1929 године одржаће се на дан 21 децембра 1929 године

ОФЕРТАЛНА ЛИЦИТАЦИЈА

За извршење попречних веза и сливника на доњој зони Дунавског сливника — Дорћол — Београдске канализације.

Формулар понуде и услови општи и специјални могу се добити у Канализационом Одељењу — Југовића ул. бр. 1 по цени од 50 динара.

Кауција у 75.000.— динара полаже се на каси Главне Благајне до уочи дана лицитације.

Из Техничке Дирекције Општине Београдске Т.Д.Бр. 16796.

